

II. Przegląd piśmiennictwa

A. Dział prawniczy

1. Prawo konstytucyjne i administracyjne.

P i a s e c k i Adam: Zagadnienie Senatu Polski współczesnej. Warszawa, Hoesick, 1931, str. 96.

Pożyteczna praca, w której poraz pierwszy został zebrany i zestawiony systematycznie materiał dotyczący Senatu w ustroju Polski wskrzeszonej.

Autor zajmuje się najpierw genezą Senatu polskiego, następnie zagadnieniem rozwoju kompetencji Senatu, dalej sprawą Senatu przy zmianie Konstytucji w 1926 r., potem projektami reformy Senatu w okresie 1928—30 roku, dalej kwestją reformy Senatu w Sejmie i Senacie wybranym w 1930 r., wreszcie zagadnieniem Senatu na tle kryzysu ustrojowego.

Książka zawiera wiele materiału i stanowi cenny przyczynek do naszej literatury prawno-politycznej. Do książki dodany jest szkic projektu Senatu, który rozszerza dotychczasową władzę ustawodawczą Senatu, a skład jego opiera na różnych czynnikach, nadając przytem wielkie uprawnienia Prezydentowi Rzeczypospolitej.

A. P.

P e r e t i a t k o w i c z Antoni: Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej i ważniejsze ustawy polityczne, uzupełnione statutem Ligi Narodów, wyd. V. poprawione. Poznań, Księg. bw. Wojciecha, 1932, cena 3 zł.

Poczytna książeczka prof. Peretiatkowicza wyszła w piątym, poprawionem wydaniu, przyczem (signum temporis!) cena książki została znacznie obniżona. W obecnem wydaniu autor wprowadził szereg komentarzy do Konstytucji, przytaczając różne „interpretacje”, którym uległa nasza Konstytucja w latach ostatnich.

R.

B a r t h é l é m y Joseph: La crise de la démocratie contemporaine. Paris, Sirey, 1931, str. 225.

Z wielkim talentem napisana książka, poświęcona zagadnieniu kryzysu demokracji. Autor, profesor Uniwersytetu Paryskiego

i Szkoły Nauk Politycznych, daje charakterystykę faszyzmu, dyktatury hiszpańskiej, systemu Piłsudskiego, bolszewizmu, a potem analizuje pozorne i rzeczywiste przyczyny kryzysu demokracji, dając na zakończenie kilka konkretnych recept w kierunku poprawienia ustroju parlamentarnego.

Książka jest w znacznej mierze tendencyjna, czego autor nie ukrywa, oświadczając na początku, że jest zdecydowanym zwolennikiem liberalizmu i demokracji i zdecydowanym zwolennikiem parlamentaryzmu.

Autor słusznie podkreśla słabe strony dyktatury, która może odegrać wielką rolę, jako system przejściowy, ale nie może dobrze funkcjonować, jako system trwały.

Szkoda jednak, że autor pominął zupełnie demokrację amerykańską, która potrafiła połączyć zasadę silnej władzy głowy państwa z zasadą praworządności.

W zakończeniu książki autor dochodzi do wniosku, że wolność demokratyczna jest ustrojem narodów dojrzałych. Należałoby stąd a contrario wyciągnąć wniosek — którego autor nie wyciąga — że u narodów politycznie niedojrzałych wolność demokratyczna musi ulec pewnym ograniczeniom. A.P

Belgique, Paris, Delagrave, 1931, str. 448.

Pod kierunkiem profesorów paryskich Lévy-Ullmanna i Mirkine-Guetzévitcha zaczęło wychodzić wydawnictwo p. t. „La vie juridique des peuples”, poświęcone przystępnemu przedstawieniu życia prawnego państw współczesnych.

Tom pierwszy poświęcony został Belgii. Opracowany jest przez szereg wybitnych fachowców i omawia ustrój konstytucyjny, ustrój administracyjny i skarbowy, sądownictwo administracyjne, prawo karne, cywilne i handlowe oraz stosunki międzynarodowe Belgii.

W przygotowaniu są następne tomy, dotyczące Czechosłowacji, Szwajcarii, Rumunji i Francji. A.P.

Makarczyk Zb. Michał: Les Oligarchies modernes. Lausanne, Imprimerie de l'Ere nouvelle, 1931.

Praca doktorska z zakresu „socjologii politycznej”. Autor bada w pierwszych dwóch rozdziałach stopień realizacji w państwach demokratycznych wielkich zasad 1789 r.: wolności, równości, zwierzchnictwa narodu. Stwierdza, że praktyka życia rozmijała się wszędzie z tymi ideałami. Narodami kierują nie one, lecz gra odwiecznych instynktów i żelazne prawa organizacyj ludzkich. Prawdę maskują różne urządzenia, lecz wszędzie i zawsze — rządzi

szczupła elita (oligarchja), rządzący dążą do możliwie największego ograniczenia wolności rządzonych, rozgrywa się walka pomiędzy parciem ku równości warstw niższych a tendencją ku nierówności warstw panujących. — Mimo to ustroje demokratyczne noszą własny charakter. Ich sprężynę stanowi walka kilku oligarchij zdobywających rządy dzięki mechanizmowi wyborczemu. W demokracjach masy odgrywają ważną polityczną rolę, elita musi się starać o ich pozyskanie, o urobienie i opanowanie opinii. Działa przy pomocy partyjnych organizacyj oraz prasy, posługując się często sztuczkami, demagogią i korupcją. Jedną z zalet demokracji widzi autor w tem, że nastawia swój ustrój na kolejność zmian u władzy, co sprzyja krążeniu elit, podnoszeniu się na wyższy stopień hierarchji społecznej członków klas niższych. Tem samem następuje odżywienie się organizmu państwowego pierwiastkami nowymi, przynoszącymi świeże energie i wartości, a ta przemiana materji odbywa się bez gwałtownych wstrząsów. Istotę samą demokracji upatruje autor w otwarciu możności legalnego przechodzenia władzy z rąk jednej oligarchji do drugiej, w dopuszczeniu zorganizowanej legalnie opozycji zdolnej zastąpić rządzącą w danej chwili oligarchję. — Trzeci rozdział poświęcony jest analizie „instynktu kombinacji” (bezpłodnego interesu egoistycznego, łączącego się z ruchliwością, rzutkością, inwencją), oraz „trwałości agregatów” (poczucia trwałego interesu ojczyzny, dobra przyszłych pokoleń, łączącego się z tradycjonalizmem i kultem stałych wartości), — instynktów, determinujących politykę. Autor widzi w demokratyczno-liberalnych urządzeniach rytmizujących krążenie elit, tę zaletę, że ułatwiają dopływ do rządów przedstawicielom raz jednej, to znów drugiej z tych zasadniczych klas psychicznych, umożliwiają pewną harmonję w kierownictwie ciałem zbiorowem, pewną względną równowagę tych tendencyj, a przez to także całego życia politycznego.

Autor, uczeń prof. Boninsegni, nie ma pretensji do oryginalnych ujęć naukowych. Kroczy wiernie śladami Pareta. Opanował gruntownie doktrynę wielkiego socjologa i zbiera dla niej chętnie potwierdzenia z obserwacyj i sądów innych socjologów tej samej przeważnie szkoły (Michels, — lecz i Bougie), politycznych pisarzy (Bryce, Benoist, Ostrogorski, także Joseph Barthélémy i Siegfried), wreszcie historyków (Hatzfeld, Daresté, Lavisse, Seignobos). „Teza” p. Makarczyka świadczy, że zagranicą nie wymaga się od tego rodzaju prac „posuwania nauki naprzód”. Wystarczy, gdy kandydat opanował literaturę, — wykazał, że umie posługiwać się metodą naukową, potrafi postawić jasno problem i rozwiązać go zgodnie z przyjętymi założeniami, — gdy inteligentnie rozwija i uzupełnia idee mistrzów, pracę przytem buduje jasno, logicznie, ekonomicznie, przedstawiając swe wywody zajmująco i z talentem. Praca wy-

kazuje bezwątpienia te dodatnie strony. Podnieść także należy dobry styl autora, poważny, zwarty, wolny od tej płynności i niby swady, co wytartymi kliszami, pustą frazeologią, staroświeckimi elegancjami obrzydza niestety tak często czytanie francuskich prac doktorskich naszych rodaków. Wszystko to czyni, że można powitać w autorze nową siłę, która opanowawszy już narzędzia, zacznie w przyszłości wzbogacać naprawdę naukę wnosząc zarówno samodzielnie zdobyty materiał obserwacji (życie dzisiejsze go nie skąpi!) jak bardziej własne interpretacje.

Prof. Maciej Starzewski (Kraków).

Mirkin e - Guetz é vit ch B.: Les nouvelles tendances du droit constitutionnel. Paris, Giard, 1931, str. 218.

Omawiając współczesne tendencje ustrojowe i przytaczając wiele materiału faktycznego z czasów najnowszych, autor wysuwa na plan pierwszy zagadnienie racjonalizacji władzy demokratycznej.

Właściwy sens polityczny systemu parlamentarnego w demokracji współczesnej polega na wytwarzaniu egzekutywy, która uzyskuje w ten sposób prymat polityczny w dziedzinie ustrojowej. Demokracja już skończyła z okresem doktrynalnym. Trzeba przystąpić do odpowiedniej techniki systemu wolnościowego.

Autor omawia m in. projekt konstytucyjny Bloku Bezpartyjnego w Polsce i upatruje w nim pewien renesans elementów monarchicznych.

A.P.

Ré p e r t o i r e international de centres de documentation politique. Paris, 1931, str. 171.

Pożyteczna książka, wydana przez Institut International de Coopération Intellectuelle przy Lidze Narodów. Zawiera wykaz oraz krótką charakterystykę instytucji zajmujących się szczególnie naukami politycznymi w Niemczech, Austrii, Danji, Stanach Zjednoczonych, Francji, Wielkiej Brytanji, Włoszech, Japonji, Nowej Zelandji, Holandji, Polsce, Rumunji i Czechosłowacji.

Jako polskie instytucje wymienia książka następujące: 1. Centralny Komitet Polskich Instytucji Nauk Politycznych w Warszawie, 2. Komisja Prawa Narodów we Lwowie, 3. Główny Urząd Statystyczny w Warszawie, 4. Towarzystwo Badania Zagadnień Międzynarodowych w Warszawie, 5. Instytut Badania Spraw Narodowościowych w Warszawie, 6. Instytut Wschodni w Warszawie, 7. Instytut Naukowo-badawczy Europy Wschodniej w Wilnie, 8. Naukowy Instytut Emigracyjny i Kolonialny, 9. Polska Komisja Międzynarodowej Współpracy Intelktualnej w Warszawie

A. P.

Bernhard Ludwig: Der Staatsgedanke des Faschismus. Berlin, Springer, 1931, str. 44.

Z talentem napisana książeczka, w której autor analizuje trzy idee przewodnie współczesnego faszyzmu, a mianowicie ideą elity, ideą hierarchji i ideą korporacyjną oraz faktyczną realizację tych idei na terenie włoskim. Dochodzi do wniosku, że są to jedynie narzędzia faktycznej dyktatury Mussoliniego.

W dalszym ciągu swych wywodów autor twierdzi, że faszyzm nie jest systemem przenośnym i że niemożliwym jest recypowanie go w innym kraju. Należy zatem wyjść z kryzysu parlamentaryzmu w inny sposób, a mianowicie przez ograniczenie władzy parlamentu i powrót do starej zasady podziału władz. A.P.

Kürbs Friedrich: Die osteuropäischen Staaten: Polen, Litauen, Lettland, Estland, als Staats- u. Wirtschaftskörper. Stuttgart, Enke, 1931, 266 str.

Autor, profesor Akademji Handlowej w Królewcu, omawia każde z wyżej wymienionych państw w trojakim kierunku. Zaczyna od części ogólnych, zajmując się politycznymi granicami, przynależnością rasową, historją państwa, jego terytorjum i geograficznem położeniem, stosunkami rolnymi, klimatem, zaludnieniem, narodowościami tam zamieszkałymi, stosunkami partyjnymi, podstawami prawnopolitycznego ustroju, oświatą, walutą, finansami i długami państwa, stosunkami pracy i reformą rolną. W częściach szczegółowych przedstawia sprawy gospodarstwa, leśnictwa, przemysłu i górnictwa, stosunki komunikacyjne i bankowe, w częściach trzecich wreszcie, t. zw. handlowo-politycznych, zajmuje się handlem tak wewnętrznym jak i zagranicznym, oraz polityką handlową i cłową. W przedmowie znajdujemy ustęp będący niejako wyznaniem wiary autora, a zarazem zdradzający pobudkę napisania tej książki, ustęp który mówi, że będące w mowie państwa wyszły już poza stadjum państw izolowanych, i że ich interes wymaga splecenia ich gospodarstw z gospodarstwem światowem, Niemcy są zaś danym do tego pośrednikiem; że więc leży to we wzajemnym interesie, by Niemcy pielęgnowały i wykorzystywały obrót gospodarczy z temi państwami; wyraża też nadzieję, że traktat handlowy polsko-niemiecki zostanie wkrótce przez Niemcy ratyfikowany.

Całość książki przedstawia się jako obszerne, bo 266 stron obejmujące, przeładowane datami statystycznymi i cyframi kompendjum, w którym, aby móc sprawdzać cyfry i daty, potrzebaby przeprowadzić studjum, zabierające mniej więcej tyle czasu i pracy, co samo napisanie książki. Tego oczywiście od żadnego recenzenta wy-

magać nie można. Ograniczamy się więc do ogólnej uwagi, że, o ile o Polskę chodzi, nie znajdujemy tam większych błędów ani specjalnej niezyczliwości. Musimy jednak zaznaczyć, że Kazimierza Wielkiego nie można uważać za tego, który Ruś Czerwoną dla Polski dopiero pozyskał (str. 10), gdyż on ją dla Polski tytułem prawa dziedziczenia o d z y s k a ł; — że od r. 1926 Sejm nie może się już rozwiązywać w drodze własnej uchwały (str. 21), że „Wschodnia Galicja” nie posiada jeszcze „autonomicznej konstytucji” (str. 24) i t. d. Autor okazuje specjalną predylekcję do Litwy, traktuje jej historję znacznie obszerniej niż polską, popełniając jednak przy tem dużo historycznych błędów, uważa zajęcie Wilna przez Polskę za nieprawne, wierzy w tezę Waldemarasa, że Litwa znajdowała się do końca r. 1927 w stanie wojennym z Polską. Przypuszczamy, że w rozdziałach poświęconych Łotwie i Estonji jest mniej błędów.

Naogół jednak biorąc jest dzieło prof. Kürbsa pożytecznym vademecum. *Prof Stanisław Starzyński* (Lwów).

Balfour Lord: Chapters of Autobiography ed. by Mrs. Edgar Dugdale. Cassel, 1930.

Wobec braku konstytucji pisanej w W. Brytanji mowy i pamiętniki angielskich mężów stanu przedstawiają często pierwszorzędny materiał dla poznania maszyny parlamentarnej i jej istotnego działania, to też prace z zakresu angielskiego prawa politycznego zazwyczaj uwzględniają szeroko ten dział literatury i niejedna teza prawa konstytucyjnego znajduje w Anglji swą podstawę w wydawnictwie Hansard'a, obejmującego streszczenie debat parlamentarnych za ostatnie lat dwieście. Lord Balfour odegrał pierwszorzędną rolę polityczną nie tylko w Anglji lecz i w stosunkach międzynarodowych, lecz jeśli chodzi o materiał o aktualnym znaczeniu prawno-państwowem, autobiografia jego zawiera go niedużo, najpierw dla tego, że zmarły doprowadził ją tylko do 1887 r., po drugie, że wspomnienia męża stanu o tak wybitnie filozoficznym kierunku umysłu jakim był Balfour, muszą z konieczności nosić charakter rozważań teoretycznych. Pomijając szereg szczegółów, rzucających nieraz ciekawe światło na wiele kwestyj polityki międzynarodowej, pamiętniki Balfoura stanowią bardzo poważny przyczynek do historii rozwoju stronnictw politycznych w Anglji po wystąpieniu Joe Chamberlaina. Zmarły lord opracował nawet swój własny projekt rekonstrukcji wyborczej maszyny parlamentarnej stronnictwa konserwatywnego, ale projekt ten pomimo poparcia lorda Randolpha Churchilla, został przez główny zarząd stronnictwa (Carlton's Club) odrzucony. Br. Bouffał (Warszawa).

Fay Bernard: Franklin, the Apostle of Modern Times. London, 1930.

Poznanie ustroju państwowego, wszystko jedno własnego czy obcego państwa wymaga znajomości warunków, wśród których powstał i rozwinął się ten ustrój. Studja nad konstytucją amerykańską nie mogą ograniczyć się do zapoznania się z poglądami politycznymi redaktorów „Federalisty”: koniecznem jest bliższe poznanie ludzi, których geniusz twórczy wywarł poważny wpływ na ukształtowanie się stosunków w Nowej Anglii przed i podczas jej walk o niepodległość.

Autor, któremu już zawdzięczamy wyczerpujące studjum „o duchu rewolucyjnym we Francji i w Ameryce”, daje nam tym razem biografię Benjamina Franklina, tego syna skromnego fabrykanta świec z Bostonu, prawdziwego dziecka swego stulecia, pytagorejczyka, masona i filantropa, przedstawiciela półmistycznego utylitaryzmu, tak rozwiniętego w owym czasie w świecie anglosaskim. Żywot tego męża stanu, nawpół kwakra i nawpół epikurejczyka, rywala Waszyngtona co do szacunku i cnoty, daje nam sposobność poznania wielu ukrytych sprężyn ówczesnego mechanizmu W. Brytanji, który tak zaważył na losach konstytucji amerykańskiej, będącej jak wiadomo, odbiciem faktycznych rządów Jerzego III w Anglii.

Br. Bouffall (Warszawa).

Robinson Howard: The Development of the British Empire, London, 1930.

W dzisiejszych czasach, kiedy uwaga opinii publicznej zwraca się coraz częściej na świeżo zorganizowany związek dawnych kolonij angielskich z Macierzą, książka Robinsona może oddać prawdziwą usługę czytelnikom, pragnącym zorjentować się w tej kwestji. Jest to bowiem krótki wykład historii powstania Imperjum Brytyjskiego ze wskazaniem tych sił twórczych rasy anglosaskiej, które go powołały do życia. Czytelnicy, mniej lub więcej obeznani z przedmiotem, nie znajdą tam dużo ciekawego, niektóre jednak szczegóły, podane przez autora zasługują na uwzględnienie.

Br. Bouffall (Warszawa).

Sanderson William: That which was lost. A Treatise on Free Masonry and the English Mistery, 1930.

Rola, jaką w historii państw, a w szczególności w Anglii, odegrał i odgrywa w dalszym ciągu związek wolnych mularzy, nie została dotychczas zupełnie wyjaśnioną. Pomijając legendy, jakie się na ten temat wytworzyły, trzeba zaznaczyć, że wpływy masonerii na politykę, a więc i na ustrój państwowy Anglii datują od XVII.

stulecia, kiedy niejaki Desagnliers, syn francuskiego hugonoty, zorganizował na nowych podstawach istniejące dziś w tym kraju loże masonskie. Wiadomo, że właściwe początki wolnomularstwa giną w pomroce dziejów. Legenda przypisuje jego powstanie związkowi murarzy, zatrudnionych przy budowie świątyni Salomona, niektórzy historycy pragną związać masonerję z cechami murarzy w wiekach średnich, inni — z zakonem rycerskim Templarjuszów we Francji za czasów Ludwika Pięknego. Autor stara się dowieść, że dzisiejsza masonerja angielska rytuału szkockiego zawdzięcza swe powstanie wspomnianemu wychodźcy z Francji, twierdzi jednak, że celem jego twórców była odbudowa władzy królewskiej i związanie jej z nacjonalizmem wyższych warstw angielskich. Dopiero z biegiem czasu pierwotny pierwiastek arystokratyczny ustąpił wobec szerokich prądów demokratycznych, które, wchłonawszy w siebie organizację masonską, nadały jej dzisiejszy charakter filantropji, uniwersalności i humanitaryzmu: rozwinęło to niewątpliwie przed masonerją angielską szerokie możliwości, ale zatraciło jej ceł pierwotny.

Autor nie kryje swych sympatyj ekskluzywnych i wiary w posłannictwo arystokracji, której w związku z odrodzeniem dawnych tradycyji angielskiej cywilizacji i angielskiego nacjonalizmu, ma być sądzonem odbudować z czasem dawny system polityczny Anglii z czasów jej największej potęgi, w czam jej pomoże angielska masonerja, w której również odbywa się powolny proces przeobrażania się pojęć. Należy dodać, że autor zaprzecza wszelkiego związku pomiędzy chrześcijaństwem i moralnością i wykazuje zgubne wpływy, jakie jego zdaniem, wywarły wpływy religijne zarówno na umysłowości jak i na eugenicie narodu angielskiego.

Br. Bouffall (Warszawa).

Steed Wickham: *The Real Stanley Baldwin*. London, Longmans, 1930.

Ustrój państwowy W. Brytanji przy całej swej pozornej stabilizacji podlega powolnej, ale stałej ewolucji, tem trudniejszej do stwierdzenia, że odbywa się on na drodze niezawsze uchwytnych zmian w orjentacji opinii publicznej. A z opinją tą kierują leaderzy dzisiejszych trzech wielkich stronnictw politycznych, przeto klucza do poznania sekretu funkcjonowania angielskiej maszyny państwowej szukać należy w zagadnieniach polityki aktualnej.

Znany publicysta i dziennikarz angielski Wickham Steed w swej pracy, poświęconej działalności dzisiejszego przywódcy konserwatystów Stanley'a Baldwina, zaznacza dwoistość natury tego męża stanu: z jednej strony subtelny polityk, z drugiej filozof o temperamencie wyraźnie refleksyjnym przedstawia Baldwin za-

gadkę, której nie podejmuje się rozwiązać. Początku kariery Baldwin szukać należy w przeforsowaniu pamiętnej uchwały Carlton Club'u, odwołującej konserwatywnych ministrów z ostatniego gabinetu Lloyd George'a, co pociągnęło za sobą upadek „czarownika z Walji” i przebudowę dyktatorskiej struktury urzędu premiera z czasów wielkiej wojny. Dziś, jak wiadomo, Baldwin przyjął w imieniu konserwatystów program, wygłoszony na konferencji imperjalnej przez premiera Kanady G. Bennett'a t. zw. Imperial Preference, to jest uprzywilejowania eksportu żywności i surowców z Dominjów do W. Brytanji, pod warunkiem takiegoż stosunku Dominjów do angielskiej produkcji przemysłowej, co więcej obiecał uznać ten program jako hasło wyborcze konserwatystów w przyszłej kampanji wyborczej. Jest to zupełne zerwanie potężnego stronnictwa z doktryną wolnego handlu, co z konieczności odbić się musi i na strukturze politycznej W. Brytanji, tak samo jak zwycięstwo doktryny Cobden'a w połowie ubiegłego stulecia przebudowało cały ustrój polityczny W. Brytanji. Tembardziejże program Baldwin'a przewiduje szereg poważnych reform społecznych (radykałna reforma systemu ubezpieczenia od bezrobocia), stworzenie rynku dla zboża angielskiego i pochodzącego z kolonij, ustosunkowanie wzajemnej produkcji (Wheat Quota) i ekonomiczną jedność Imperjum Brytyjskiego.

Br. Bouffall (Warszawa).

Buszyński Marjan, dr. ppułk. K. S. i Matzner Bolesław, dr. mjr. K. S.: Polskie ustawodawstwo wojskowe. Warszawa, Księgarnia Wojskowa, 1931, t. II.

Ciż: Ustawa inwalidzka wraz z odnoszącymi się do niej rozporządzeniami, instrukcjami itp. z uwzględnieniem orzecznictwa N. T. A. Warszawa, Księgarnia Wojskowa, 1931.

Autorowie powyższych wydawnictw należą obecnie do najpłodniejszych komentatorów prawniczych w Polsce. Po „Kodeksie karnym wojsk.” wyszły 2 ogromne tomy „Ustawodawstwa wojskowego”, świeżo zaś „Ustawa inwalidzka”. Praca wydawniczo-komentatorska obu tych prawników należy do bardzo wysokiej kategorii, łącząc w sobie zalety przejrzystego nader ugrupowania bardzo solidnie zebranego materiału oraz naprawdę doskonałego stylu prawniczego. Tom drugi „Ustawodawstwa zawiera działy: Broń i amunicja. Osadnictwo wojskowe. Powszechny obowiązek wojskowy. Zasiłki dla rodzin osób wojskowych. Uposażenie wojska. Zaopatrzenie emerytalne. Inwalidzi. Świadczenia wojenne. Podwoły. Kwaternunek wojskowy. Addenda zawierają zmiany ustaw i rozporządzeń, objętych powyższem wydawnictwem, a zaszły w czasie druku, jak

np. znowelizowaną ustawę emerytalną (ogłoszoną 28 marca 1931 r., a nie, jak błędnie wydrukowano w przedmowie 1928 r.). Tu również figurują uzupełnienia niektórych działów t. I. normami prawnymi, wydanymi w okresie od jego ukazania się aż do dnia 20 kwietnia 1931 r. — Prócz skorowidza ogólnego jest i specjalny (według ustawowych właściwości władz wojskowych i cywilnych). Co do władz cywilnych, to wchodzi tu w grę przede wszystkim magistraty i urzędy gminne, powiatowe i wojewódzkie władze administracji ogólnej oraz właściwość M. S. Wewn. Uprawnienia ich wyczerpująco przedstawia dopiero ten właśnie tom „Ustawodawstwa wojskowego”, liczący wraz ze skorowidzem — 1030 stron. W „Ustawie inwalidzkiej” podano aktualne teksty przepisów prawnych, dotyczących inwalidów i zebrano je w jedną całość, przez co w znacznym stopniu ułatwiono tak władzom, jak i interesowanym, orientację w nich. Poszczególne normy prawne ponumerowano liczbami porządkowymi, wskazując przytem przy postanowieniach poszczególne odnoszące się do nich przepisy i uwzględniono niemal wszędzie orzecznictwo N. T. A. do czasów ostatnich włącznie: tezę, liczbę i datę wyroku, zaś przy wyrokach ze „Zbioru Wyroków N. T. A.” (do r. 1928 incl.) też numerację wyroków tego oficjalnego Zbioru, przyczem wielce jest ważnem udostępnienie ogółowi również orzeczeń z czasów ostatnich, których wyżej cytowany zbiór oczywiście nie objął. Znajdujemy więc wszystkie w tej mierze potrzebne przepisy, regulujące rozwiązanie trudnego u nas specyficznie problemu inwalidzkiego (gdyż zaopatrzenia i rozszerzenie potrzeb do obowiązków Państwa w zakresie opieki społecznej musiało wytworzyć nowe wspólne normy prawne). Słusznie zaznaczyli autorzy, iż „Trudności powyższe dawały się odczuwać w Państwie Polskiem tem dotkliwiej, że rozwiązanie problemu inwalidzkiego wymagało jednolitego uregulowania odpow. normami prawnymi stosunków w trzech b. zaborach o odmiennem ustawodawstwie, i początkowo odmiennej organizacji władz administracyjnych, że dalej musiało ono uwzględnić w szerokiej mierze — prócz wojska regularnego — również i szereg formacji ochotniczych i organizacji wojskowych, wreszcie, że problem powyższy obejmował u nas nietylko następstwa wojny światowej, ale również walk na Śląsku Cieszyńskim, w Wielkopolsce, w Małopolsce Wschodniej oraz wojny polsko-sowieckiej i powstań górnośląskich”.

Podział ogólny przyjęto następujący: A. Inwalidzi wojenni (do 183 str.), B. Osoby cywilne poszkodowane w dn. 12—15 maja 1926 r. Dokładny skorowidz alfabetyczny, w którym liczby oznaczają strony, zamyka tę ze wszech miar cenną publikację, której — jak i „Ustawodawstwa wojskowego” — można obu autorom jak najszczerzej pogratulować

Dr. J. Pogonowski (Warszawa).

G r y n s z t e i n Jakób i K e r n e r Ignacy: Przepisy o organizacji gmin wyznaniowych żydowskich. Warszawa, Gmina wyznaniowa żydowska. Księgarnia prawnicza, 1931, stron 218.

Autorzy zestawili w swej pracy wszystkie przepisy ustawowe, rozporządzenia Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej i Jej władz najwyższych oraz orzecznictwo sądowe, odnoszące się do organizacji gmin wyznaniowych żydowskich poczynwszy od dekretu z dnia 7 lutego 1919 r. do zarządzenia Ministra WRiOP. z dnia 20 lutego 1931, które to przepisy obowiązują w całej Rzeczypospolitej Polskiej.

Zebrany materiał podzielili autorzy na pojedyncze grupy. W poszczególnych zaś grupach przepisy są uporządkowane chronologicznie. Z tego względu zbiór jest bardzo przejrzysty, a odszukanie odnośnych przepisów jest bardzo ułatwione. Stanowi to bardzo wielką zaletę omawianego zbioru.

Na jego podstawie może powstać z czasem — według życzenia adwokata Seidemanna, który napisał „Uwagę wstępną” — „wydanie rozumowane przedmiotowych przepisów”, innemi słowy odpowiedni komentarz, którego zaczątkiem są przytoczone przez autorów tezy i wypisy wyroków sądowych, a mianowicie orzeczeń Najwyższego Trybunału Administracyjnego.

Wydanie jest staranne, znalazłem tylko jeden błąd drukarski, wywołany opuszczeniem w spisie rzeczy — zapewne przez nieuwagę korektora — roku dekretu z dnia 7 lutego (1919).

Autorzy wspominają i powołują się jedynie na przepisy rosyjskie, powinni byli jednakowoż uwzględnić również odpowiednie przepisy austriackie i pruskie, tem więcej, że zbiór omawiany ma być używany we wszystkich gminach wyznaniowych żydowskich w całej Polsce, a nie tylko na obszarze b. Kongresówki. Odnosi się to mianowicie do uwag 12, 13 i 14 na stronie 33, do uwag 3, 4 i 5 na stronie 51. W dziale „Rabinat” należało wyświetlić zadania rabina mianowicie jako urzędnika stanu cywilnego w Małopolsce i w b. dzielnicy pruskiej (str. 133), ponieważ w tych dzielnicach odmienne panują przepisy ustawowe. To samo należy powiedzieć o przepisach o ustaleniu własności nieruchomości w Małopolsce i w b. dzielnicy pruskiej (str. 157).

Za okólnikiem Ministerstwa Spraw Wewn. w porozumieniu z Min. WRiOP. i Min. Sprawiedl. z dnia 11 stycznia 1921 r. (str. 141—143) w sprawie poświadczania zmiany wyznania należało wspomnieć o odnośnych przepisach austriackich i pruskich dla wyjaśnienia różnic w postępowaniu przy zmianie wyznania. Ustawa bowiem pruska o występowaniu z Kościoła z dnia 14 maja 1873

r. (zb. ust. pr. str. 207), którą autorzy wspominają na końcu strony XIV, nie odnosi się wcale do przejścia z wyznania chrześcijańskiego na judaizm i odwrotnie, lecz do przejścia z jednego wyznania chrześcijańskiego do drugiego lub wystąpienia wogóle z swego wyznania. Przy przechodzeniu z judaizmu na chrześcijaństwo i odwrotnie obowiązywały §§ 41 i 42 cz. II. tyt. 11 Powsz. Prawa Kraj., przepisy te zaś nie są zniesione.

Zwrócić należy uwagę na to, że autorzy nie zawsze ściśle przytaczali wyroki Najwyższego Trybunału Administracyjnego, co można stwierdzić przez porównywanie tekstów wypisów z tekstami odnośnych wyroków, ogłoszonych w urzędowym Zbiorze wyroków N. T. A.

I tak w wypisie z wyroku z dnia 26 września 1928 (str. 45 pod 1) opuszczone zostały w drugim zdaniu po słowie „zatwierdzenie” słowa „listy składek, do których uiszczenia obowiązani są członkowie gminy, tudzież” oraz po słowach „budżetu gminy” zdanie, którego brak nie zmienia wprawdzie uzasadnienia wyroku, lecz które jest ważne jako pouczenie czytelników i odnośnych czynników w gminach wyznaniowych żydowskich, brzmiące: „co wedle art. 11 dekretu z dnia 7 lutego 1919 należy do kompetencji Ministra WRiOP. jako naczelnej władzy nadzorczej”.

Tekst tego samego wyroku na stronie 45 pod 2 jest o tyle zmieniony, że dodano słowa: „należnego duchownemu lub funkcyjnarjuszowi gminy wyznaniowej żydowskiej” i dalej: „zawarta z temi osobami przez zarząd gminy”. W tym samym wypisie użyto wyrażenia „sądy cywilne” zamiast „sądy powszechne” wbrew wspomnianemu wyrokowi.

Na stronie 48 w uwadze do art. 52 dodano do urzędowego tekstu przed słowami: „w razie” słowo „tylko”, zaciemniające wywody wyroku.

Ostatnie zdanie wypisu wyroku z dnia 19 października 1928 (str. 63 pod 2) jest streszczeniem wywodów tego wyroku, działaniem przez autorów, mogącem wprowadzić w błąd czytelników. Wyrok ogłoszony w urzędowym zbiorze tego zdania wcale nie zawiera.

Ustępu podanego na stronie 71 pod 5 wyrok z dnia 19 października 1928 r. nie zawiera.

W każdym razie książka wyżej omówiona jest polecenia godna i powinna znaleźć się w rękę każdego referenta wyznaniowego, nie mówiąc wcale o zarządach gmin wyznaniowych żydowskich, do których użytku zbiór ten jest głównie przeznaczony.

Wprez. Stanisław Szczaniecki (Poznań).

Langrod Jerzy Stefan, Dr.: *Res iudicata* w prawie administracyjnym Warszawa 1931. Dom Książki Polskiej. Str. 80.

Praca ta poruszająca temat wysoce doniosły i ogromnie aktualny, oparta jest o olbrzymi materiał literatury prawniczej austriackiej, niemieckiej w pierwszym rządzie, następnie też francuskiej a nie pomija też dzieł najwybitniejszych w innych językach. Zśród autorów, na których dziełach oparł autor swą pracę wybija się na pierwszy plan Tezner. Pozatem wykorzystuje autor odnośne orzecznictwo francuskiej Rady Stanu, b. austriackiego Najwyższego Trybunału Administracyjnego, a w końcu cytuje też tezy naszego Najwyższego Trybunału Administracyjnego. Podnieść należy z uznaniem ogrom pracy przygotowawczej, jakiej się autor podjął. Jednak z drugiej strony zaznaczyć trzeba, że zanadto wielkie nagromadzenie obok siebie cytaty z różnych autorów, często wygłaszających odmienne zasady oraz zawiły styl, utrudnia postępowanie myślą za wywodami czy to cytowanych autorów czy też samego autora pracy. Skutkiem tego praca ta, która powinna być także pomocą dla urzędnika administracyjnego, dla którego problem *rei iudicatae* w prawie administracyjnym jest w praktyce pierwszorzędnego znaczenia, celowi temu prawie służyć nie może, gdyż jest w swej większości, tj. w rozdziałach I—VIII dostępną właściwie tylko prawnikowi odpowiednio przygotowanemu. Natomiast rozdziały IX, traktujący o próbach sformułowania problemu „*rei iudicatae*” i odwołalności aktów w teorii prawa administracyjnego oraz X-ty zawierający rozwiązanie problemu w judykaturze Najw. Trybunału Administracyjnego i w prawie pozytywnym polskim, są dostępne i dla prawnika mniej wyszkolonego.

Prez. Saturnin Mrâvincsics (Poznań).

Przepisy dotyczące pracy i opieki społecznej do użytku Policji Państwowej, opracowali: M. Waśkowski, sędzia N. T. A., H. Żeleński, sędzia N. T. A., Fr. Kaufman, inspektor Komendy Gł. P. P., I. Korał, inspektor Komendy Głównej P. P., J. Misiewicz, komisarz Komendy Gł. P. P. Warszawa, „Gazeta Administracji i Policji Państwowej”, 1931, 118 str.

Powyższa praca obejmuje przepisy dotyczące czasu pracy, bezpieczeństwa i higieny pracy, pracy młodocianych i kobiet, ochrony rynku pracy, umów o pracę, pośrednictwa pracy, inspekcji pracy, obowiązku współdziałania policji, opieki społecznej i emigracji. Wszystkie te przepisy są przytoczone tylko w tym zakresie jaki jest potrzebny funkcjonariuszom P. P. przy wykonywaniu ich obowiązków na polu pracy i opieki społecznej, dla tego też wiele ustaw

i rozporządzeń podanych jest z opuszczeniem tych postanowień prawnych, które P. P. bezpośrednio nie interesują.

Uważam, że skorowidz, w tym wypadku rzecz wielkiej wagi dla ułatwienia korzystającemu z tej pracy funkcjonariuszowi P. P. jak najszybsze znalezienie przepisu prawnego, jest trochę za szczupły. Skorowidz taki powinien być jak najszczegółowszy, aby umożliwiał funkcjonariuszowi P. P. znalezienie natychmiast przepisu jaki potrzebuje bez studjowania innych do tej samej materji odnoszących się postanowień, jest to bowiem koniecznem ze względu na specjalny charakter służby policyjnej.

Prez. Saturnin Mrávincsics (Poznań).

Z i o m e k Maksymiljan Józef dr.: Podział państwa dla celów administracji ogólnej z punktu widzenia potrzeb życia gospodarczego. Studjum ekonomiczne z tabelami statystycznymi oraz 24 mapami. Kraków, 1931, str. 70.

Rozprawa powyższa poświęcona jest jednemu z zagadnień, złączonych z reformą administracji publicznej w Polsce. Autora zaproszono do Komisji dla usprawnienia administracji publicznej, utworzonej przy Izbie Przemysłowo-Handlowej w Krakowie. W Komisji tej Autor zajął się szczególnie zagadnieniem podziału Państwa pod kątem widzenia stosunków ekonomicznych i ludnościowych. Wynikiem tej pracy jest rozprawa powyższa.

Autor zajmuje się w niej wadami obecnego podziału administracyjnego Państwa, podnosi konieczność zmian najniezbędniejszych oraz uzasadnia własny projekt podziału. Projekt ten opiera na szerokiej podstawie badań nad okręgami gospodarczymi i Polski. Okręgi takie tworzy Autor z punktu widzenia: 1. na uprawę najważniejszych ziemiopłodów: pszenica, żyto, jęczmień, owies i ziemniaki; 2. na gęstość zaludnienia: ogólna gęstość zaludnienia, ludność rolnicza i jej gęstość oraz zbiór zboża chlebowego na jednego mieszkańca; 3. na hodowlę inwentarza żywego: konie, bydło rogate, trzoda chlewna, owce, inwentarz żywy a uprawa roślin, oraz 4. na rozwój przemysłu na ziemiach polskich.

Na podstawie powyższych okręgów gospodarczych Autor wykłada nowy podział Polski na województwa, przyczem jako naczelną zasadę przy tworzeniu granic wojewódzkich przyjmuje: 1. tworzenie województw możliwie jednolitych gospodarczo, 2. o podobnej sile finansowej, 3. nie różniących się zbyttno między sobą obszarem i liczbą mieszkańców oraz 4. przełamanie granic dawnych zaborów (str. 42).

Postawienie ostatniej zasady sprowadza Autora również na tory polityczne.

Polityczne nastawienie myślowe u Autora przebiega się także przy analizowaniu wad obecnego podziału administracyjnego. Czyni on to zresztą z całą świadomością, oświadczając, iż ograniczy się „do przedstawienia wad z punktu widzenia interesów ogólnopolskich, ze szczególnem uwzględnieniem potrzeb życia gospodarczego” (str. 1). Do wad tych zalicza Autor:

1. zachowanie granic dawnych zaborów;
2. połączenie w jedno województwo okręgów o różnorodnym obliczu gospodarczym przy równoczesnym rozerwaniu jednolitych okręgów gospodarczych między różne województwa;
3. połączenie w jedno województwo powiatów o utrudnionej między nimi komunikacji, a rozdzielanie terenów komunikacyjnie ze sobą związanych;
4. różną siłą finansową poszczególnych samorządów terytorjalnych;
5. wielkie różnice między województwami co do ich obszaru, gęstości zaludnienia i liczby mieszkańców;
6. różną liczbę jednostek I. instancji administracyjnej;
7. ustanowienie siedzib województw w nieodpowiednich miastach;
8. niezgodnienie podziału administracji ogólnej z podziałami terytorjalnymi władz innych;
9. nieuwzględnienie przy podziale momentów regionalnych i etnograficznych (str. 1 i n., 54 in.)

Pomimo tych licznych wad nie czas jeszcze zdaniem Autora na gruntowną reformę obecnego podziału administracyjnego. Najważniejsze przeszkody w tym względzie stanowią: 1. mająca nastąpić zmiana Konstytucji, która pociągnie za sobą rewizję poglądów na zasady ustroju administracyjnego; 2. brak dobrego i zupełnego spisu ludności; 3. zbyt małe doświadczenia naszej młodej administracji; 4. brak doświadczeń instytucyj niedawno wprowadzonych względnie rozszerzonych: nowy podział sądowy, Izby przemysłowo-handlowe, Izby rzemieślnicze, Izby rolnicze; 5. brak samorządów w przeważnej części Polski; 6. brak ustawy o ustroju gminnym.

Dlatego radzi zaczekać z wielką zmianą podziału administracyjnego do mniej więcej 1935 r., a przeprowadzić obecnie jedynie najkonieczniejsze zmiany, któreby usunęły możliwie najwięcej wad obecnego podziału.

Tak więc Autor projektuje ustanowienie 15 województw i miasto stołeczne Warszawę z Komisarzem Rządu, mającym prawa wojewody. Ustanawia on jedno nowe województwo przemyskie, a znosi równocześnie dwa dotychczasowe: tarnopolskie i nowogródzkie. Nie sposób oczywiście podawać tutaj wszystkie szczegółowe zmiany podziału projektowane przez Autora. Do większych takich zmian należy ogólne przesunięcie granic województw ku wschodowi, powiększenie województwa pomorskiego, rozszerzenie obszaru województwa warszawskiego, które dla odróżnienia od m. st. Warszawy nazywa województwem mazowieckiem i t. p.

Rozprawa powyższa, napisana z wielkim nakładem pracy i znajomością rzeczy, dołącza do części tekstowej szczegółowe tabele statystyczne, zawierające charakterystykę wszystkich powiatów w Polsce pod względem uprawy najważniejszych ziemiopłodów, gęstości zaludnienia, hodowli inwentarza żywego oraz rozwoju przemysłu. Ponadto wywody Autora ilustruje 24 map Polski odnośnie do poruszanych zagadnień.

Praca Autora stanowić musi poważny przyczynek do rozwiązania całokształtu problemu podziału administracyjnego Państwa, problemu, który z natury rzeczy wymaga uwzględnienia nie tylko momentów ekonomicznych, ale też całego szeregu innych czynników, z któreimi liczyć się musi wogóle reforma administracji publicznej. Monograficzne więc oświetlenie wszystkich decydujących momentów składających się na omawiany problem, a więc także momentów ekonomicznych jest nie tylko wskazane, ale i konieczne.

Należy zauważyć, że od czasu napisania przez Autora powyższej rozprawy, przeprowadzono istotnie w dwóch punktach poprawkę podziału administracyjnego na województwa odpowiadającą myśli Autora. I tak w roku ubiegłym wydzielono powiat Sarny z województwa poleskiego, a włączono do województwa wołyńskiego, ostatnio zaś uchwalił sejm ustawę o przydzieleniu powiatu Turka z dotychczasowego województwa stanisławowskiego do województwa lwowskiego. Wreszcie znajduje się w Sejmie trzeci projekt ustawy, dotyczący zaliczenia kilku powiatów województwa poznańskiego do województwa pomorskiego.

Prof. Dr. Jerzy Panejko (Wilno).

- Ankieta konstytucyjna Sejmu R. P. I. Warszawa 1931, 91 str.
- Aristoteles: Ustrój polityczny Aten. Kraków, Akademia Umiejętności, 1931.
- Autonomja Śląska. Popularny zbiór komentarzy do ustawy konstytucyjnej, zawierającej statut organiczny woj. śląskiego. Katowice, „Polonia” 1931, 84 str., 2,50 zł.
- Bigo T.: Kształcenie urzędników publicznych w świetle doświadczeń niemieckich. Warszawa 1930, 4 str.
- Biernacki K.: Ustawa budowlana, wyd. II. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1931, 138 str., 4 zł.
- Bitner W.: Pewniki prawa. Warszawa, Hoesick, 1932, 148 str.
- Brzostowski L.: Ordynacje wyborcze do Sejmu i Senatu oraz inne przepisy dotyczące wyborów. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 63 str., 1,80 zł.
- Car St.: Józef Piłsudski a państwo polskie. Warszawa, Hoesick, 1930, 48 str., 1,50 zł.
- Chrząszczyński A.: Od sejmowładztwa do dyktatury. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 201 str.

- Cybichowski Z.: Encyklopedia podręczna prawa publicznego, 2 tom. Warszawa, Inst. Wyd. Biblioteka Polska, 1925—1930, 1191 str.
- Davidsohn J.: Gminy żydowskie. Warszawa, Klub posłów sejmowych, 1931, 110 str.
- Dobiecki A. i Śląski R.: Polska ustawa przemysłowa, wyd. 11. Poznań, Woj. Inst. Wyd., 1931, 742 str., 14,95 zł.
- Dobrzyńska-Rybińska L. i Witkowska H.: Obywatelstwo jako podstawa życia zbiorowego w odrodzonej Polsce. Poznań, Woj. Inst. Wyd., 1931.
- Dominik R.: O metodzie nauczania prawa administracyjnego w szkołach wyższych. Warszawa, Komisja współpracy wyd. profesorów i docentów prawa admin. i nauk polit., 1930, 10 Str.
- Dunin-Bornowski P.: Tendencje ustrojowe w Polsce. Warszawa, „Droga”, 1931, 59 str.
- Evert Wł. L.: Poza frazesem i demagogią. (Na marginesie dyskusji ustrojowej). Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 104 str., 2 zł.
- Feller Br.: Kodeks kolejowy, T. II. Kraków 1930, 150 str.
- Frankowska L. i Modliński E.: O organizacji i funkcjonowaniu instytucyj, ubezpieczeń społecznych. Kraków 1931, 239 str., 8 zł.
- Fuchs K. i Sobota M.: Przepisy policyjne o ruchu samochodowym, wyd. V. Warszawa 1930, 74 str.
- Groch B.: O polską konstytucję i jej zasady psychiczne. Przemysł, „Prawda”, 1930, 20 str., 0,50 zł.
- Grocholski St. i Chwalewik E.: Opieka społeczna w woj. śląskiem. Warszawa, M. Pr. i O. P. Sp., 1931, 851 str., 15 zł.
- Hausner R.: Zmiana Konstytucji a usprawnienie administracji. Warszawa 1931, 71 str.
- Hilarowicz T.: Zarys nauki administracji. Warszawa, Zw. Prac. Adm. Gminnej, 1930, 100 str.
- Hołowko T.: Dlaczego trzeba zmienić Konstytucję. Warszawa 1931, 57 str.
- Iserzon E.: Postępowanie administracyjne. Warszawa, Hoesick, 1931, 144 str., 5 zł.
- Jaworski Wł. L.: Nauczanie prawa adm. na uniwersytetach. Warszawa, Kom. współ. wyd. prof. i docent. prawa adm. i nauk polit., 1930, 7 str.
- Kafliński J.: Przepisy o państwowej służbie cywilnej. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 36 str., 1,50 zł.
- Jak powstała Konstytucja marcowa? Warszawa, Wyd. B. B. W. R., 1930, 28 str.
- Konstytucja Rzplitej Polskiej z 17. III. 1921, oraz ustawy z dn. 2. VII. 1926 o zmianach Konstytucji i pełnomocnictwach, wyd. IV. Lwów, Bodek, 1931, 80 str.
- Krakowski Br.: Podstawy prawne opieki nad macierzyństwem, dziećmi i młodzieżą w Polsce. Warszawa, Nakł. Pol. Kom. Op. nad Dzieckiem, 1936, 386 str.

- Kuncewicz J.: Przebudowa Rzeczypospolitej. O ustroju i życiu Polski. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 339 str. 15 zł.
- Langrod St. J.: Ze studjów nad podziałem administracyjnym państwa. Warszawa, Gebethner i Wolff, 1931, 140 str.
- Litwin J. i Rzewski A.: Zbiór przepisów prawnych w sprawach rejestracji stanu cywilnego wydanych po odzyskaniu niepodległości państwowej. Warszawa 1931, 640 str.
- Marszałek St.: Przepisy o zaopatrzeniu emerytalnym nauczycieli i funkcyjnarzuszów państwowych. Warszawa, Nowa Księgarnia Szkolna, 1931, 239 str., 3 zł.
- Miklaszewski W.: Sejmowładztwo. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1931, 1134 str., 20 zł.
- Miller J. N.: O reformę Konstytucji. Warszawa 1930, 6 str.
- Mravincsis S.: Rozporządzenie Prez. Rzplitej z 24. II. 1928 o odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcyjnarzuszów publicznych na obszarze woj. poznańskiego i pomorskiego. Poznań, Woj. Inst. Wyd., 1931, 66 str.
- Mycielski A.: Obsada rządu Prezydenta Rzplitej. Kraków, Gebethner i Wolff, 1930, 74 str., 2,80 zł.
- Nestorowicz M.: Zbiór ustaw i rozporządzeń drogowych. Warszawa 1930, 598 str.
- Peretiatkowicz A.: Nowy dekret o karach za nadużycia wyborcze uzup. ustawą o wolności zgromadzeń przedwyborczych oraz kalendarzem wyborczym. Poznań, Księgarnia Św. Wojciecha, 1930, 14 str.
- Peretiatkowicz A.: Współczesna Encyklopedia życia politycznego, wyd. III. Poznań, Księgarnia Św. Wojciecha, 1931, 275 str., 12 zł.
- Piłsudski R.: O nowy ustrój. Warszawa 1930.
- Piłsudski J.: Pisma, mowy, rozkazy. Warszawa, T. I, II, III, Dom Książki Polskiej, 1930, 448 str., 36 zł, po 16 zł każdy tom.
- Pomarański St.: Józef Piłsudski. Życie i czyny. Wyd. VII. Zamość 1931, 47 str., 1,50 zł.
- Rappé W. E.: Reforma rolna a publiczno-prawne ograniczenie własności ziemskiej fundacji. Lwów, 1931, 136 str., 6 zł.
- Regulamin obrad Senatu uch. dn. 24. III. 1923. Warszawa, Senat Rzplitej, 1930, 59 str.
- Regulamin obrad Sejmu Śląskiego. Katowice 1930, 31 str.
- Rustoniecki W.: Galerja wielmożów sejmowych. Warszawa 1930, 58 str.
- Sapieha E.: Konstytucja racji stanu Warszawa, Hoesick, 1930, 167 str. 8 zł
- Selimowski F.: Polskie legalne stronnictwa polityczne. Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1930, 95 str.
- Skwarczyński A.: Myśli o nowej Polsce. Warszawa, Droga, 1931, 146 str.
- Sowiński Wł.: Ustawodawstwo morskie: Organizacja władz morskich. Warszawa „Polska Gospodarcza”, 1930.
- Starzewski M.: Ze studjów nad ustrojem faszystowskim. Kraków, Krakowska Spółka Wydawnicza, 1931, 81 str., 3,60 zł.

- Szyszkowski B.: Nakazy chwili, Machiavell o konstytucji polskiej etc. Wilno, 1930, 85 str.
- Warniski St.: Wykłady o Konstytucji. Warszawa 1930, 60 str.
- Winkler E.: X. Starowolski jako pisarz polityczny XIII w. w świetle dnia dzisiejszego. Włocławek 1930.
- Zakrzewski K.: Kryzys demokracji. Warszawa, „Droga”, 1930, 173 str.
- Znamierowski Cz.: Prolegomena do nauki o państwie. Warszawa, Hoessick, 1930, 345 str.

Czasopisma: Gembarzewski L.: Stosunek władzy wykonawczej do ustawodawczej w Bazylei (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 1930). — R. H.: Zespolenie w administracji (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 1930). — Pogonowski J.: Nowe ustawy wyznaniowe w Jugosławji (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 1930). — Pogonowski J.: Nowy podział administracji Jugosławji (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 11, 1931). — Fr. B.: Zagadnienie zespolenia władz i urzędów (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 12, 1930). — Pogonowski J.: Z administracji Jugosławji (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 12, 1930). — Pazdro Zb.: Klauzula odwoławcza w polskim prawie administracyjnym (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 12, 1930). — Servos Rei publicae: Kwalifikacje osobiste a prawa wyborcze (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 11—12, 1930 i 1—2, 1931). — Sigma: Z komisji dla usprawnienia administracji publicznej (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 9—10, 11, 12, 1930 i Nr. 1—2, 3—1, 5, 6, 7, 8, 1931). — Gembarzewski L.: Nowe konstytucje (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 1—2, 3—4, 5—6, 7—8, 1931). — Pogonowski J.: Administracja Jugosławji (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 1—2, 1931). — Wpływ mandatu poselskiego urzędnika państwowego na jego stosunek służbowy (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 3—4, 5—6, 1931). — Krajewski L.: „Wejście w życie ustawy” a „nabycie przez nią mocy obowiązującej” (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 5—6, 1931). — Pogonowski J.: O Jugosłowiańskiej ustawie o ogólnem postępowaniu administracyjnym (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 5—6, 1931). — Dziędziewlewicz A.: Naprawa zasadniczych Praw Rzeczypospolitej (Czasopismo Adwokatów Polskich, Nr. 10—11, 1931). — Czuma Ig.: Metoda Wł. Jaworskiego (przed debatą konstytucyjną) (Droga, Nr. 3, 1931). — Czuma Ig.: O moralne podstawy ustroju (Droga, Nr. 4, 1931). — Dunin-Borkowski P.: Prądy centralistyczne i decentralistyczne w Polsce (Droga, Nr. 6, 1931). — Lewicki S.: Na marginesie nowej instrukcji dla inspekcji wojewódzkiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 23, 1930). — Willman W.: Policja lotnicza i jej racja bytu (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 23, 1930). — Z adrowski S.: Z zagadnień praktyki karno-administracyjnej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 24, 1930). — Eile H.: Rząd i administracja po wybuchu powstania listopadowego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1931). — Brzeziński W.: Zagadnienia reformy i usprawnienia administracji publicznej w Polsce (Gazeta Administracji i Policji Państwowej w Polsce, Nr. 1, 1931). — Drązek-Drawicz J.: Zbiór zarządzeń Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (Gazeta Admini-

etracji i Policji Państwowej, Nr. 1, 1931). — Typiak P.: Odciążenie urzędów gminnych z zadań poruczonych i usprawnienie administracji gminnej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 2, 1931). — Brodawski: Polski system meldunkowy w porównaniu z systemem innych państw (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1931). — Trzeciński W.: Polskie przedstawicielstwo parlamentarne w rozwoju historycznym (1911—1928) podług dzielnic i w całości (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 4, 1931). — Eile H.: Zagadnienia konstytucyjne w dobie powstania listopadowego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 5, 1931). — Grzymała-Pokrzywnicki J.: Niektóre zagadnienia z dziedziny postępowania przymusowego w administracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1931). — Wotke A.: Prawo wykonywania przez kobietę funkcji przełożonego obszaru dworskiego oraz zastępcy przełożonego obszaru dworskiego na obszarze b. dzielnicy pruskiej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 6, 1931). — Czapiński W.: Sądy koleżeńskie a działalność urzędowa i zawodowa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1931). — Pawlikowski M. R.: Kwestje praktyczne z dziedziny postępowania administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 7, 1931). — Hausner R.: Zmiana konstytucji a usprawnienie administracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 9, 1931). — Jankowski T.: Polskie prawo karno-administracyjne jako system (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 8, 1931). — Brojdy H.: Stan obecny ustawodawstwa o stowarzyszeniach we Francji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 9, 1931). — Wilmann W.: Przepisy służbowe policji lotniczej Prus (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 11, 1931). — Czapiński Wł.: Zagadnienie dekoncentracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 12, 1931). — Drawicz-Drażek J.: Sprawy ceremonialne i etykietałne (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 13, 1931). — Hausner R.: Sprawy reprezentacyjne w województwie i powiecie (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 13, 1931). — J. S.: Projekt wojewódzkich i powiatowych przepisów ceremonialnych i etykietałnych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 13, 1931). — Langród J. S.: Zagadnienie regionalizmu w decentralizacji administracyjnej (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 14, 1931). — Stosyk I.: Stosunek urzędów do interesantów (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 15, 1931). — Hausner R.: Departament, wydział, oddział, referat (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 16, 1931). — Drawicz-Drażek J.: Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 26, 1931). — Rosolski M.: Definicja pojęć nieokreślonych w administracji (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 17, 1931). — Jankowski T.: Postępowanie karno-administracyjne a postępowanie administracyjne (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 17, 1931). — Hausner R.: Rozporządzenie o stanowisku wojewodów i starostów jako przedstawicieli Rządu (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 18, 1931). — Brzeziński W.: Przewodnie idee organizacyjne re-

formy podziału administracyjnego państwa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 18, 1931). — Suski J.: Zagadnienie wyszkolenia w administracji spraw wewnętrznych (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 19, 1931). — Grzymała-Pokrzywnicki J.: Potrzeba nowelizacji przepisów o postępowaniu przymusowym w administracji i jej projekt (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 19, 1931). — Bujak Fr.: Uwagi o projekcie nowego podziału państwa na województwa (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 20, 1931). — Jankowski T.: O unifikację prawa administracyjnego (Gazeta Administracji i Policji Państwowej, Nr. 20, 1931). — Wolski Z.: Sądownictwo a życie polityczne (Gazeta Sądowa Warszawska, Nr. 3, 1931). — Taubenschlag G.: Uchylenie z urzędu wadliwych decyzji administracyjnych (Głos Prawa, Nr. 2, 1931). — Lutwak A.: Na peryferji projektu Konstytucji bez wolnej osi duchowej (Głos Prawa, Nr. 4, 1931). — Gumiński J.: Zagadnienie konstytucyjne doby obecnej (Głos Sądownictwa, Nr. 2, 1931). — Firstenberg J.: Jeszcze o stanowisku konstytucyjnym sądownictwa (Głos Sądownictwa, Nr. 3, 1931). — Zaleski Z.: Konstytucyjne stanowisko sądownictwa w państwie (Głos Sądownictwa, Nr. 4, 1931). — Radziwiłł J.: O własnych siłach (Nasza przyszłość, grudzień, 1931). — Bobrzyński J.: O reformę ustroju (Nasza Przyszłość, styczeń, 1931). — Tysszkiewicz J.: Rozmyślenia o demokracji (Nasza Przyszłość, styczeń, 1931). — Romer A.: Polska a światowe przesilenie ustrojowe (Nasza Przyszłość, luty, 1931). — Czarniecki J.: O duchu polskiej Konstytucji (Nasza Przyszłość, kwiecień, 1931). — X. Y.: „Złote myśli” o demokracji (Nasza Przyszłość, maj, 1931). — Kryczyński O.: Przeciw szablonowi, projekt zmiany Konstytucji w zarysie (Nasza Przyszłość, czerwiec, 1931). — Piasecki A.: W sprawie trybunału konstytucyjnego (Nasza Przyszłość, listopad, 1931). — Makowski W.: Unja międzyparlamentarna a międzynarodowy sąd prawny (Nowe Państwo, Nr. 2, 1931). — Rundstein Sz.: O nowoczesnych tendencjach w Konstytucji (Palestra, Nr. 6—7, 1931). — Mogilnicki A.: Przepisy o sądownictwie w Konstytucji (Palestra, Nr. 6—7, 1931). — Leszczyński S.: Rządy parlamentarne (Prawo, Nr. 1, 2, 3, 1931). — Kahl M.: Projekty konstytucyjne klubów sejmowych socjal-radykalnych (Prawo, Nr. 1, 3, 4, 5, 6, 1931). — Wislocki J.: Projekt ustawy konstytucyjnej o delegacji władzy ustawodawczej (Prawo, Nr. 3—4, 1931). — Wislocki J.: Prawo głosowania okbiet (Prawo, Nr. 7, 1931). — Szymański A. X.: Ideał państwa chrześcijańskiego według Św. Augustyna (Prąd, styczeń, 1931). — Podoleński St.: Opieka społeczna nad dzieckiem i młodzieżą w Polsce (Przegląd Powszechny, wrzesień, 1931). — Starzewski M.: Organizacje społeczeństwa na podstawie ekonomicznej w państwie faszystowskim (Przegląd Współczesny, grudzień, 1930). — Stańczewski J.: Stulecie niepodległości Urugwaju (Przegląd Współczesny, styczeń, 1931). — Skowroński T.: System polityczny szwajcarski (Przegląd Współczesny, marzec, 1931). — Zeszyt poświęcony Szwajcarii (Przegląd Współczesny, sierpień—wrzesień, 1931). — Piasecki A.: Zwrot ku referendum (Przegląd Współczesny, listopad.

1931). — Modliński E.: Pojęcie interesu publicznego w prawie administracyjnym (Ruch Samorządowy, Nr. 4—6, 1931). — Lipiński: Przechowywanie i niszczenie akt urzędowych (Samorząd, Nr. 49, 1930). — Głiszczyński S.: Podział administracyjny (Samorząd, Nr. 18, 1931). — Bogusławski A.: W sprawie usprawnienia administracji (Samorząd, Nr. 29, 1931). — Baranowski W.: Podział administracyjny państwa a konieczność oszczędności (Samorząd, Nr. 37, 1931). — Brzeziński W.: W sprawie reformy podziału administracyjnego na powiaty (Samorząd, Nr. 39, 1931). — Bujak F.: Uwagi o zamierzonych reformach administracyjnych (Samorząd, Nr. 44—45, 1931). — Romanuk K.: Na marginesie wniosków Komisji dla usprawnienia administracji publ. w Polsce (Samorząd, Nr. 46 1931). — Gajewski W.: Województwo stołeczne (Samorząd Miejski, Nr. 22, 1931). — Kühn A.: Projekt ustawy o sądownictwie administracyjnym (Wiadomości Samorządowe, Nr. 19, 1931). — Król M.: Zmiany i przekształcenia zwyczajowe Konstytucji (Wileński Rocznik Prawniczy, T. V., 1931). — Zahorski H.: Zasada badania konstytucyjności ustaw przez sądownictwo a Konstytucja Rzplitej Polskiej z 17. III. 1921 (Wileński Rocznik Prawniczy, T. V., 1931). — VI. Międzynarodowy kongres nauk administracyjnych w Madrycie (Życie Urzędnicze, Nr. 2, 1931). — Landau L.: Zmiany w liczebności personelu Administracji Państwowej w 1923—1930 (Życie Urzędnicze, Nr. 3, 1931). — St. S.: Problem urzędniczy i jego państwowe perspektywy (Życie Urzędnicze, Nr. 9. 1931).

- Adler M.: Démocratie politique et démocratie sociale. Bruxelles, Eglantine, 1930, 216 str., 18 fr.
- Archambault P.: Réalisme démocratique. Paris, Spes, 1930.
- Bernard R.: Précis élémentaire de droit administratif avec supplément 1930. Paris 1930, 60 fr.
- Bigné de Villeneuve M.: Traité général de l'Etat. Paris 1931, 40 fr.
- Boissier et Mirkiné-Guétzevitch: Annuaire interparlementaire, 1931, 125 fr.
- Bonnard R.: Précis élémentaire de droit administratif. Paris, Hachette, 1931, 25 str., 2 fr.
- Bousquet M.: Des servitudes de droit administratif. Paris, Hachette, 1931, 250 str., 20 fr.
- Brethe de la Gressaye J.: Le syndicalisme, l'organisation professionnelle de l'Etat. Paris, Sirey, 1931.
- Burckhardt W.: Le droit fédéral suisse. V. I. Neuchâtel, Delachaux & Niestlé, 1930, 746 str., 20 fr. szw.
- Clemenceau G.: Sur la démocratie. Paris, Larousse, 1930, 208 str., 15 fr.
- Craybeckx L.: Cent ans de démocratie bourgeoise. Bruxelles, Eglantine, 1931, 245 str., 25 fr.
- Deherme G.: L'immense question de l'ordre. Démocratie et sociocratie. Paris, Prométhée, 1930, 373 str., 15 fr.

- Delvolvé J.: Les délégations de matières en droit public. Paris, Sirey, 1930, 354 str., 50 fr.
- Denienthon H.: Traité du domaine de l'Etat, 2 éd. Paris, Ed. de la préparation administrative. Paris 1931, 462 str.
- Dubois-Richard P.: L'organisation technique de l'Etat. Paris, Sirey, 1930, 331 str.
- Durand Ch.: Les états fédéraux, Etude de droit constitutionnel positif. Paris, Sirey, 1930, 361 str., 60 fr.
- El Sayed Sabry: Le pouvoir législatif et le pouvoir exécutif en Egypte. Paris 1930, 422 str., 60 fr.
- Fleiner Fr.: Le referendum et l'initiative populaire en Suisse. Paris, Presses Univ., 1930, 24 str.
- Foignet R.: Manuel élémentaire de droit administratif, 18 éd. Paris 1930, 25 fr.
- Font-Réaulx P.: Les pouvoirs devant le conseil d'Etat contre les décisions des autres tribunaux administratifs. Paris, Sirey, 1930, 608 str. 60 fr.
- Georges-Desbons: La Bulgarie après le traité de Neuilly. Paris, Rivière, 1930, 465 str., 50 fr.
- Couet Y.: De l'unité du cabinet parlementaire. Paris, Dalloz, 1930, 392 str., 50 fr.
- Hauriou M.: La jurisprudence administrative de 1892—1929. Paris, Sirey, 1931, 743 str., 764 str., 860 str., 250 fr.
- Iskrow N.: Nature juridique des choses publiques. Paris, Giard, 14 str., 2,50 fr.
- La Vega J.: Démocratie et Soviétisme. Paris, Giard, 1931, 238 str., 30 fr.
- Lacroix J.: L'appréciation de la légalité des règlements administratifs par les tribunaux judiciaires. Nancy, G. Thomas, 1931, 157 str.
- Lambert J.: Les origines du contrôle judiciaire de constitutionnalité des lois fédérales aux Etats Unis. Marbury, Madison, 1931, 10 fr.
- Lambert J.: Histoire constitutionnelle de l'Union Américaine. Paris, Sirey, 1930, 289 str., 40 fr.
- Lamertin M.: Administration et fonctionnaires, essai de doctrine administrative. Bruxelles, 1930, 380 str.
- Leçon de droit administratif. L'organisation et les attributions des différents ministres. Paris, Carus, 1930, 42 str. (Cours de droit rédigés avec la collaboration des professeurs de l'Ecole univ. p. correspondance).
- Louis P.: Tableau politique du monde. Paris, Nouv. Revue française, 1931, 15 fr.
- Magnan de Bornier: L'empire britannique, son evolution politique et constitutionnelle. Paris, Mechelinc, 1931, 306 str., 40 fr.
- Maspétiol R. et Laroque P.: La tutelle administrative. Le contrôle des administrations départementales, communales, coloniales et des établissements publics. Paris, Sirey, 1931, 400 str., 46 fr.
- Mouskeli M.: La théorie juridique de l'Etat fédéral. Paris, 1931, 60 fr.
- Nézarid H.: Elements de droit public. Paris, Rousseau, 1931, 492 str., 63 fr.

- Otlet P.: Sur les possibilités pour les entités administratives d'avoir à tout moment leur situation présentée documentairement, Rapport au 4 Congrès int. des sciences admin. Madrid, 1930, 29 str.
- Republique de Pologne: Exposé sommaire des travaux législatifs de la Diète et du Sénat Polonais, v. IV 1931, 20 fr.
- Rocca M.: Le fascisme et l'antifascisme en Italie. Paris, Alcan, 1930, 215 str., 15 fr.
- Różycki S.: L'influence du constitutionnalisme français sur la constitution polonaise du 21. III. 1921. Paris, Gebethner & Wolff, 1931, 146 Str., 18 fr.
- Siegfried A.: La crise britannique au XX-e s. Paris, Colin, 1931, 10,50 fr.
- Trentin S.: Aux sources du fascisme. Paris, Rivière, 1931, 212 str., 12 fr.
- Trentin S.: Antidemocratic Paris, Valois, 1930, 278 str.
- Trotobas L.: Constitution et gouvernement de la France. Paris, Colin, 1930, 10,50 fr.
- Waline M.: Le pouvoir discrétionnaire de l'Administration et sa limitation par le contrôle juridictionnel. Paris, Giard, 1930, 30 str., 5 fr.
- Adler Fr.: Grundriss d. Tschechoslovakischen Verfassungsrechts. Reichenberg, Stiepel, 1930, 132 str., 6 M.
- Bettmann O.: Staat u. Menschheit. Berlin-Grunewald, Rothschild, 1930, 108 str.
- Beyerle K.: 10 Jahre Reichsverfassung. München, Hübner, 1929, 44 str.
- Brewe H.: Das Problem d. berufsständischen Verfassung u. Vertretung in seiner Bedeutung für unser nationale u. wirtschaftliche Not. Dresden, Kartell d. Berufsstände, 1931, 30 str., 0,50 M.
- Bühler O.: Der heutige Stand d. Verwaltungs- u. Verfassungsreform, 2 Aufl. Stuttgart, Kohlhammer, 1931, 87 str., 2,80 M.
- Burckhardt W.: Kommentar d. Schweiz. Bundesverfassung v. 29. V. 1874, 3 ed. Bern, Stämpfli, 1931, 847 str.
- Busse M.: Hegels Phänomenologie des Geistes u. d. Staat. Berlin, Junker u. Dünhaupt, 1931, 141 str., 6 M.
- Calker Fr.: Wesen u. Sinn d. politischen Parteien, 2 Aufl. Tübingen, Mohr, 1930, 43 str., 1,80 M.
- Clauss K.: Grundzüge d. sachsichen Verwaltungsrechtes. Leipzig, Rossberg, 1930, 171 str.
- D'ham E.: Staatslehre u. Staatsrecht. Mannheim, Bensheimer, 1931, 124 s, 3 M.
- Englert F.: Neugestaltung d. Reiches ohne Preussens Übergewicht. München, Hueber, 1931, 26 str., 0,90 M.
- Everling Fr.: Organischer Aufbau d. Dritten Reich. München, Lehmann, 1931, 128 str., 2,20 M.
- Froehlich G.: Die Bundesverfassung d. Republik Österreich n. d. Stand v. 1. VIII. 1930 dargest. Wien, Manz, 1930, 125 Str., 3 M.
- Gerber H.: Die weltanschaulichen Grundlagen d. Staates. Tübingen, Mohr, 1930, 23 str., 1,50 M.

- Gerber H.: Die Idee des Staates in d. neueren evangelische-theologische Ethik. Berlin, Junker & Dönhaupt, 1930, 92 Str., 4,50 M.
- Gessler O.: Die Träger d. Reichsgewalt. Hamburg, Hanseat. Verl. Anst. 1931, 148 str., 4,80 M.
- Giese Fr.: Deutsches Staatsrecht. Berlin, Spaeth & Linde, 1930, 228 str.
- Günther R.: Diktatur oder Untergang. Wien, Kongen, 1930, 1,50 str.
- Gurland A.: Marxismus u. Diktatur. Leipzig, 1930, 109 str., 4 M.
- Handbuch d. deutschen Staatsrechts (G. Anschütz u. R. Thoma) Recht d. Gegenwart. Tübingen, Sibeck, 1931, str. 23, 2,40 M.
- Handjieff N.: Organisation der Staats- u. Selbstverwaltung in Bulgarien. München, Reinhardt, 1931, 113 Str., 4,50 M.
- Härtung Fr.: u. Leisegang H.: Berufsbeamtentum, Volksstaat u. Ethik. Leipzig, Meiner, 1931, 32 str., 1,20 M.
- Hatschek J.: Lehrbuch d. deutschen u. preussischen Verwaltungsrechts, 7 Anfl. hrsg. v. P. Kurtzig. Leipzig, Deichen, 1931, 536 str., 14,50 M.
- Hatschek J. u. Kurtzig P.: Deutsches u. preussisches Staatsrecht. 2 Aufl. 2 v. Berlin, Stilke, 1930, 1548 str.
- Hawranke L. A.: Verfassungsrecht d. freien Stadt Danzig. Danzig, Stilke, 1931, 97 str., 2 M.
- Hermiens F.: Demokratie u. Kapitalismus. München, Duncker & Humblot, 1931, 242 str., 9 M.
- Hermann K.: Die Grundlegung d. öffentlichen Rechts. Berlin, Heymann, 1931, 98 str., 7 M.
- Hinrichs B.: Die Grenzen d. Verfassungsautonomie d. deutschen Länder. Berlin, Stilke, 1930, 110 str.
- Tellinek W.: Verwaltungsrecht, 3 Aufl. Berlin, Springer, 1931, 571 str., 28 M.
- Jellinek W.: Grenzen d. Verfassungsgesetzgebung. Berlin, Springer, 1931, 27 str., 1,80 M.
- Jerusalem Fr.: Gemeinschaft u. Staat. Tübingen, Mohr, 1930, 40 Str., 1,80 M.
- Knittermeyer H.: Staat u. Mensch. Bremen, Winter, 1931, 136 str., 4 M.
- Landheer B.: Der Gesellschafts- u. Staatsbegriff Piatons. Rotterdam, 1929, 81 str.
- Loewenstein K.: Erscheinungsformen d. Verfassungsänderung. Tübingen, Mohr, 1931, 305 str., 19,50 M.
- Lomber W.: Katechismus d. Reichsverfassung. Breslau, Goerlich, 1930, 51 str., 0,60 M.
- Martin H.: Staatsrechtliche Stellung u. wirtschaftliche Bedeutung d. Freien Stadt Danzig. Danzig, Danziger Verlagsges., 1931, 31 Str., 0,90 M.
- Nipperdey: Die Grundrechte u. Grundpflichten d. Reichsverfassung. Berlin, Hobbings, 1930.
- Radoslavoff Ch.: Die Notverordnung nach bulgarischem Staatsrecht. Leipzig, Noske, 1930, 106 str., 6 M.
- Ribbeck H.: Kaiser, Reichspräsident n. U., A. A. Präsident. Berlin, de Gruyter, 1930, 135 str., 7 M.

- Ritter K.: Die Verfassungsrechtlichen Streitigkeiten V. d. Staatsgerichtshof f. d. Deutsche Reich. Heidelberg, Winter, 1930, 76 Str., 5 M.
- Ritterbusch P.: Parlaments-Souverenität in der Staats- u. Verfassungslehre Englands vornehmlich in der Staatslehre. Leipzig, Weicher, 1930, 187 str.
- Römer M.: Die Verfassungsreform Litauens v. 1928. München, Schweitzer, 1930, 41 Str., 2,40 M.
- Rommen H.: Grundrechte Gesetz u. Richter in d. Vereinigten Staaten v. Nordamerika. Münster, Aschendorfsche Verlagsbhg., 1931, 144 Str., 4,75 M.
- Rottmann H.: Verwaltung u. Verwaltungsgerichtsbarkeit. München, Schweizer Verlag, 1931, 71 str., 3 M.
- Salomon G.: Allgemeine Staatslehre. Berlin, Spaeth & Linde, 1931, 166 str., 4,80 M.
- Schlottmann K.: Die Verfassung Englands, Nordamerikas etc. in objektiver Darstellung. Berlin, Stilke, 1931, 314 Str., 10 M.
- Schmitt C.: Der Hüter d. Verfassung. Tübingen, Mohr, 1931, 159 Str., 10,50 M.
- Thoma R.: Die rechtliche Ordnung d. parlamentarischen Regierungssystems. Tübingen, Mohr, 1930.
- Weberstedt H.: Die politischen Parteien u. ihre Sünden. München, Ehre, 1930, 63 str., 0,90 M.
- Weiss Fr.: Die Machtverhältnisse d. Parteien in Parlamenten u. Regierungen, 2 Aufl. Wien, Wienes Volksbuchh., 1931, 28 str., 0,75 M.
- Allen C. K.: Bureaucracy triumphant. London, Oxford, Un. Press, 1931, 148 str., 5 s.
- Barnes J. S.: Fascism. London, Butterworth, 1931, 252, str., 2 s. 6 d.
- Ballaglia O. F.: Dictatorship on trial. N. Y., Harcourt, 1931, 389 str., 3,75 \$.
- Bentham J.: A fragment on government. London, Oxford, Univ. Press, 1931, 10 s. 6 d.
- Brinton C. C.: The Jacobins. An Essay in New History. N. Y., Macmillan, 1930, 319 str.
- Carpenter E.: Towards democracy. London, Allen & Unwin, 1931, 519 str., 3 s. 6 d.
- Carpenter W. S.: The development of American political Thought. Princeton, University Press, 1930, 191 str.
- Chalmers D. a. Asquith C.: Outlines of constitutional law, 8 ed. London. Sweet & Maxwell, 1931, 516 str.
- Chandra Roy N.: The separation of executive and judicial powers in British India. Calcutt, Sarhar & Sons, 1931, 154 str.
- Chang H. M.: The marxian theory of the state. Chester, J. Spencer, 1931, 320 str.
- Chi-Chao L.: History of Chinese political Thought. N. Y., Harcourt, 193, 205 str.

- Ching-Yuan-Cheng S.: Schemes for the Federation of the British Empire. Columbia, Univ. Press, 1931, 313 str., 5,25 \$.
- De Long H.: The State-wide Coordination of Police Authorities in the United States, Northwestern, 1930.
- Field O. P.: A selection of cases and Authorities on Constitutional Law. Chicago, Callaghan & Co., 1930, 1072 str.
- Florinsky M. T.: The end of the Russian Empire. New Haven, Yale Univ. Press, 1931, 288 str., 3 f.
- Fox Fr.: Parliamentary government — a failure. London, Paul, 1930, 192
- Frankfurter F.: The public and its Government. New Haven, Yale Univ. Press., 1930, 170 str.
str., 5 s.
- Gosnell H. F.: "Why Europe Votes. Chicago, Univ. Press, 1930, 247 str.
- Green F.: Constitutional developments in the south Atlantic states. Chapel Hill, N. C. Univ. Press, 1931.
- Hart J.: Tenure of office under the constitution. Baltimore, Hopkins Press, 1930, 384 str.
- Hayes J. H.: The historical evolution of modern Nationalism. N. Y., Richard Smith, 1931, 327 str.
- Hughes R. O.: Problems of American democracy. Boston, Allyn & Bacon, 1931, 616 str.
- Keith A.: An introduction to British constitutional law. London, Oxford, Univ. Press, 1931, 243, str. 7 sh. 6 d.
- Keith A. B.: A constitutional history of the first British empire. London, Oxford Press, 1930, 441 str.
- King B.: Fascism in Italy. London, Williams & N., 1931, 100 str., 2 s.
- Labaree L. W.: Royal Government in America: A study of the British colonial system before 1783. New Haven, Yale Univ. Press, 1930, 491 str., 4,50 \$.
- Laski H. J.: Liberty in the modern State. N. Y., Harper & Brothers, 1930, 288 str.
- Laski H. J.: Politics. London, Lippincott C°, 1931, 160 str.
- Laski H. J.: The foundations of sovereignty, and other Essays. Yale, Univ. Press (1930, 317 str.
- Laski H. J.: The dangers of obedience and other Essay. N. Y., Harper, 1930, 293 str.
- Livingston R.: A study of the constitutional Beginnings of the British commonwealth. Yale, Univ. Press, 1930, 192 str.
- Luce R.: Legislative principles. Boston, Houghton Mifflin Co, 1930, 667 str.
- MacLeod W. C.: Origin and history of politics. N. Y., Wiley, 1931, 504 str., 3,75 \$.
- Margruder, Fr. A.: American government; a consideration of the problems of democracy. Breslau, Allyn & Bacon, 1931, 608 str., 1,80 \$.

- Maliory W. H.: Political handbook of the world. New Haven, Yale, Univ. Press, 1930, 198 str., 2,50 \$.
- Matsunami N.: The constitution of Japan. London, Simpkin, 1931, 358 str., 25 s.
- Maison C. H.: Citizenship N. Y. Oxford, Univ. Press, 1930, 483 str.
- Mc Govney D.: Cases on constitutional law. Indianapolis, Bibbs-Merrill, 1931.
- Myers W. S.: The American government of today. N. Y. Harper, 1931, 571 str., 3 \$.
- Palmer J.: Sovereignty and paramountcy in India. London, Stevens, 1931, 104 str., 5 s.
- Pepper G. W.: Family Quarrels: The President, The Senat, The House. N. Y., Baker, 1931, 2,50 \$.
- Pipkin Ch. W.: Social politics and modern democracies, 2 v. N. Y., Macmillan, 1931, 377 str. i 417 str.
- Political Handbook of the world. Parliaments, parties and press, as of January 1. Ed. by W. H. Malbc.-y. N. Y., Council of foreign Relations, 1931, 200 str., 2,50 \$.
- Quekett A. S.: The constitution of Northern Ireland. Dublin, 1931, 89 str.
- Satterfield M. H.: Judicial Administration in Nebraska. Nebraska, 1930.
- Scott Wood Ch. E.: Too much government. N. Y., Vangara Press, 1931, 266 str.
- Wade E. C. S. and Phillips G.: Constitutional law. N. Y., Longsmans, 1931, 498 str., 8 \$.
- Warren Ch.: Congress, the constitution and the Supreme Court. Boston, Little & Brown, 1931, 315 str., 3,50 \$.
- Willoughby W. W.: Constitutional Law of the United States. New York, Baker, 1931, 6,50 \$.
- Willoughby W. W.: The ethical Basis of the State. N. Y., Macmillan, 1930, 460 str.
- Winslow C. I.: State legislative Committees. A Study in procedure. Baltimore, Hopkins Press, 1931, 158 str.
- Alloggio S.: Critica della concezione dello stato in T. Hobbes. Napoli, 1930, 52 str., 9 L.
- Beonis-Brocchieri V.: Saggi critici di storia delle dottrine politiche. Bologna, Cappelli, 1931, 167 str.
- Bonaudi E.: Dei limiti della libert à individuale. Perugia, 1930, 212 str.
- Bossi M.: Lineamenti generali di uno studio su la meccanizzazione del lavoro amministrativo. Roma, Sallustiana, 1930, 98 str., 8 L.
- Bassi M.: La crise politica in Jugoslavia. Roma, 1930, 301 str., 20 L.
- Cerracchio P.: Prime linee del diritto amministrativo fascista. Napoli, Majola, 1930, 110 str., 10 L.

- Danati A.: Il principio corporativo nella costituzione dello stato. Roma, Pinnaro, 1931, 27 str.
- Danati D.: La Città del Vaticano nella teoria generale dello stato. Padova, Cedam, 1930, 76 str.
- Facoltà fascista di scienze politiche della R. Università di Perugia. Dottrina e politica fascista. Perugia, La Nuova Italia, 1930, 731 str.
- Ferracciu A.: Norme e riforme costituzionali in Italia. Padova, Cedam, 1930, 46 str.
- Freddi L.: Contributo alla storia del fascismo. Roma, Antieuropa, 1929, 216 str., 40 L.
- Giannini A.: Le costituzioni degli stati dell'Europa orientale, v. 1. 2. Roma, Ist. per l'Europa orientale, 1929—30, 679 str.
- Jemolo A.: La legge 9. XII. 1928 sul Gran Consiglio del Fascismo ed il concetto di legge costituzionale. Padova, Cedam, 1930, 18 str.
- Liuzzi B.: Il partito nazionale fascista nel diritto pubblico italiano. Roma, „Fora italiano”, 1930, 96 str., 10 L.
- Meinecke F.: Cosmopolitismo e stato nazionale. Perugia, 1930, v. I. 312 str. v. II. 224 str.
- Panunzio S.: Il diritto sindacale e corporativo. ePrugia, 1930, 77 str.
- Pighetti G.: Fascismo, sindacalismo, corporativismo. Milano, Ist. ed. scientifico, 1930, 210 str., 35 L.
- Platone —La Republica L. IX Introduzione, commento d. i g. Rensi. Milano. 1930, 162 str.
- Presutti E.: Istituzioni di diritto amministrativo italiano, III ed. v. I. Messina, Principato, 1931, 544 str.
- Ranellotti O.: Istituzioni di diritto pubblico, 2 ed. Padova, Cedam, 1931, 607 str.
- Ravà A.: Storia della dottrina politiche. Padova, Cedam, 1929, 127 str.
- Rousseau J. J.: Il contratto sociale, trad. d. v. Alfieri. Messina, Principato, 1930, 85 str.
- Ruta E.: Politica e ideologia, v. I. Milano, Corbaccio, 1930, 465 str., 30 L.
- Santi Romano, Corso di diritto amministrativo, v. I. Padova, Cedam, 1930, 278 str.
- Sardegna G.: La dottrina dello stato e dei sindacati. Palermo, 1930, 322 str.
- Studi di diritto pubblico in onore di Oreste Ranalelti, 2 v. Padova, Milani, 1931, 468, 454, 410 str.
- Tambaro S.: Diritto amministrativo nelle sue recenti riforme. Napoli, Alvano, 1930, 337 str.
- Tambaro Ig.: Elementi di diritto pubblico generale, 3 ed. Napoli, Alvano, 1931, 271 str.
- Tosato E.: Le leggi di Delegazione, 2 v. Padova, Cedam, 1931, 200 str.

2. *Prawo międzynarodowe publiczne.*

Bouffał Bronisław: Układy Lateraneńskie 11 lutego 1929 r. Warszawa, Towarzystwo Naukowe Warszawskie, 1931, str. X + 44.

Wypadek dziejowej doniosłości, jakim było pogodzenie się formalne Watykanu z Kwirynałem, musiał siłą rzeczy stać się przedmiotem zainteresowania nauki współczesnej. Prace Devoghela i Yves de la Brière rzuciły sporo światła na istotę Paktów Lateraneńskich; temu samemu zagadnieniu poświęcone są trzy monografie polskie, które je ujmują z różnych punktów widzenia, a mianowicie praca niżej podpisanego, wydrukowana w numerze jubileuszowym „Ruchu”, „Pakta Lateraneńskie” Leona Halbana, wreszcie będąca przedmiotem niniejszej recenzji praca B. Bouffała.

We wstępie znajdujemy zwięzłe przedstawienie genezy kwestji rzymskiej. Autor wykazuje, jak błędną była polityka rządu włoskiego względem Watykanu po zajęciu Rzymu, oraz jak niedostateczne były postanowienia Ustawy Gwarancyjnej, która była wprawdzie aktem wewnętrznym włoskim, ale nie niezależnym, lecz nakazanym przez prawo międzynarodowe i wiążącym dla rządu włoskiego.

Przypomniawszy pokrótce historję kwestji rzymskiej, autor przechodzi do rokowań o zawarcie ugody i kreśli ich przebieg na podstawie dostępnych, a tak niedostatecznych materiałów. Odnośne rozmowy narazie prywatne, potem oficjalne, rozpoczęły się w r. 1926 i trwały bez przerwy prawie trzy lata. Trudności do przewyciężenia były wielkie, a ugoda doszła do skutku tylko dzięki temu, że obie strony stanęły od początku na gruncie realnym, zapominając chwilowo o sporach i rekryminacjach natury teoretycznej.

Układy Lateraneńskie rozszerzają znacznie na korzyść Papieża postanowienia Ustawy Gwarancyjnej z 1871 r. Zapewniają one Stolicy Apostolskiej wyłączną jurysdykcję w Città del Vaticano: precyzują prawo legacji czynnej i biernej Papieża; korzystając z doświadczeń Wojny Światowej, dają możność przedstawicielom dyplomatycznym przy Watykanie tych państw, które nie utrzymują z rządem włoskim stosunków dyplomatycznych, przebywać na terytorjum włoskim; ustanawiają wreszcie ambasadę włoską przy Stolicy Apostolskiej i nuncjaturę przy Kwirynale.

Przy tej sposobności autor wyjaśnia charakter i pochodzenie suwerenności Città del Vaticano w sposób budzący dużo zastrzeżeń z punktu widzenia prawnego. Nie rząd włoski bowiem przyznał Papieżowi władzę suwerenną nad tem terytorjum, lecz tylko uznał ją, co jest zupełnie co innego; uznać bowiem można tylko

to, co już istnieje. Dla tego też nie jest słusznym twierdzenie, że „podłoże terytorjalne suwerenności bierze dziś Stolica Apostolska z rąk narodu włoskiego, podobnie jak dawne dziedzictwo św. Piotra stanowiło darowiznę Karola Wielkiego na rzecz papieżstwa”. W rzeczywistości rzecz się miała tak, że traktat polityczny był traktatem pokoju między Papieżem a rządem włoskim; kładł on kres okupacji wojennej przez Włochy części terytorjum papieskiego, z którego utworzono Città del Vaticano; pozostała część dawnego Państwa Kościelnego Papież cedował Włochom. Nie potrzebował więc Papież otrzymywać suwerenności z rąk Mussoliniego, bo jej nigdy nie utracił. Taka jedynie konstrukcja daje zadowalające wyjaśnienie różnych wątpliwości natury prawnej, wątpliwości zasadniczych, które się nasuwają przy czytaniu układów laterańskich, a które autor pominął milczeniem.

Oryginalnym jest rozwiązanie kwestji przynależności państwowej do państwa watykańskiego (nie „narodowości” watykańskiej, bo taka narodowość nie istnieje). Jest to przynależność nie stała, lecz czasowa i odwołalna, zależnie od różnych warunków, a przede wszystkim od faktu zamieszkiwania na terytorjum watykańskim.

Obszar Città del Vaticano, jako obszar państwa suwerennego, nie jest terytorjum włoskiem. Wynika to również ze słów Mussoliniego, który powiedział, że załatwiając „Kwestję Rzymską”, nie ustąpił ani piędzi ziemi, na której powiewała flaga włoska, inaczej mówiąc na którą Włochy rozciągały swą suwerenność. To znaczy, że terytorjum państwa watykańskiego nigdy nie było pod suwerennością Włoch, zatem było bez przerwy pod suwerennością Papieża; co potwierdza słusność naszej konstrukcji.

Natomiast cały szereg kościołów i pałaców w Rzymie i okolicy, nie stanowiąc terytorjum watykańskiego, otrzymał tylko przywilej eksterytorjalności. Wreszcie różne gmachy i instytucje papieskie w Rzymie, Loretto, Assyżu i Padwie otrzymały pewne wolności podatkowe, ale bez prawa eksterytorjalności. Te dwie ostatnie kategorie nieruchomości leżą na terytorjum włoskiem.

Państwo watykańskie, jako państwo niezależne, mogłoby w zasadzie zostać członkiem Ligi Narodów. Na przeszkodzie stoi jednak względ faktyczny, że jest ono tak małe i słabe, że nie mogłoby wykonać wszystkich zobowiązań, jakie ciążyą na członkach Ligi; i to byłby powód do nieprzyjęcia Città del Vaticano w poczet członków instytucji genewskiej, jak to np. miało miejsce z Ks. Liechtenstein a nie jak twierdzi autor, dlatego że nie jest państwem, któreby było rządzone na zasadach wolności, są bowiem państwa, jak np. Włochy faszystowskie, których rząd jest oparty na zasadach wprost przeciwnych, a pomimo to nikt nie kwestjonuje ich przynależności do Ligi.

Ponieważ Układy Lateraneńskie są umową międzynarodową, i ponieważ Włochy są członkiem Ligi, winny one być zarejestrowane w Sekretarjacie Ligi w myśl wyraźnych postanowień Art. 18 Paktu; nie wykonanie tego przez rząd włoski stanowi jaskrawe pogwałcenie litery i ducha Paktu.

W części III. autor podaje dobrą charakterystykę faszyzmu i trafnie porównywa go do bolszewizmu, wywodząc oba te kierunki polityczne z ideologii filozofów niemieckich, zwłaszcza Fichtego i Hegla, przyczem dowodzi przekonywająco, że faszyzm jako idea pogańska, jest niemożliwy do pogodzenia trwałego z religią chrześcijańską; co jednak nie przeszkadza obu stronom zawrzeć porozumienie prowizoryczne — Mussolini, żeby tchnąć choć trochę idealizmu w brutalny materjalizm faszystowski; Papież zaś, żeby zdobyć większą swobodę ruchów w zarządzie kościołem.

W zakończeniu znajdujemy analizę przepisów konkordatu, dotyczących wychowania młodzieży oraz prawa małżeńskiego. Przy tej okazji wspomniano kilkakrotnie o *azione cattolica*, jednak nie poświęcając tej ostatniej tyle miejsca, na ile z racji swej doniosłości życiowej zasługuje.

Omówiona przez nas praca napisana jest bardzo żywo i zajmująco, autor wykazuje dużą erudycję w sprawach stosunku kościoła do państwa; to też, pomimo drobnych usterek natury formalno-prawnej, na które zwróciliśmy wyżej uwagę, zasługuje ona na uważne przestudjowanie.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

Feliński M.: Ukraińcy w Polsce odrodzonej. Warszawa, -Sprawy Narodowościowe", 1931.

W szeregu związłe, lecz starannie i źródłowo opracowanych rozdziałów autor kreśli zarys współczesnego stanu tak aktualnej dzisiaj sprawy, jaką jest bezsprzecznie t. zw. kwestja ukraińska w Polsce.

Po omówieniu liczby i rozmieszczeniu Ukraińców na obszarze Państwa Polskiego i po sprostowaniu rozpowszechnianych przez polityków ukraińskich błędnych twierdzeń w tym względzie, p. Feliński przechodzi do zobrazowania życia mniejszości ukraińskiej w Polsce rozpatrując je w sposób wyczerpujący z punktu widzenia stosunków politycznych, gospodarczych, kulturalno-oświatowych i społecznych.

Fakty i cyfry, któremi autor popiera swoje wywody, obalają przytem w zupełności popularyzowaną przez Ukraińców, zwłaszcza za granicą, legendę o „krzywdzie", jakiej naród ten rzekomo w Polsce doznaje. Są też one wymownym dowodem tego, że lud-

ność ruska, zamieszkująca południowo-wschodnie kresy Rzeczypospolitej, całkowicie wykorzystuje uprawnienia, przysługujące jej z tytułu istniejących traktatów międzynarodowych, bądź też przyznane jej przez konstytucję polską oraz, iż nie doznaje ona na tej drodze żadnych przeszkód ani ze strony Państwa, ani też ze strony społeczeństwa polskiego. Wszak np. w Małopolsce Wschodniej, nawet po doliczeniu do niej zachodnich, czysto polskich powiatów woj. lwowskiego, istnieje obecnie 2510 ukraińskich szkół powszechnych lub też takich, w których połowa przedmiotów wykładaną jest w tym języku, gdy jednocześnie liczba szkół polskich na tym terenie nie przekracza 2224. Wszak od czasu powrotu kresów południowo-wschodnich do Polski liczba spółdzielni ukraińskich wzrosła z 579 do 2746, a więc pięciokrotnie, stając się tem samym stosunkowo znacznie większą od liczby spółdzielni polskich! Szkoda tylko, że autor pomija milczeniem tak ważną sprawę, jaką jest parcelacja na kresach, która, zwłaszcza na Wołyniu, odbywa się od szeregu lat w sposób dla polskości tych ziem wprost katastrofalny.

Na szczególną uwagę zasługują też ustępy pracy p. Felińskiego, poświęcone wyjaśnieniu nieznanego szerszemu ogółowi polskiemu gmatwaniny programów i ideologii licznych ukraińskich stronnictw politycznych oraz wogóle rozwoju myśli politycznej wśród mniejszości ukraińskiej w Polsce, w czym autor wykazuje niepospolite znanstwo. Jeżeli wreszcie nadmienimy, iż praca kończy się szczegółowym omówieniem akcji sabotażowej na terenie Małopolski Wschodniej i po przytoczeniu szeregu dowodów, konkluzją o decydującym wpływie wrogich Polsce czynników zagranicznych na podsyćanie zadrażeń w stosunkach polsko-ukraińskich, co jest zresztą faktem notorycznie znanym, to zainteresowanie, na jakie książka p. Felińskiego zasługuje, staje się rzeczą zupełnie zrozumiałą.

Dr. A. Krysiński (Warszawa).

Halban Leon: Pakta Lateraneńskie. Warszawa, 1931, str. 72.

Czasy najnowsze wykazują we wszystkich krajach wzrost uczuć religijnych. Dawna supremacja rozumu nad wiarą załamała się podczas wojny światowej i obecnie stwierdzić można przewagę czynników emocjonalnych nad racjonalistycznymi, co w Ameryce i w niektórych krajach europejskich przybrało nawet formę mistycyzmu.

Równocześnie przerost patologiczny funkcji państwowych w okresie wojennym wywołał nieuniknioną reakcję i wzrost przekonania w szerokich masach ludności o szkodliwości wybujałego etatyzmu oraz o niesłuszności poglądu, że państwo jest jedynym źródłem prawa.

Autor omawianej przez nas pracy usiłuje wykazać, że dzięki tym dwom prądom wzrosła równocześnie rola Kościoła Katolickiego, co wyraziło się w najnowszych konkordatach powojennych (z Łotwą, Bawarią, Polską, Litwą, Rumunią i Prusami) zaakcentowaniem równorzędności i niezależności Kościoła od Państwa.

Jednakowoż Układy Lateraneńskie z 11. II. 1929 są czemś więcej. Autor rozpoczyna ich analizę, dając przedewszystkiem tło historyczne Kwestji Rzymskiej, żeby dowieść, że teza Mussoliniego, iż Pakta Lateraneńskie urzeczywistniają hasło Cavoura „libera Chiesa in libero Stato”, jest niesłuszna.

Zanalizowawszy postanowienia Ustawy Gwarancyjnej z 1871 r., wykazuje on, że Ustawa ta dotkliwie ograniczała suwerenność Papieża i jego swobodę ruchów, nie przyznawała mu pełnej własności nad terytorjum Watykanu i położonemi tam nieruchomościami, wreszcie realizowała w najszerszych rozmiarach supremację państwa nad Kościołem, co oczywiście było sprzeczne z ideą Cavoura. Co do słuszności tego twierdzenia interpretacja autentyczna Minghetti'ego nie pozostawia żadnej wątpliwości.

Rzecz naturalna, że w tych warunkach Stolica Apostolska nie mogła uznać Ustawy Gwarancyjnej, która ją uzależniała od czynnika zewnętrznego.

Wojna światowa zwróciła uwagę na Kwestję Rzymską, ponieważ, po przystąpieniu Włoch do Ewentury, działalność Stolipy Apostolskiej i jej komunikowanie się z wiernymi doznało wielkich przeszkód. Wobec tego narodziły się różne pomysły, mające na celu umożliwienie Papieżowi spełnianie jego zadań w razie wybuchu wojny. Tytułem przykładu autor przytacza projekty Erzbergera i Orlanda, oraz anonima piszącego pod pseudonimem Constantinusa, który w broszurze zatytułowanej „La Questione Italo Pontificia” (1919) wysunął jedyną słuszną tezę, że od 11. IX. 1870 trwa stan wojny pomiędzy Stolicą Apostolską a Włochami.

Wstąpienie na tron Piusa XI. (styczeń 1922) i dojście do władzy faszystów (październik 1922) zdawało się stwarzać warunki sprzyjające porozumieniu, chociaż postępowanie Mussoliniego bardzo często nie było w zgodzie z tem co mówił.

Pomimo wszystko, rokowania pomiędzy Watykanem i Mussolinim trwały bez przerwy, aczkolwiek pod osłoną jak najściślejszej tajemnicy. Akcję ugodową opóźniały silne sprzeciwy, z jakimi Mussolini spotykał się w łonie własnej partji. Ta dwutorowość polityki faszystów rzuca pouczające światło na późniejsze nieporozumienia i tarcia wynikłe po podpisaniu układów.

W części drugiej swej pracy autor analizuje treść układu politycznego i konkordatu, podkreślając ich wzajemną łączność.

Mówiąc o Traktacie politycznym, trafnie wyjaśnia on, że Włochy uznały, iż suwerenność Papieża istniała i istnieje *jure suo*; że zatem Traktat mu jej nie nadał, lecz tylko ją stwierdził.

Omówiwszy konwencję finansową, przechodzi autor do konkordatu, którego postanowienia analizuje porównawczo do innych powojennych, zwłaszcza do polskiego i litewskiego, oraz opisuje polemikę, jaka się wywiązała między Papieżem i Mussolinim z okazji wykonywania konkordatu.

Praca p. Halbana jest cennym przyczynkiem do poznania istoty Układów Laterańskich, tem cenniejszym, że autor doszedł do trafnej konstrukcji prawnomiędzynarodowej tych aktów, dzięki czemu omawiana monografia dopełnia szczęśliwie inne prace analogiczne, które się ukazały w literaturze naukowej polskiej.

Żałować tylko należy, że autor upiera się przy używaniu nieuzasadnionego niczem neologizmu „Italja” i „italski”, zamiast staropolskiego „Włochy” i „włoski”.

Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).

M a k o w s k i Julian Dr.: Prawo Międzynarodowe, część I. i II., 1930, str. 665.

Praca profesora J. Makowskiego podzielona jest na dwie części. Dyspozycje I-ej podane zostały w „Ruchu Prawniczym” trzeci zeszyt 1930, dyspozycje części II-ej podają poniżej.

Autor w przedmowie wyraźnie zaznacza, że książka jego ma „służyć za podręcznik dla młodzieży studjującej na wyższych uczelniach” i dlatego „położono nacisk zarówno na stronę teoretyczną, jak i informacyjną”.

Sam autor mówi, że od czasu wydania jego podręcznika w roku 1922 nastąpiły zmiany tak głębokie w teorii i praktyce prawa międzynarodowego, postęp, dzięki działalności Ligi Narodów, w zakresie organizacji społeczności międzynarodowej, był tak znaczny, że okazało się koniecznym poddać gruntownej przeróbce nie tylko treści, ale i system wykładu”.

Podział prawa międzynarodowego przeprowadzony przez prof. Makowskiego omówiony jest szczegółowiej, a jeśli chodzi o doktrynę Monroë'go przytacza jej dokładną historję; wspomina również, że „niektórzy autorowie dowodzą, iż istnieje odrębne bolszewickie prawo międzynarodowe”, co jest nieściśle, ponieważ Z. S. R. R. nie należy do społeczności międzynarodowej państw ucywilizowanych i nie może być mowy o istnieniu bolszewickiego prawa międzynarodowego; szczegółowo omawia teorie, które normom międzynarodowym odmawiają charakteru norm prawnych, jak i te teorie, które normy te uważają za prawne.

Autor, analizując skład społeczności międzynarodowej przed i po wojnie, szczególnie podkreśla znaczenie Głównych Mocarstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych. Tę supremację Główny Mocarstwa Sprzymierzone i Stowarzyszone realizowały za pomocą kilku specjalnych organów, jak Rada Najwyższa, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych i Konferencja Ambasadorów. Jeśli chodzi o nasze sprawy polskie, które były załatwiane przez organ Głównych Mocarstw Sprzymierzonych i Stowarzyszonych, na pierwsze miejsce wybija się Konferencja Ambasadorów, istniejąca dotychczas; mówi o niej autor, że „zaczęła odgrywać poważną wagę po zakończeniu prac Konferencji Pokojowej”, a szczególnie poważne znaczenie posiada dla nas jej decyzja z dnia 15. marca 1923, w sprawie uznania granic Polski.

Na szczególną uwagę zasługują te zagadnienia, które nas jako Polaków interesują najwięcej; są one szczegółowiej omówione i słusznie, ponieważ dla prawnika polskiego przedewszystkiem te zagadnienia powinny być przykładowo ujęte w podręczniku prawa międzynarodowego. Omawiając sprawę Gdańska całkiem słusznie stwierdza Autor, że „z powodu niczem nie usprawiedliwionej ustępliwości Rządu Polskiego, Polska rzekła się dobrowolnie całego szeregu uprawnień, przysługujących jej na mocy Traktatu Wersalskiego i wzięła na swe barki różne ciężary, nic wzamian nie otrzymując”. Ostatnio jak wiemy, Polska zezwoliła Gdańskowi na przystąpienie do Paktu Kellogga, pomimo, że Gdańsk nie jest państwem!

Pakty gwarancyjne, które dotyczą najczęściej nietykalności terytorjalnej i niepodległości politycznej danego państwa, w stosunku do Polski były o tyle niepomyślne, że zamiast przyczynić się do utrwalenia, osłabiły gwarancje, jakie wypływają z Traktatu Wersalskiego; jeśli idzie o Umowy Lokarneńskie, wszystkie one „spotkały się z zasłużoną krytyką i potępieniem”. Ostatnie czasy wykazały, że Niemcy prowadzą politykę podważania Locarna. Według opinii niemieckiej, Locarno nie oznacza bynajmniej rezygnacji z akcji rewizjonistycznej, wprowadzie pokojowej, także i na Zachodzie; tyczy to Eupen-Malmédy i kolonij niemieckich.

Przy rozpatrywaniu Traktatów mniejszościowych Autor stwierdza, że przez „mniejszość” w ścisłym, technicznym tego słowa znaczeniu należy rozumieć pewną grupę p o d d a n y c h danego państwa; że obcy poddani zamieszkujący terytorjum danego państwa, nigdy nie mogą uchodzić za „mniejszość”; inaczej jednak zdefiniował pojęcie mniejszości Stały Trybunał Sprawiedliwości Międzynarodowej w Hadze, ponieważ objął nim i obcokrajowców, przez co bezwzględnie dał ekstensywną definicję pojęcia „mniejszości”, aby tylko przyznać słuszność tezie niemieckiej; opinia ta pochodzi z 15. IX. 1923.

Zobowiązania mniejszościowe są niesprawiedliwością przede wszystkim przez swoją wyjątkowość, „którejby nie było, gdyby takie same zobowiązania wzięły na siebie wszystkie mocarstwa”.

Część II-ga „Prawa Międzynarodowego” obejmuje dotychczasowe formy sądownictwa międzynarodowego, Ligę Narodów, wojnę, zasady ogólne, wojnę lądową i wojnę morską.

Autor dzieli spory międzynarodowe na prawne i nieprawne; w praktyce trudno ten podział przeprowadzić z zupełną ścisłością.

Autor omawia współczesne formy sądownictwa międzynarodowego bardzo zwięzle, stawia jasną i zrozumiałą definicję.

Arbitraż omówił autor szczegółowiej, wskazał pośrednio, że jest on typowym dla traktatów zawieranych przez państwa, które przez te traktaty regulują spory, jakiego w przyszłości między nimi wynikły. Umowy te dzielą się, zależnie od połączeń na:

1. umowy wyłącznie arbitrażowe; 2. umowy wyłącznie koncyliacyjne; 3. umowy wyłącznie sądowe; 4. umowy koncyliacyjno-arbitrażowe; 5. umowy arbitrażowe i koncyliacyjne; 6. umowy koncyliacyjno-sądowe, 7. umowy koncyliacyjne i sądowe lub arbitrażowe; 8. umowy dające do wyboru: arbitraż, postępowanie sądowe, albo koncyliację; 9. umowy dające do wyboru: arbitraż albo postępowanie sądowe; 10. umowy koncyliacyjno-sądowe-polubowne.

Z przeglądu powyższego widzimy różnorodność form załatwiania sporów międzynarodowych; formy te szczególnie wykształciły się po wojnie światowej. Państwa zawierają traktaty dla załatwiania mających ewentualnie powstać sporów; zabezpieczają się one w ten sposób przed ingerencją Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej, zwłaszcza obecnie, kiedy wszystkie prawie państwa podpisały słynną dyspozycję fakultatywną, lub deklarację generalną; jest to znany artykuł 36 statutu Trybunału.

Państwo, chcąc się zabezpieczyć przed ewentualnością wytoczenia sporu przed trybunał, zawiera z innymi odpowiedni traktat, w którym kontraktujące strony umawiają się, że powstały między nimi spór, załatwią w sposób przez się umówiony.

Liga Narodów, jej statut omówione są zwięzle, zresztą jak na podręcznik uniwersytecki dostatecznie.

Wojna lądowa i morska zajmuje dość miejsca w powyższym podręczniku, teorie wojen podane wyczerpująco.

Przypuszczam, kiedy się kazała I-sza część Prawa Międzynarodowego, że autor umieści w części II-jej również Międzynarodowe Prawo Prywatne w ten sposób podręcznik ten dla słuchaczy Prawa przedstawiałby nieocenioną wartość.

Autor nie odstąpił jednak od swego zapatrywania, że Międzynarodowe Prawo Publiczne a Międzynarodowe Prawo Prywatne nie można traktować jako prawo ściśle międzypaństwowe, ponieważ to

drugie jest prawem wewnętrznym danego państwa regulującemu kolizje jakie zachodzą między prawami wewnętrznymi państw.

Podręcznik ten będzie cennym nie tylko dla słuchaczy prawa, ale znajdzie się on również w rękach tych wszystkich, którzy interesują się życiem międzynarodowym i jego przejawami.

Wojciech Polek (Warszawa).

Lubomirski Stefan Jerzy: Statut Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej przed i po projektowanej rewizji. Warszawa, 1931, str. 243.

Jest to pierwszy w literaturze wyczerpujący komentarz do Statutu Trybunału Haskiego. Autor, który miał sposobność przyjrzenia się zbliska działalności Trybunału, podał nam dokładny przekład poszczególnych artykułów w brzmieniu nowem i przedewizyjnem, i opatrzył je obiektywnym wyjaśnieniem. Praca omawiana była pisana pod tym kątem widzenia, że w chwili ukazania się jej w druku, rewizja statutu będzie faktem dokonany. Niestety, opozycja Kuby dotąd wstrzymuje ostateczne uprawomocnienie się Protokołu Rewizyjnego z 14. IX. 1929; spodziewać się jednak należy, że wkrótce przeszkoda ta będzie usunięta, a wtedy książka p. Lubomirskiego będzie niezbędnem vademecum dla każdego, kto czy to teoretycznie, czy praktycznie, ma do czynienia z Trybunałem Haskim.

Prof *Dr Julian Makowski* (Warszawa).

Pru dh o m m e André — Pa l e w s k i Jan Paweł: Ochrona własności prywatnej osób, które w wyniku traktatu wersalskiego nabyły polską przynależność państwową. Poznań 1931. Str. 16. Odbitka ze „Strażnicy Zachodniej” nr. 4. — 1930 r.

Na zasadzie art. 297 ust. e traktatu wersalskiego, obywatele mocarstw sprzymierzonych i stowarzyszonych mają prawo do wynagrodzenia ze szkody i straty, jakie ponieśli na swych majątkach na skutek zastosowania do nich przez Niemców wyjątkowych zarządzeń wojennych. Do rozpatrzenia reklamacyj tych obywateli i ustalenia wysokości należnego im od Niemców odszkodowania powołane są utworzone na podstawie art. 304 traktatu t. zw. mieszane trybunały rozjemcze.

Przyznanie odszkodowania trybunały uzależniają od następujących warunków: 1. by strony posiadały charakter nieprzyjacielski w chwili wyrządzenia szkody i 2. by szkoda była bezpośredni następstwem wyjątkowego zarządzenia wojennego, związanego ze stanem wojny — innymi słowy, by wyrządzona została przed ustaniem działań nieprzyjacielskich.

W zastosowaniu do obywateli polskich, jest jednak cały szereg wypadków, kiedy wyjątkowe zarządzenia wojenne skierowane zostały przeciwko osobom, należącym wprawdzie do narodowości polskiej, ale w chwili wyrządzenia im szkody nie posiadającym jeszcze obywatelstwa polskiego, albo też szereg takich wypadków, kiedy szkoda wyrządzona została wskutek zarządzeń niemieckich, wydanych po ustaniu kroków nieprzyjacielskich, a nawet po uprawomocnieniu się traktatu pokoju. W obydwóch wypadkach rząd niemiecki odmawia poszkodowanym prawa korzystania z dobrodziejstw art. 297 ust. e.

Zadaniem wymienionej na wstępie broszury jest udowodnienie, że stanowisko rządu niemieckiego nie wytrzymuje żadnej krytyki. W tym celu broszura interpretuje odnośne postanowienia traktatu wersalskiego, przytacza orzecznictwo mieszanych trybunałów rozjemczych, wreszcie powołuje się na zasady słuszności i sprawiedliwości. Dowiedzionem jest bowiem ponad wszelką wątpliwość, że, powodowany uczuciami złości i nienawiści, rząd niemiecki z całą świadomością dążył do majątkowego zniszczenia przyszłych obywateli polskich na ziemiach Poznańskiego, Pomorza i Śląska, które z mocy traktatu miały powrócić do Polski; że traktował ich majątki, jako nieprzyjacielskie, przez cały okres czasu od zawieszenia broni do uprawomocnienia się traktatu, a nawet później, oraz że, z pogwałceniem formalnych przepisów traktatu, nakładał na te majątki tak wielkie opłaty i ciężary, iż równało się to niejednokrotnie konfiskacie całego majątku.

W konkluzji autorowie broszury dochodzą do prawidłowego wniosku, że zdrowa interpretacja traktatu wersalskiego oraz względy słuszności prowadzą do ustalenia następującej zasady: jeżeli majątki przyszłych obywateli polskich były traktowane przez Niemców, jako majątki nieprzyjacielskie, w następstwie zarządzeń niemieckich, powziętych z powodu zmiany suwerenności (zniszczenie, zajęcie, konfiskata, areszt, obłożenie kaucją), to wszystkie te zarządzenia są zarządzeniami wojny ekonomicznej — „wyjątkowymi zarządzeniami wojennymi” — które winny być uznane, jako źródła szkód i strat, a tem samem w należytej mierze uzasadniają właściwość polsko-niemieckiego Mieszanego Trybunału Rozjemczego do rozpatrywania i rozstrzygania powstałych na tem tle sporów.

Broszura pp. Prudhomme'a i Palewskiego jest polskiem tłumaczeniem dłuższego artykułu francuskiego, pomieszczonego przez autorów w wychodzącym w Paryżu organie prawa międzynarodowego pt. „Journal du droit international” (lipiec 1930 r.). Pozostanie ona zajmującym przyczynkiem do teoretycznych rozważań nad traktatem wersalskim. Aktualność zaś swoją i wartość praktyczną utraciła z chwilą zawarcia polsko-niemieckiego układu likwi-

dacyjnego z 31 października 1929 r., w którym rząd polski zrzekł się wszelkich pretensyj obywateli polskich do rządu niemieckiego — w tej liczbie pretensyj, wynikłych ze stosowania przez Niemców względem obywateli polskich wyjątkowych zarządzeń wojennych.

K. Kierski (Poznań).

Sukiennicki Wiktor: Pruska polityka kolonizacyjna na Ziemiach Polskich 1886—1919 z przedmową Prof. Dr. Witolda Staniewicza. Str. VII + 237, 8°. Warszawa, Wydawnictwo Ministerstwa Reform Rolnych, 1931.

Niewątpliwie osobiste zaufanie, jakim darzy b. Minister Reform Rolnych Prof. Dr. W. Staniewicz Autora omawianej pracy sprawiło, że właśnie Jemu powierzył opracowanie „Pruskiej polityki kolonizacyjnej”, jakkolwiek p. Dr. Sukiennicki, specjalista w prawie międzynarodowym, napotkać musiał szczególne trudności w podejściu do tego bądź co bądź skomplikowanego zagadnienia, nie będąc wychowanym na prawie niemieckim. Jak to zresztą wynika ze „słowa wstępnego autora” pierwotnie cel i zakres zamierzonej pracy był zupełnie inny. Chodziło mianowicie o zebranie materiałów faktycznych i prawnych, któreby Rząd Polski mógł zużytkować ew. na forum międzynarodowym, aby raz na zawsze położyć kres wszelkim pretensjom wysuwanyim czy to ze strony Rządu Pruskiego czy też gdańskiego „Bauerbanku” w stosunku do osad rentowych i uprawnień wynikających z kontraktów rentowych. Wiadomo przecież, że Niemcy wysuwali zwalczaną przez Polskę tezę, jakoby uprawnienia rentowe (prawo do ściągania rent, prawo odkupu itp.) nie przeszły na Państwo Polskie. Powołując się zaś na opinię Sir Thomasa Barclay'a, wyrażoną w pracy p. t. „Contracts between the Deutsche Bauernbank of Danzig and the Prussian Government” dowodzili Niemcy, że wszelkie uprawnienia rentowe zostały przez Państwo Pruskie ważnie przelane na Bauerbank. Argumentami temi bronili się stale osadnicy niemieccy, przeciwko którym zastosowane zostało prawo odkupu. Rzecz jasna, że ta wątpliwej wartości naukowej opinia nie mogła wiązać w niczem sądów polskich, dla których jedynie miarodajnymi były przepisy ustawy z 14 lipca 1920. Nie mniej na terenie międzynarodowym sprawę tę Niemcy uważali za stale otwartą i należało ją też ze strony polskiej należycie oświetlić i opracować. Przestała ona być aktualną dopiero od 17 maja 1931, t. j. od dnia wymiany dokumentów ratyfikacyjnych, odnoszących się do układu warszawskiego z 31 października 1929. Z biegiem czasu, kiedy nie ulegało już wątpliwości, że układ warszawski zostanie ratyfikowany, Autor rozszerzył temat, objąwszy nim całokształt pruskiej polityki kolonizacyjnej (praca została ukończona z końcem 1930 r.).

Książkę, wydaną bardzo starannie, bierze się z przyjemnością do ręki, zwłaszcza, że Autor dał w niej dowód zupełnego opanowania tematu tak pod względem faktycznym jak i prawnym. Praca Jego stanowi jedyny wyczerpujący podręcznik, jaki ukazał się o osadnictwie pruskim zarówno w języku polskim jak i niemieckim. Podając w rozdziale pierwszym pojęcie „renty” i „włości rentowej” omawia Autor w rozdziałach następnych renty abluicyjne i domenowe, osady utworzone przez Komisję Kolonizacyjną na zasadzie ustawy z 1886, osady utworzone na zasadzie ustaw z 1890/91 oraz t. zw. osady umocnione. Omówiwszy następnie w osobnym rozdziale „system” stosowany przez Rząd Pruski przy tworzeniu osad rentowych, przechodzi Autor do ostatniej, najciekawszej części swej pracy, traktującej o „poczynaniach Prus w celu ratowania rezultatów akcji kolonizacyjnej po wojnie”.

Napisana jasno i przystępnie, praca ta zajmie nie tylko każdego prawnika, ale również szerszy ogół naszej inteligencji, pragnącej dokładniej zapoznać się z arkanami pruskiej polityki kolonizacyjnej na ziemiach polskich. *Dr. Józef Górski* (Poznań).

L a P o l o g n e et la B a l t i q u e. Paris, Gebethner & Wolff, 1931.

Biblioteka Polska w Paryżu wydała niedawno drukiem zbiór referatów, ogłoszonych w roku ubiegłym podczas urzędzonego przez siebie specjalnie cyklu wieczorów dyskusyjnych na łączny temat: Polska i Bałtyk. Dzieło to zbiorowe stanowi zarazem część pierwszą serji wydawniczej pod ogólnym tytułem: *Problemy polityczne Polski współczesnej*.

Na książkę składają się więc — obok referatu min. Strasburses i rozprawy uzupełniającej redaktora Kazimierza Smogorzewskiego, — wykłady profesorów, naukowców i publicystów francuskich, predysponowanych wiedzą swoją, autorytetem i bezstronnością do zabierania głosu na wspomniany temat.

Książka cała zredagowana jest w ten sposób, że musi ona zainteresować każdego inteligentnego Europejczyka, w szczególności jednak akcent pada na te wszystkie momenty, które przedstawiają wartość dla Francji i jej interesów politycznych i ekonomicznych. Fundamentem zagadnienia stają się więc najpierw informacje źródłowe z dziedziny historii i geografii ogólnej i z geografii politycznej, poczem dopiero referenci przechodzą na teren aktualnych zagadnień kulturalnych i ekonomicznych, a rzecz kończy się ściśłem opracowaniem samego problemu Gdyni i Gdańska na zasadzie przynależności Pomorza do Polski.

Książkę otwiera słowo wstępne Emila Bourgeois, który podkreśla ten właśnie moment, że na temat zagadnienia politycznego, ob-

chodzącego nieledwie że w równej mierze Polskę i Francję, głos zabierają przedstawiciele obu sojusznicznych narodów, zdając sobie sprawę z doniosłości wzajemnego w tej kwestji porozumienia. Zaznacza też śmiało i bezapelacyjnie, że na skutek konferencji odbytych w Bibliotece Polskiej wystąpiło się nareszcie z zakłętego kola terminów „couloir” czy „corridor”, w obrębie których zbyt długo zamykały się dyskusje. Znajdujemy się nareszcie na szerokiej przestrzeni, na Bałtyku, który nie może być objektem przedsięwzięcia o charakterze supremacyjnym, ale musi stanowić podstawę bytu politycznego i ekonomicznego każdego przybrzeżnego narodu. Istnieje więc również i polski Bałtyk, a dla Polski koniecznym jest bezpośrednio oparcie o własne morze poprzez porty polskiego Pomorza i poprzez ujście Wisły, której bieg cały i dorzecze stanowi podstawę bytu państwowego.

Profesor Uniwersytetu Paryskiego Georges Pages rozpoczyna cykl referatów historycznych, dotyczących interesów Francji na Bałtyku. Specjalnym jego tematem jest polityka dynastji Hohenzollernów w stosunku do Polski i do morza bałtyckiego i rozbieżność tychże posunięć dyplomatycznych z polityką Francji z chwilą, gdy Bałtyk stał się jedną z głównych podstaw niemieckiej ekspansji morskiej.

Do samych podstaw tego zagadnienia wnika prof. Wydz. Humanistycznego Henri Hauser opisujący misję historyczną Francuza: Charles de Danzay, który w w. XVI reprezentował Francję nad Bałtykiem. Dyplomata ten, mieszkający przez większą część swego życia w Gdańsku, i mający za zadanie misję pośredniczenia między Francją a państwami północy, działał również i w Polsce i stąd życie jego i praca stanowią doskonałą ilustrację historyczną dla poruszanego w cyklu referatów problemu.

Jednakże punkt szczytowy francuskiej polityki bałtyckiej przypada na epokę Colberta, o której mówi i pisze członek Ministerstwa Marynarki Handlowej, Pierre Charliat. Wychodzi on więc z założenia, że już w czasach najdawniejszych istniał handel zamienny między Francją, a pobrzeżem bałtyckim jednakże dopiero za panowania Ludwika XIV unormowały się te stosunki, wówczas gdy genialny Colbert zwrócił uwagę na doniosłość handlowej ekspansji morskiej Francji również i na obszarach Morza Śródziemnego Północy. Rozwinął on inicjatywę Danzay'a i kardynała Richelieu, niestety jednakże tej linii programowej nie rozwijano dalej ze szkodą dla państwa, ponieważ poniechanie przez Francję polityki bałtyckiej okazało się dla niej fatalne w konsekwencjach.

Ponieważ z tematem morza bałtyckiego łączy się integralnie problem morskiego nadbrzeża, więc rozważania historyczne przenoszą się z kolei na teren Pomorza, a cykl referatów otwiera znów

Emil Bourgeois zastanawiający się z punktu widzenia historii na słusność decyzji Konferencji Pokojowej w r. 19. — Za temat ściślejszy swej rozprawy, która zresztą odbyła się nie w Bibliotece Polskiej, lecz w „Académie des Sciences morales et politiques”, jednakże w myśl autora została włączona do książki, — obrał Emil Bourgeois sytuację wewnątrzno-polityczną Pomorza w r. 1813 w czasie przymusowej rekrutacji militarnej na tym terenie ze strony pruskiej przeciw Francji. I autor zdołał wykazać na podstawie dokumentów sztabowych, pruskich, że 120 lat temu sentyment mieszkańców Pomorza był przychylny Francji, a wrogi Prusom, i że ludność Pomorza stanowiła świadomą swoich praw politycznycty irrydentę polską, która dobrowolnie nie chciała występować przeciw Francji, lecz powodowana uczuciem patriotycznym dążyła do zjednoczenia się z powrotem w niezależne państwo polskie.

Za punkt wyjścia swojej konferencji bierze Etienne Fournol datę o sto lat późniejszą, rok 1913, gdy w czasie podróży swej po Polsce zastanawiał się nad przyczynami istotnymi i nad ewolucją kolonizacji niemieckiej w Polsce i Rosji. Kwestja ta łączy się ściśle ze sprawą przyznanych nam na Konferencji Pokojowej granic i ważną jest dla kwestji bałtyckiej, mimo, że temat jej przekracza właściwe ramy poruszanego w książce problemu. Profesor Fournol bowiem stara się dotrzeć do samych podstaw psychologicznych niemieckiego ruchu kolonizacyjnego, a zarazem wytłumaczyć przyczyny ówczesnej indyferencji polskiej wobec wielkiego niebezpieczeństwa. Zarazem ten wiceprezes Instytutu Słowiańskiego przy Uniwersytecie Paryskim daje świetny wgląd w sytuację, która zaistniała już w Polsce w latach poprzedzających wojnę światową, gdy społeczeństwo polskie zdołało już zrekonstruować się socjalnie tak, że kolonizacja niemiecka straciła swoją rację bytu i możność dalszej ekspansji.

Na tem kończą się właściwe rozprawy historyczne gdyż następny referent Jacques Ancel daje bardzo ciekawy pogląd na geograficzną predyspozycję Polski, jako państwa morskiego, z powodu jej rzek kierujących zainteresowania ekonomiczne ludności od wysoko położonych terenów podkarpackich ku nizinie nadbałtyckiej.

Sprawę ustosunkowali geograficznych państw nadbałtyckich ujmuje nieco odmiennie Andre Tibal wskazując na wzajemną zależność 9 nadbrzeżnych narodów, m. in. na stosunek Prus Wschodnich i Litwy do Polski i kończy wskazaniem na to, że warunkiem pokoju jest regionalne porozumienie nowych państw bałtyckich przeciw zakusom rewanżu potęg dawniejszych.

Po szeregu profesorów zajmują się z kolei kwestją bałtycką znani francuscy publicyści: Henri de Montfort i M. F. de Jessen. Pierwszy z nich daje rzut oka na zmiany jakie dokonały się nad Bałtykiem między rokiem 1914—1930 przechodząc po kolei losy

poszczególnych państw. Odnośnie do kwestji Prus Wschodnich stwierdza, że fatalna jej sytuacja ekonomiczna bynajmniej nie wpływa, jak tego chcą Niemcy z istnienia „couloir'u” ale z prowadzonej przez Reich wojny celnej z Polską. — M. F. de Jessen, redaktor Temps'a zastanawiając się nad fizjonomją geograficzno-polityczną Bałtyku, wysuwa bardzo poważne ostrzeżenia na przyszłość w razie jakiegokolwiek konfliktu zbrojnego na tych wodach, wobec zbyt wielkiej łatwości zamknięcia Bałtyku i odcięcia go od wpływów militarnych Anglii i Francji

Ostatni z referentów zajmują się już specjalnie sytuacją polityczno-ekonomiczną Polski na Bałtyku, przy czem Georges Blondel, profesor Nauk Politycznych podkreśla konieczność państwową Polski dostępu swobodnego i rozwoju jej sił na morzu, a Charles Dupuis, członek Instytutu rozważający kwestję portów polskich, stwierdza, że, gdyby nie interwencja Lloyda George'a, Polska otrzymałaby Gdańsk, który zresztą winien być wyłącznie portem polskim.

Uzupełnieniem głosów naukowców i publicystów francuskich na temat Bałtyku i Polski jest wyczerpujące i szczegółowe naświetlenie problemu przez min. Strasburgera i red. Kaz. Smogorzewskiego, którzy wzbogacają książkę bardzo obszernym i wartościowym materiałem statystycznym. — Mowa tu m. in. o odrodzeniu ekonomicznem opornego Gdańska, który po uzyskaniu przez Polskę dostępu do morza zwiększył swój przeładunek portowy czterokrotnie i w dalszym ciągu rozwija się szczęśliwie, jako jeden z najważniejszych portów bałtyckich, mimo powstania i podnoszenia się Gdyni.

Dzieło „La Pologne et la Baltique” jest ważnym przyczynkiem do naszej propagandy zagranicznej na temat polskiego Bałtyku i Pomorza.

Dr. Bożena Stelmachowska (Poznań).

H a b i c h t Max: Post-war Treaties for the pacific settlement of international disputes. Cambridge. Harvard University Press, 1931, str. 1110.

Praca powyższa składa się z dwóch części. W części pierwszej, obejmującej str. 967, znajdujem teksty oryginalne i tłumaczenie na angielski około 130 umów, zawartych w pierwszej dekadzie powojennej, regulujących pokojowe załatwianie sporów międzynarodowych. Część druga, syntetyczna, zawiera zestawienie i porównanie różnych typów umów arbitrażowych sensu lato; autor analizuje w niej różne stosowane systemy, wylicza i wyjaśnia stosowane zastrzeżenia oraz opisuje organizację i działalność różnych komisji i trybunałów, przewidzianych przez te umowy.

Wartość książki podnosi bardzo dokładna bibliografia przedmiotu oraz index. Jako materiał do prac seminaryjnych jest ona niezmiernie użyteczną. *Prof. Dr. Julian Makowski (Warszawa).*

B. Dział ekonomiczny

I.

Teorja ekonomji politycznej, historja nauki ekonomji, specjalne rozprawy teoretyczne, encyklopedje, podręczniki ogólne, ogólna polityka ekonomiczna.

Pięć lat na froncie gospodarczym. Wydawnictwo „Drogi”, 2 tomy. Warszawa 1931, str. 719 i str. 665.

Dzieło zbiorowe, na które się złożyło około stu autorów, przeważnie odpowiedzialnych pracowników na terenie handlowo-gospodarczym, jest dalszym ciągiem pracy „Na froncie gospodarczym”.

Ludzi przejętych jedną ideą i jednym celem w tej poprzedniej pracy zbiorowej, nazwano „pierwszą brygadą gospodarczą”. Ten sam charakter nosi współpraca zespołu znacznie rozszerzonego w niniejszym nowym dziele.

„Negacja i przestarzałe teorje — czytamy w przedmowie — nie obaliły w ciągu tych kilku lat ich myśli. Wyszły one zwycięsko z dyskusji o t. zw. „etatyzmie” i życie na każdym kroku potwierdza ich słusność. To zaś, co najbardziej było wyszydzane, planowość życia gospodarczego, dziś staje się powszechnie uznanyim postulatem zarówno w całej Europie jak również i u nas.”

„Jakkolwiek autorowie wyrażają swoje osobiste poglądy, praca zbiorowa jest przeniknięta wspólną myślą o rozwoju gospodarczym i potędze państwa, jedną ideą państwową, której twórcą w Polsce jest Komendant”.

Okres pięcioletni dał istotnie wielkie bogactwo materiału ze wszystkich dziedzin naszego życia gospodarczego, które na drodze organizacyjnej poczyniło znaczne postępy. Przy tem dużo zrobiono na polu badań naukowych, które stały się środkami pomocniczymi w organizacji życia gospodarczego. Powołano komisję ankietową dla zbadania warunków i kosztów produkcji oraz wymiany. Wyniki tej pracy były olbrzymie, a sprawozdania Komisji, dotyczące wszystkich dziedzin życia gospodarczego Polski, wydano w 15-tu tomach. Prace tej Komisji są kontynuowane nadal, dzięki powołaniu do życia Instytutu badania konjunktur gospodarczych. Dalej — zagadnienie eksportu potraktowano poważnie i powołano do życia Państwowy Instytut eksportowy wiążąc z tem olbrzymie, pierwszorzędne dla bytu i istnienia Polski zagadnienie morskie, a więc budowa i rozwój portu w Gdyni, budowa floty, budowa kolei śląsko-gdyńskiej. Wreszcie zorganizowano na jednolitych podstawach prawnych samorząd gospodarczy (izby przemysłowo-handlowe, izby rzemieślnicze, izby rolnicze).

Wszystkie te sprawy znalazły właściwe oświetlenie w dziele zbiorowym. Przy tem w wielu pracach tam zamieszczonych prze-wija się idea pracy nie na dzień dzisiejszy, lecz na odległą przy-szłość.

Tom I-wszy objął: rolnictwo, przemysł, handel, zagadnienia morskie i zagadnienia kredytowe. Tom II: samorząd gospodarczy, samorząd terytorjalny, gospodarkę państwową, zagadnienia polityki gospodarczej, zagadnienia ubezpieczeniowe, zagadnienia społeczne i regionalne.

W dziele zbiorowym pominięto najwybitniejszych ekonomistów polskich, co oczywiście tłumaczy się nie zlekceważeniem ich, lecz chęcią nadania tej pracy jednolitego charakteru i jednolitej myśli, budzącej wiarę w siły żywotne Polski i w jej przyszłość. Pod tym więc względem ideowym ma ona ogromne znaczenie. Ma znaczenie i pod innym względem. Na pracę zbiorową złożył się szereg ludzi wybitnych, poważnych, rozumnych, którzy, ze względu na swe stanowiska, mieli dostęp bezpośredni do źródeł. Prace więc ich są źródłowe, głęboko przyemyślane. Nie wyczerpują one jednak całkowiec pierwszorzędnych zagadnień, gdyż każde z nich wymagałoby tomowych prac. Stu tematów nie można rozwinąć należycie chociażby w takim obszernym dwutomowym dziele zbiorowym. To też większość zagadnień musiano potraktować szkicowo, w formie artykułów. Całość jednak tych zagadnień tworzy już obraz struktury gospodarczej państwa i z tego też względu całość ma cenną wartość.

Na szczególną uwagę też zasługuje w wielu pracach myśl przewodnia, wyrażająca troskę o przyszłość gospodarczą państwa jak niemniej — wyraziste tło warunków, w jakich kroczymy ku przy-szłości. Prace te przykuwają uwagę czytelnika i budzą głębokie refleksje. Do takich między innymi należą: Wacława Fabierkiewicza „Światowy kryzys gospodarczy”, rozważany w związku z naszą sytuacją gospodarczą; dalej — Edwarda Ciborowskiego „Przebudowa ustroju rolnego”, Seweryna Ludkiewicza „Zadłużenie i potrzeby kredytowe naszego rolnictwa”, Czesława Pechego „Rozwój przemysłu w Polsce”, ogólne rozważania Stefana Starzyńskiego („Pięć lat na froncie gospodarczym”) i wiele innych.

Zenon Pietkiewicz (Warszawa).

Starzyński Stefan: Światowy kryzys gospodarczy, obecna sytuacja Polski i plan prac BBWR. Warszawa 1931. Nakł. Instytutu Szerzenia Praktycznej Wiedzy Przemysłowej. Str. 62.

Auric Henry: Les changes et l'économie politique mathématique. Paris, Picart, 1930. Str. 41.

- Bougras E.: Les théories monétaires allemandes contemporaines. Etude critique de leur évolution. Paris, Libr. du „Recueil Sirey”, 1930. Str. 200.
- Brocard Lucien: Principes d'économie nationale et internationale. T. 3. Paris, Libr. du „Recueil Sirey”, 1931. Str. 543.
- Graziadei Antonio: La rente et la propriété de la terre (critiques aux théories de Marx). Paris, Rivière, 1931. Str. XXI + 147. Fr. 20.
- Bailey Samuel: A critical dissertation on the nature, measures, and causes of value; chiefly in reference to the writings of Mr. Ricardo and his followers. London, London School of Econ., 1931. Str. 286. 7 s. 6 d.
- Beach Thomas and George F. Carpenter: Introduction to business economics. London, Routledge, 1931. Str. 210. s. 3 d. 6.
- Carlton Frank Tracy: Economics. Boston, Heath, 1931. Str. 380, \$ 2,40.
- Chydenius Anders: The National gain. With an introd. by Georg Schumann. London, Benn, 1931. [Übers. eines 1760 erschienenen Werks eines finnischen Vorläufers der Ideen d. klassischen Schule].
- Depression and revival. A series of addresses and papers presented at the semi-annual meeting of the Academy of polit. science, April, 1931. Ed. by Parker Thomas Moon. New York, Columbia Univ., 1931. Str. 129.
- Einzig Paul: The world economic crisis 1929—1931. London, Macmillan, 1931. Str. XII + 165. 7 s. 6 d.
- Fisher Irving: The application of mathematics to the social sciences. Sonder-Abdr. aus: Bull. of the American Mathemat. Soc, April 1930.
- Hobson J. A.: God and mammon. The relations of religion and economics. London, Watts, 1931. Str. 58.
- Page Kirby: A new economic order. New York, Harcourt, 1931. Str. 387.
- Price L. L.: A short history of political economy in England: from Adam Smith to Alfred Marshall. 14. ed., rev. and enl. London, Methuen, 1931. Str. 331. 6 s.
- Taylor Henry Charles: Outlines of agricultural economics. Rev. ed. New York, Macmillan, 1931. Str. 626 (Soc. science textbooks). \$ 3,25.
- Amantia Agatino: Principii di economia politica. Ristampa con modifiche e aggiunte della 2. ed. rifatta secondo i principii della Carta del lavoro. Catania, Studio ed. moderno, 1930. Str. VIII + 388.
- Carli Filippo: La teoria della crisi. Capitolo estratto dell'opera Teoria generale della economia politica nazionale. Milano, Hoepli, 1931.
- Conrad Otto: Der Mechanismus der Verkehrswirtschaft. Jena, Fischer, 1931. Str. X + 400. M. 15.
- Fried Ferdinand: Das Ende des Kapitalismus. Jena, Diederichs, 1931. Str. 264. M. 4,80.
- Kloppe Fritz: Der Possedismus. Gegen Kapitalismus und marxist. Sozialismus. Gegen Reaktion und Liberalismus. 3. Aufl. Halle 1931. Str. 40.

- Lotze Heiner: Organisiertes Kapital. Jena, Urania-Freidenkerverlag, 1931. Str. 79. M. 1,50.
- Marbach Fritz: Störungen im Preismechanismus als Krisenfaktor. Bern, Bureau d. Föderativverbandes, 1931. Str. 39.
- Meder Ernst Huro: Beiträge zum Thema: „Diskonttheorie und Konjunkturyklus“ in geschichtlicher Betrachtung. Hamburg, Göpner, 1931. Str. 42 + VI. M. 2,50.
- Mencck-Tichauer Clara: François Quesnay als politischer Oekonom. Wertheim am M. 1931. Bechstein. Str. 82.
- Probleme der Wertlehre. Hrsg. von Ludwig Mises u. Arthur Spiethoff. T. 1. Beiträge von V. Furlau, Friedrich v. Gottl.-Ottlilienfeld, Wilhelm Kromphardt u. a. München, Duncker & Humboldt, 1931. Str. 295 (Sehr. d. Vereins, f. Sozialpolitik 183), I. M. 13.
- Raab Friedrich: Grundriss der Staatswirtschaftslehre. T. 1. Dresden, Ehlermann, 1931. (Staat, Recht, Wirtschaft, 4.) I. Allg. Teil. Str. 80. M. 1,40.
- Schmitt Alfons: Weltwirtschaftskrise. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931. Str. 70. (Wirtschaftsprobleme d. Gegenwart 15). M. 3,80.
- Vleugels Wilhelm: Die Lösung des wirtschaftlichen Zurechnungsproblems bei Böhm-Bawerk und Wieser. Halle, Niemeyer, 1930. [Ausg. 1931]. Str. 37. 4°. [Sehr. d. Königsberger Gelehrten Ges. Geisteswiss. Kl. 7, 5.] M. 3,40.
- Heckscher Eli F.: Merkantilismen. Ett led i den ekonomiska politikens historia. D. 1. 2. Stockholm, Norstedt, 1931. Str. XVI + 427; VII + 462.

II.

Historja gospodarstwa społecznego.

Saryusz-Zaleski Wojciech: Dzieje przemysłu w b. Galicji 1804—1929 ze szczególnem uwzględnieniem historii rozwoju S. A. L. Zieleniewski i Fitzner-Gamper. Wydawnictwo z okazji 125-letniego jubileuszu z przedmową Prof. Dra Franciszka Bujaka. Kraków 1930. Str. 339.

Wśród wielkich przedsiębiorstw zachodnio-europejskich bardzo rozpowszechnionym jest zwyczaj wydawania mniej lub więcej luksusowych dzieł i albumów z okazji jubileuszu firmy. Wydawnictwom tego rodzaju zazwyczaj przyświecają cele reklamowe, co w sposób mniej lub więcej jaskrawy przejawia się w ich treści. Z tego też powodu wydawnictwa tego rodzaju zazwyczaj bezpośrednio nie wchodzą do nauki; co najwyżej wchodzą one pośrednio przez naukowe ich użytkowanie, jako łatwo dostępnych źródeł, przy opracowywaniach dziejów przemysłu, handlu czy też innej dziedziny gospodarczego życia. I my mamy pewną liczbę tego rodzaju wydawnictw, przeważnie nieudanych z naukowego punktu widzenia.

Obok tego rodzaju publikacji mamy jednak usiłowania innego rodzaju uczczenia jubileuszu, mianowicie przez wydawnictwa odnoszące się wprawdzie do danego przedsiębiorstwa, lub pozostające z nim w ścisłym związku, posiadające jednak wartość naukową. Do tego typu wydawnictw należy wymieniona w nagłówku książka. Z dwunastu rozdziałów, na jakie została ona podzielona (licząc wstęp za osobny rozdział), ośm odnosi się do ogólnych dziejów przemysłu w Galicji, a cztery, obejmujące łącznie z ilustracjami, tabelami i wykresami 175 str. czyli mniej więcej połowę całej książki, poświęcona jest dziejom T. A. L. Zieleniewski.

Dzieje przemysłu galicyjskiego podzielił autor na siedem okresów ograniczonych następującymi datami: 1772—1800—1848—1877—1900—1914—1918—1928¹⁾. O ile daty 1772, 1848, 1914 i 1918 posiadały istotnie duże znaczenie dla rozwoju galicyjskiego przemysłu, a daty 1800 i 1900 mogą być przyjęte jako czysto konwencjonalne, odnoszące się do początku i końca XIX wieku, o tyle podział drugiej połowy tego wieku przez r. 1877 trzeba uznać za zupełnie zbędne mnożenie liczby epok; cała druga połowa XIX w. (od r. 1848) mogła być przedstawioną jednolicie.

Wiadomo jak niedokładnymi i skąpymi były nasze dotychczasowe wiadomości o dziejach przemysłu galicyjskiego w XVIII i pierwszej połowie XIX wieku. Porozprasane te wiadomości zostały przez autora pozbierane, a ponadto rozszerzone na podstawie dokładniejszego niż to dotychczas miało miejsce wyzyskania dla historii przemysłu współczesnego czasopiśmiennictwa, broszur oraz źródeł rękopiśmiennych z Ossolineum i Lwowskiego Archiwum Państwowego. Wyniki badań archiwalnych, aczkolwiek cenne, są jednak bardzo skromne. Dokładniejsze zbadanie wspomnianego archiwum, jak również badania w archiwach wiedeńskich, miast galicyjskich oraz zarządów dóbr ziemskich pozwolą te wiadomości znacznie bardziej rozszerzyć. Nie mniej jednak musimy być wdzięczni autorowi za to co nam dał.

Szczególnie ciekawe i cenne są wywody autora odnoszące się do stosunku władz austriackich do przemysłu galicyjskiego w pierwszej połowie XIX wieku. Pogląd Kalinki „jakoby władze austriackie celowo zwalczały przemysł galicyjski wszelkimi dostępnymi

¹⁾ Nawiasowo musimy tu zwrócić uwagę na pewną niedbałość korekty tych dat: na str. 11 w tytule rozdziału I-go podano daty 1800—1848 na str. 337 w spisie rzeczy rozdział ten ma daty 1804—1848; r. 1804 przyjęty został przez autora jako data założenia firmy Zieleniewski. Rozdział III-ci, będący dalszym ciągiem poprzedniego ma daty 1846—1877 (str. 69 i 337); data 1846 ma znów specyficzne znaczenie dla dziejów firmy Zieleniewski, ponieważ od tego roku zachowały się archiwa tej firmy.

środkami, między innymi szykanami administracyjnymi dochodzącymi do absurdu", okazał się sprzecznym z całym szeregiem danych źródłowych. Znana i tylokrotnie niekrytycznie powtarzana historia o konieczności przesyłania do Wiednia do stemplowania galicyjskich wyrobów tkackich, co tak je miało podrażać, iż produkcja przestawała się opłacać, po bliższym zbadaniu, okazała się legendą. Tak samo legendą okazała się historia z projektowaną przez hr. Miączyńskiego fabryką sukna, której założenie miało być uniemożliwione przez fantastycznie wysokie jej opodatkowanie jeszcze przed założeniem. Natomiast w całym szeregu wypadków mógł autor na podstawie nieznanymi dotychczas źródłami archiwalnymi skonstatować życzliwe traktowanie przez władze austriackie spraw przemysłu galicyjskiego. Nie wyklucza to oczywiście negatywnego stanowiska tych władz do innych spraw z tej samej dziedziny. Polityka władz rządowych nie była tu jednolitą.

Dla drugiej połowy XIX i dla XX wieku uwzględnił autor pewną liczbę rękopisów z Archiwum Państwowego we Lwowie. Główną jednak podstawą jego badań dla tych czasów są materiały drukowane, mianowicie urzędowe sprawozdania różnych instytucji przemysłowych, lub pozostających w związku z przemysłem, wydawnictwa statystyczne, publicystyka i literatura polityczna, dawniejsze opracowania naukowe i t. d. O ile przy omawianiu XVIII i pierwszej połowy XIX wieku, tekst autora w sposób wystarczający jest zaopatrzony w noty wyjaśniające skąd dane wiadomości są zaczerpnięte, o tyle przy przedstawianiu późniejszych dziejów przemysłu galicyjskiego istnieją pod tym względem poważne braki utrudniające czytelnikowi kontrolowanie wywodów autora.

Szkoda, że autor nie załączył do swej pracy spisu druków i rękopisów w niej zużytkowanych.

Przedstawiając rozwój przemysłu galicyjskiego, uwzględnił autor, w granicach na jakie pozwalały mu zebrane materiały, wszystkie strony tego rozwoju. Mamy więc pewne dane o technice produkcji, niestety bardzo nieliczne; pełniejsze są wiadomości o rozwoju poszczególnych działów produkcji i jej rozmiarach; dość obszernie zostały opracowane dzieje polityki i ustawodawstwa przemysłowego; znacznie mniej pełnie dzieje społecznej organizacji produkcji przemysłowej. W miarę potrzeby i możliwości uwzględnił autor i inne działy życia gospodarczego, warunkujące rozwój przemysłu, a zwłaszcza stosunki komunikacyjne, handlowe, kredytowe i podatkowe.

Odrębną część książki stanowią rozdziały poświęcone dziejom T. A. L. Zieleniewski. Rozdziały te tak dalece różnią się od omówionych poprzednio, a poświęconych ogólnym dziejom przemysłu galicyjskiego, że lepiej byłoby może całe to jubileuszowe wydaw-

nictwo podzielić na dwie zupełnie samodzielne książki: jedną poświęconą dziejom przemysłu galicyjskiego (które trzeba by w takim razie zamknąć na r. 1918), i drugą poświęconą dziejom wspomnianego przedsiębiorstwa.

Początek tego przedsiębiorstwa kładzie autor na r. 1804, gdyż w tym właśnie roku Antoni Zieleniewski, przybywszy do Krakowa, ożenił się z wdową po majstrze kowalskim Nowakowskim i zaczął prowadzić warsztat kowalski, który z biegiem czasu wyrósł na wielki koncern zatrudniający w 1928 r. 3¹/₂ tys pracowników. Data 1804 jest niewątpliwie ważną w dziejach rodziny Zieleniewskich, ma ona jednak znacznie mniejsze znaczenie w dziejach ich przedsiębiorstwa, bo przecież warsztat kowalski, o który chodzi, istniał już dawniej, a na fabrykę maszyn rolniczych przetworzony on został dopiero w 1853 r.

Dzieje tego przedsiębiorstwa mogły być opracowane właściwie dopiero od r. 1846, gdyż od tego roku rozpoczyna się dopiero archiwum firmy²). Archiwa przedsiębiorstw przemysłowych są najważniejszą podstawą przy opracowywaniu dziejów przemysłu mianowicie w czasach dla których się zachowały. Mając do dyspozycji tego rodzaju źródła, mógł autor dzieje przemysłu, w granicach oczywiście jednej tylko firmy, przedstawić bez porównania pełniej i wszechstronniej niż to byłoby możliwe przy najdokładniejszym wyzyskaniu archiwów publicznych. Dopóki nie zostaną należycie opracowane inne analogiczne archiwa, dopóty trudno będzie mówić o pełnej historii naszego przemysłu w XIX i XX wieku. Opracowywanie tych archiwów w związku z jubileuszami odnośnych firm posiada niewątpliwie pewne dodatnie strony: niema trudności przy udostępnianiu tych archiwów, niema kłopotów z wyszukaniem funduszy na wydanie drukiem tych opracowań. Z punktu widzenia naukowego byłoby jednak pożądanem aby opracowywanie tych archiwów odbywało się bez związku z jubileuszami. Przemawia za tem zwłaszcza ta okoliczność, że trudno przypuszczać, aby we wszystkich przedsiębiorstwach, które dzięki swojej długoletności mogą obchodzić jubileusze, przez cały czas ich istnienia działało się tylko to o czym można pisać w wydawnictwach jubileuszowych. Ludzie są zawsze tylko ludźmi. Autorowie książek powstających niezależnie od jubileuszów, a mający wyłącznie naukowe cele, zawsze będą swobodniejsi w użytkowaniu materiałów przechowywanych w archiwach fabrycznych, niż autorzy wydawnictw jubileuszowych. Badania takie najprościej dadzą się zrealizować przez orga-

²) Szkoda, że autor nie podał nam dokładniejszych wiadomości o tem archiwum. Szkoda również, że omawiane rozdziały zostały prawie że zupełnie pozbawione not.

nizowanie archiwów gospodarczych na wzór istniejących już w niektórych zachodnio-europejskich ośrodkach gospodarczych, a o których u nas niedawno pisał Dr. Bachulski (Rocznik Łódzki II 21). Dopóki jednakże rzecz ta nie zostanie u nas zrealizowaną, musimy być wdzięczni za każde jubileuszowe wydawnictwo przynoszące wartościowe dla nauki wiadomości, jak wydawnictwo będące przedmiotem niniejszego sprawozdania.

Prof. Jan Rutkowski (Poznań).

- Dąbkowski Przemysław: Ziemia Sanocka w XV stuleciu. Cz. I. Lwów 1931. Nakł. redakcji, z zasiłkiem Reprezentacji Król. stoł. miasta Lwowa. Str. 3 nrb. + 187.
- Księga pamiątkowa cechu rzeźnickiego w Toruniu 1331—1931. Toruń 1931. Nakł. Związku Zrzeszeń Gospodarczych. Str. 47 + 11 nrb.
- Pietkiewicz Zenon: Aprowizacja miast w dawnych czasach. Warszawa 1931. Str. 16.
- Wojciechowska Wanda: Cech krawiecki starej Warszawy w XVIII stuleciu. Warszawa 1931. Nakł. Wyższej Szkoły Handlowej. Str. 123.
- Corti, Egon César Comte: La maison Rothschild. 2. Paris, Payot, 1931. 2. L'apogée. 1830—1871 et les temps nouveaux. Trad. franc. de Pierre Raffegaue. Str. 469. Fr. 40.
- Saintoyant J.: La colonisation française pendant la révolution 1789—1799. T. 2. Paris, Renaissance du livre 1930. 2. Les événements coloniaux. Str. 448. 2. Kt. Fr. 35.
- Bogart Ernest L., and Robert B. Browne: Work-book in economic history of the American people; form A. New York, Longmans, 1931. Str. 79.
- Farnham Henry Walcott: Shakespeare's economics. New Haven, Conn. Yale. 1931. Str. 202. \$ 2,50.
- Humphrey Edward Frank: An economic history of the United States. New York, Century, 1931. Str. 648. (Century historical ser.) \$ 3,75.
- Wadsworth Alfred P. and Iulia de Lacy Mann: The cotton trade and industrial Lancashire, 1600—1780. London, Manchester Univ. Pr., 193 Str. 539; s. 25.
- Wheeler John: A treatise of commerce. Ed. by George Burton Hotchkiss. New York, N. Y. Univ. Pr., 1931. Str. 495. (N. Y. U. centennial ser.) \$ 6
- Glockemeier Georg: Von Naturalwirtschaft zum Milliardentribut. Ein Längschnitt durch Technik, Wissenschaft und Wirtschaft zweier Jahrtausende. Zürich und Leipzig: Amalthea-Verlag, 1931. Str. 245. M. 7.
- Günther Walther: Grundzüge der sozialen und wirtschaftlichen Entwicklung in Deutschland im Zeitalter der Dreissigjährigen Krieger. Berlin, Funk, 1931. Str. 115.

Heynike Hans: Entwicklung d. ostpreussischen Städte. Eine wirtschafts-historische Untersuchung. Königsberg, Amt f. Wirtschaft und Statistik, 1931. Str. XVII + 149. [Mit Bibliographie].

III.

Polityka agrarna, rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo, myśliwstwo.

Ponikowski Waław, Dr.: Wzór obliczania kosztów wytwórczych w gospodarstwach wiejskich. Poznań. Roczniki Nauk Rolniczych i Leśnych. 1931 r.

Ekonomika gospodarstw wiejskich jest młodszą siostrą ekonomiki społecznej. Dopiero w pierwszych latach XIX w. zaczęto pracować nad przyswojeniem jej metod naukowych, dopiero w ostatnich latach obecnej ery niektóre jej gałęzie tracą charakter umiejętności empirycznej, przyjmując rygor nauk ścisłych. Jedne z pierwszych zagadnień, które sto dwadzieścia lat temu poddawano analizie naukowej, były kalkulacje i związane z nimi obliczania kosztów wytwórczych. Zdawałoby się przeto, że ten odłam wiedzy wyrósł znacznie ponad inne pod względem naukowości. Tak nie jest. Proces przenikania nauki do kalkulacji wogóle, a do kosztów produkcji w szczególności — idzie bardzo wolnym krokiem. Mimo przedwiekowych prac Thaera i Thünera, mimo późniejszych prac Howard'a, nie posiadamy dotąd schematyzowanej, ogólnie przyjętej metody obliczania kosztów wytwórczych. Nie rozwiązano dotąd zagadki, jak wyjść z błędnego koła, gdy się zamyka takie rachunki, z których każdy wymaga, aby wszystkie inne były pod nim zamknięte, bo każdy rachunek mieści niewiadome z innych rachunków. Co więcej, żaden z autorów nie podał dotąd dość ścisłych metod rozdziału wspólnych kosztów na poszczególne rachunki, nie ułożył dość przejrzysto i obowiązująco kolei zamykania rachunków.

Przed dwoma laty został dr. Waław Ponikowski zaproszony przez Pomorską Izbę Rolniczą do ułożenia wzoru obliczenia kosztów wytwórczych w gospodarstwach wiejskich. Dr. Ponikowski w rozumieniu wielkich trudności, a zwłaszcza wobec krótkiego terminu, który mu dano, nie chciał początkowo podjąć się tego zadania. Przekonywałem go, że ociąganie się do chwili, w której zostaną rozwiązane wszystkie zagadnienia z tej dziedziny nauki, przedłuży chaos w praktycznym stosowaniu zasad, że będzie już wielka rzecz zrobiona, gdy obecnie nowy autor posunie sprawę obliczania kosztów choć o jeden krok naprzód. Dr. Ponikowski dał się przekonać.

Publikacja dr. Ponikowskiego nie jest przeto ostatecznym opracowaniem zagadnień dotyczących metody obliczania kosztów, lecz raczej otwarciem pola dociekań dla wszystkich interesujących się

tą sprawą. Nowem w tej pracy jest to, że dr. Ponikowski ułożył ściśle kolejność rachunków, w jakiej mają być one zamykane, że rozłożył systematycznie koszty najmu kapitałów na kolejne rachunki, że wreszcie zaliczył podatki do kosztów ogólnych.

Zanim pozwoliłem sobie zabrać głos w tej sprawie, zlecałem wielokrotnie studentom inżynierującym się w moim zakładzie, aby w swych pracach kalkulacyjnych obliczali koszty wytwórcze według metody dr. Ponikowskiego. Więc to, co powiem, ma już za sobą pewną, choć jeszcze bardzo krótką historję doświadczeń z ostatniego roku.

Kolejność zamykania rachunków jest w metodzie dr. Ponikowskiego prosta i przejrzysta. Jedne rachunki wypływają z drugich logicznie. Większość inżynierantów posługujących się tą metodą, mówi, że ta metoda ułatwia im zadanie opracowania materiału liczbowego z gospodarstw. To jest już wiele.

Ciekawą jest rzeczą w tej metodzie rozłożenie kosztów najmu kapitału na kolejne rachunki w ten sposób, że im dalej posuwamy się w opracowywaniu materiałów, tem mniej pozycy jest oprocentowywanych. Na rachunkach głównych niema już prawie wcale pozycy najmu. Kapitały w nieb czynne zostały w poprzednich rachunkach odpowiednio obciążone.

Inżynierantka, p. Marja Siemieńska, przeprowadziła porównanie między dawną metodą kalkulacyjną, a metodą dr. Ponikowskiego. Okazało się, że różnice ostatecznych wyników są praktycznie bez większego znaczenia. Koszty gałęzi wytwórczych, obliczone metodą dr. Ponikowskiego, okazały się nieco mniejsze. Wynika to stąd, że przez praktykowane dotąd oprocentowywanie wszystkich nakładów dopiero na rachunkach głównych oprocentowuje się procenta i umorzenie kapitałów, co z punktu widzenia naukowego jest błędem, a czego się unika przy stosowaniu metody dr. Ponikowskiego.

Niezależnie od dobrej strony metodycznej to zaliczanie najmu kapitałów na rachunkach pomocniczych prowadzi do otrzymania pełniejszych kosztów w tychże rachunkach pomocniczych, a więc do pełniejszych kosztów utrzymania budowli, inwentarzy martwych, koni roboczych itd., co ma w niektórych wypadkach praktyczne znaczenie.

Zato budzi pewne wątpliwości wliczanie podatków do kosztów ogólnych. Dr. Ponikowski utrzymuje, że aczkolwiek podstawą wymiaru są przeważnie grunty, to jednak podatki ciążą właściwie na wytworach gospodarstwa, a więc na wszystkich gałęziach, zarówno na produkcji rolnej i zwierzęcej, a pośrednio i na przemysłowej. O ten punkt widzenia możnaby się jednak sprzeczać z dr. Ponikowskim ze stanowiska teorii.

Nie jest słuszny zarzut stawiany przez niektórych krytyków, że zaliczanie podatków do kosztów ogólnych powoduje podwójne obciążenie podatkami gałęzi przetwórczych, raz bezpośrednio, drugi raz pośrednio przez ziemiopłody, na którą to gałąź podatki zostały proporcjonalnie rozłożone już przedtem. Ten bowiem zarzut dotyczy nie specjalnie podatków, lecz wogóle wszystkich kosztów ogólnych w tych wszystkich wypadkach, w których koszty produkcji ziemiopłodów przechodzą do rachunków produkcji zwierzęcej, czy przemysłowej jako obciążenie tych rachunków. Chcąc uniknąć tego niesłusznego, bo podwójnego obciążenia kosztami ogólnymi niektórych gałęzi, należałoby zaliczać koszty produkcji ziemiopłodów na te rachunki dopiero po oczyszczeniu ich z kosztów ogólnych, lub też w miejsce kosztów produkcji np. kosztów środków pastewnych wprowadzać wartości szacowane, co w wielu wypadkach może być najracjonalniejszą podstawą obliczania opłacalności jakiejś gałęzi wytwórczej.

Koszty ogólne czekają z innego powodu na opracowanie. Wzdług powszechnie obowiązujących metod ciężą one na rachunkach produkcyjnych. Wolne są od nich rachunki pomocnicze, a więc rachunki utrzymania koni roboczych, ludzi, inwentarzy martwych, budowli, choć bezwątpienia koszty ogólne powinny obciążać te rachunki. Otrzymujemy wskutek tego niepełne rachunki. Wyceniając koszt dnia pracy konia, wyceniamy go bez kosztów opieki za rządu i bez udziału kosztów utrzymania wielu niezbędnych środków produkcji o ogólnym charakterze. To zagadnienie domaga się opracowania. Należałoby koszty ogólne rozkładać w podobny sposób, jak to dr. Ponikowski zrobił z kosztami najmu kapitałów czynnych w gospodarstwie, lecz metoda takiego rozbijania kosztów ogólnych nie została dotąd przez nikogo opracowana. Trudności po temu są niemałe, jak to zaraz zobaczymy.

Już wiemy, że się niektóre rachunki zająbiają. Chcąc zamknąć rachunek kosztu utrzymania budowli, musimy wpierw zamknąć rachunek utrzymania ordynarjuszów, rachunek najmu i koni roboczych, inwentarza martwego i t. p. Chcąc zamknąć rachunek ordynarjuszów i najmu, należałoby zamknąć wpierw rachunek budowli (a więc pierwsze zająbienie), a również zamknąć rachunek koni roboczych, inwentarza martwego, rachunki produkcji ściółów, środków pastewnych i t. p. Chcąc zamknąć rachunek koni roboczych, należałoby wpierw zamknąć rachunek budowli, rachunki ordynarjusza i najmu, rachunki inwentarza martwego, ziemiopłodów i t. p. Chcąc zamknąć rachunki inwentarza napotykamy nowe trudności.

Niema takiej kolejności zamykania rachunków, któraby pozwoliła uniknąć zająbienia się rachunków. Należałoby obmyśleć nową metodę matematyczną. Próbowaliśmy w zakładzie naszym wpro-

wadzić metodę równań. Matematycznie metoda jest bez zarzutu, ale wymaga wielu zawitych obliczeń w porównaniu do prostych obecnych sposobów.

Zrozumiemy teraz, czemu to nie łatwą jest rzeczą rozdzielać koszty ogólne między wszystkie rachunki. Chcąc poznać koszty ogólne, musimy w pierw zamknąć rachunki sił płatnych i sprzężających, rachunki budowli, inwentarzy martwych, niektórych ziemio-
płodów i t. p. To też wprowadziliśmy nowy szereg zazębnień się jednych rachunków z drugimi. Nic przeto dziwnego, że chętnie przerzucamy rachunki kosztów ogólnych na sam koniec rachunków pomocniczych.

Również szczegółowego opracowania wymaga rozdział innych kosztów, a zwłaszcza kosztów utrzymania inwentarza martwego. Dla ułatwienia wprowadzamy metodę Goltz'a, według której to metody koszt utrzymania inwentarza martwego poruszanego siłą koni, przelewa się na ciężar utrzymania koni. Nie jest to zasada całkownie słuszna, bo aczkolwiek koń zawsze występuje z jakimś składnikiem inwentarza martwego, to jednak jest to może rzeczą za bardzo niesprawiedliwą obciążenie rachunku produkcji zwierzęcej, jeśli koń tam pracujący dźwiga na sobie koszt utrzymania wszystkich narzędzi i maszyn pracujących wyłącznie na rzecz produkcji rolnej. Jednak moglibyśmy pogodzić się do pewnego stopnia z tą niesprawiedliwością rozdziału. Obliczanie kosztów wytwórczych w rolnictwie nie może być wogóle ściśle. Popelniamy wciąż błędy przy wycenianiu, zwłaszcza w tych wszystkich pozycjach, które się zazębiają. Idzie tylko o to, jak wielkie są granice nieścisłości. Gdyby rachunki wykazały, że metoda Goltz'a nie powoduje zbyt dużych błędów w obliczaniach, moglibyśmy ją zachować dla jej łatwości i prostoty, w imię hasła, czas to pieniądz.

Niektórzy utrzymują, że dr. Ponikowski wprowadza do rachunku najmu kapitałów zbyt wysokie oprocentowanie ziemi i innych składników, a mianowicie według oprocentowania listów zastawnych złotowych w zlocie Państwowego Banku Rolnego, a więc około $8\frac{1}{2}\%$, a oprocentowanie kapitału obiegowego według weksli z dobrem zabezpieczeniem, dyskontowanych przez banki prywatne, t. j. około 12%. Istotnie, w zestawieniu z naszymi przedwojennymi pojęciami, oprocentowanie jest duże, koszty produkcji wypadają z obliczeń wysokie, ale trudno czynić zarzut autorowi z tego względu. Pierwiej trzeba czynić zarzut naszym stosunkom gospodarczym, które wytworzyły tak drogi kredyt. Dr. Otfried Mielch (Kapitalzins, Reinertrag u. Bodenwert, Berichte über Landwirtschaft. Berlin 1931). uważa dla stosunków niemieckich najem ziemi i innych składników stałych w wysokości 8% za normalny w obecnych czasach.

Możnaby tu jednak zrobić inne zastrzeżenie, a mianowicie, czy słuszną jest rzeczą, że autor obarcza jednakowym kosztem najmu wszystkie składniki kapitału czynnego, prócz kapitału obiegowego. Dotychczas normowaliśmy wysokość oprocentowania według stopnia zabezpieczenia kapitału przez dany składnik. Najmniejszym kosztem najmu obarczaliśmy ziemię, wyższym budowlę, jeszcze wyższym inwentarzę, najwyższym kapitał obiegowy. Ta zasada wydawała się nam zgodną z prawami gospodarzami.

Odstąpienie od tej zasady wymaga jeszcze namysłu. Za to całkiem słuszną jest teza dr. Ponikowskiego, że oprocentowanie kapitałów, (po za obiegiem) należy liczyć od ich wartości na początku roku.

Zbierając w jedną całość wszystkie dotychczasowe uwagi, stwierdzamy, że zagadnienie kosztów wytwórczych wymaga jeszcze wiele nakładu myśli i praktycznych opracowań na materiałach rachunkowych, że jednak publikacja dr. Ponikowskiego wniosła w tą dziedzinę wiedzy wiele nowego światła i że jest przeto poważnym przyczynkiem naukowym.

Czytać ją i przemyśliwać na jej podstawie — bardzo warto, iść coraz dalej w rozwiązywaniu trudnych problemów — jest konieczną rzeczą. Oczywiście, całkowite osiągnięcie celu jest możliwe tylko na drodze matematycznej.

Prof. Stefan Moszczeński (Warszawa).

Pamiętnik zjazdu fachowo-rolniczego w dniach 13. i 14. marca 1931 roku zwołanego przez Polski Związek Rolników i Leśników z Wyższym Wykształceniem. Warszawa 1931. Str. 127.

Niewielka rozmiarami książka, ale bogata w treść. Na wstępie znajdujemy wyjaśnienie p. prezesa St. Leśniewskiego o przyczynach zwołania w dn. 13. i 14. marca 1931 r. zjazdu rolników z wyższym wykształceniem oraz charakterystykę zadań przed nim stojących. Dowiadujemy się, że pobudką do próby wspólnego naradzenia się rolników był kryzys gospodarczy, który „najsilniej dotknął rolnictwo i spowodował gruntowną zmianę stosunków na wsi”. Pod hasłem odnalezienia więc wspólnych dróg postępowania odbył się Zjazd rolników. Referaty, jakie na tym zjeździe wygłoszono, miały na celu dać obiektywną ocenę położenia i rzucić światło na drogi ratunku zagrożonego ruiną rolnictwu. Starano się rzecz zbadać wszechstronnie i możliwie przedmiotowo. Aby odpowiedzieć temu założeniu, zagadnienie istoty kryzysu, czynników pogłębiających go oraz środków zaradczych rozbito na 4 grupy tematów: z punktu widzenia ekonomicznego wogóle (ekonomicznych warun-

ków polskiego rolnictwa i ogólnej polityki ekonomicznej państwa), organizacji gospodarstw, organizacji przetwórstwa i zbytu, i organizacji praktycznego ratownictwa gospodarstw. Z uznaniem podnieść należy, że wszyscy bez wyjątku uczestnicy Zjazdu, zabierający głos, traktowali sprawę kryzysu pod kątem ratowania całego polskiego rolnictwa bez względu na formę lub wielkość gospodarstw. Wystąpiło w całej pełni jasne zrozumienie tego, że rolnictwo polskie jest całością i w całości należy je ratować.

Trud planowo przygotowanych referatów podjęli p. p.: Wacław Szujski „Czynniki polityki państwowej, zmierzające do zwalczania kryzysu rolnictwa na podstawie dotychczasowego doświadczenia”, Witold Maringe „Przeorganizowanie produkcji”, Fryderyk Zoll „Zalecenia na chwilę obecną”, Janusz Łoś „Możliwości kartelizacji zbytu artykułów rolnych”, Zygmunt Ihnatowicz „Możliwości kartelizacji zbytu produktów hodowli zwierzęcej”, Roman Janta-Pończyński „Formy akcji ratowniczej” oraz wreszcie Jan Barthel de Weydenthal „Metoda pracy i forma organizacji akcji ratowniczej”.

Pamiętnik, o którym mowa, oprócz referatów zawiera protokoły ożywionych dyskusyj, niepozabawionych, niestety, posmaku chaotyczności i niehamowanej tendencji rozpraszania się w szczegółach.

Brak miejsca nie pozwala na szersze omówienie referatów, dlatego zatrzymam się nad każdym tylko krótko.

W referacie naczelnym, rozpoczynającym sprawozdanie ze Zjazdu, p. Szujski, naszym zdaniem, trafnie i wiernie scharakteryzował ogólne położenie ekonomiczne naszego rolnictwa, nie tracąc z oka i tego faktu, że stosunek państwa do rolnictwa stale pozostawał wiele do życzenia. Rzadko się można spotkać z utrwalonym w druku zdaniem, że nasi „ministrowie rolnictwa byli ministrami drugiego stopnia” (str. 18). A jednak jest to całkowicie prawdziwe. Zaniedbanie najżywotniejszych spraw rolniczych, zapominanie o tem, że połowa ludności Polski żyje z ziemi, że dobrobyt rolnika jest warunkiem dobrobytu wszystkich innych warstw w Polsce — przyczyniło wiele zła. Nie było to wyłączną winą rządów, lecz głównie, o czem referent nie wspomina, Sejmów, skąd nie szły dostateczne naciski na rząd. Nie umiano, czy w wyniku małoduszności nie chciano odeprzeć ataków na rolnictwo w formie polityki taniego chleba, o której p. Szujski wspomina (str. 18). Polityka taniego chleba przyniosła najfatalniejsze rezultaty. Błędy jej łącznie z tragicomicznym przerzucaniem się w polityce rolnej z krańca w kraniec stanowią podstawowe źródło niedomagań naszego rolnictwa, którym w pomoc od roku przyszły czynniki ogólno-światowego kryzysu, przyprawiające już z łatwością rolników dosłownie o konanie.

P. Szujski przytacza kolejno i inne przyczyny katastrofального stanu rzeczy w rolnictwie, a więc sprawa kredytów (jedna z najważniejszych!), zadłużenie, lichwa, polityka agrarna, podatki i kwestja robocizny. Na zakończenie pięknego referatu, utrzymanego na poziomie wnikliwej analizy, niespodzianka: wersalski ukłon w stronę p. ministra rolnictwa pod formą zwrotu „niech p. minister będzie łaskaw rozkazywać i rządzić" (str. 25). — ?? —

Apel do władzy w sprawach gospodarczych — tradycyjny już i nagminny w Polsce — znika z dalszych stronici książki w związku z omówieniem środków, jakich winni użyć sami rolnicy w walce z kryzysem. Na pierwszym miejscu znajdujemy tu zagadnienie organizacji gospodarstw. Fachowe rozpatrzenie się w koniecznych zmianach kierunku produkcji. Długa lista trafnych spostrzeżeń i wpływających stąd linii orjentacyjnych. Krótkie sformułowanie błędów i wskazanie dróg naprawy. Gdzież ratunek? Autor referatu p. *Maringe* nie cofa się przed konkluzją, przerażającą pesymizmem: należy zmniejszyć intensywność, zredukować nawozy sztuczne, zaniechać specjalizacji w produkcji, dążyć do samostarczalności.... Trzeba przyznać, że środki wskazane są drakańskie, oznaczają one mniej więcej, że rolnictwo nasze musi cofnąć się z osiągniętego poziomu rozwoju technicznego, że musi wrócić do wzorów, jak to było dawniej.... Rozumiemy, że rady powyższe podyktowane są nieubłaganą koniecznością, że jest w tem przymusowem cofaniu się coś strasznego, ale przyznać musimy, że innego wyjścia niema.

Tego innego wyjścia szuka p. *Zoll*. Z uznaniem podkreślić należy, że zwraca uwagę na niebezpieczeństwo hasła dalszego zmniejszania produkcji, na rejonizację produkcji i standaryzację eksportu, na możność potanienia kosztów produkcji przez przystosowanie jej do warunków naturalnych i ekonomicznych środowiska i in. Zaleca zagłądanie do rachunku i prowadzenie właściwej książkowości. Jest pewnem niedopatrzeniem kierownictwa Zjazdu, że gdy jeden referent nawołuje do zaniechania specjalizacji w produkcji, inny zaleca kierunek wręcz przeciwny.

P. *Janusz Łoś* zastanawia się nad warunkami organizacji handlu zbożowego, ten sam temat źródłowo porusza p. *Zygmunthnatowicz* w dziale produkcji zwierzęcej — w obliczu kryzysu. Ceny na zboże są zasadniczo różne w krajach eksportujących i importujących ten produkt. Naprzód trzeba się zdecydować na to, czem jesteśmy. W historii niepodległej Polski kilka razy powtarzało się odwracanie sytuacji: tośmy przywozili, tośmy wywozili. Przy takim stanie produkcji uporządkowania rynku jest niemożliwe. Referent wypowiada się w zasadzie za kartelizacją zbytu, ale ostrzega przed wielkimi nadziejami w tym kierunku, gdyż kartelizacją będzie o tyle skuteczną, o ile obejmie możliwie wielką grupę państw.

„T. zw. oderwanie się rynku krajowego od światowego ma w praktyce niezbyt rozległe granice” — mówi na str. 64. I to jest słuszne. Zależność gospodarstwa krajowego od gospodarstwa światowego jest tak wielka, że wyłamanie się od żelaznych praw ceny jest prawie beznadziejne. Tania produkcja i uporządkowany handel — to są główne remedia. — P. Ichnatowicz podkreśla również znaczenie handlu uporządkowanego nad rozproszonym. W dziedzinie zbytu produktów zwierzęcych handel produktem o jednolitej, giełdowej wartości — skoncentrowany w nielicznych rękach — ma nie mniej dobrych stron jak skartelizowany zbyt zboża. Za konieczną drogę uzdrowienia panujących stosunków uważa „zbliżyć rolnictwo do stanu, jaki panuje w wielkim przemyśle fabrycznym....” (str. 77). Omawia również p. I. sprawę niezbędnych do tego kapitałów. Kończy swój cenny referat zwróceniem uwagi na to, że „minął okres partyzantek w dziedzinie gospodarczej, a przyszedł czas wystąpienia zwartych zrzeseń....” (str. 81).

P. P. Romanjanta - Połczyński oraz Jan Barthel de Weydenthal mówili na zjeździe już tylko o lokalnych formach ratownictwa. Między innymi rzucili myśl tworzenia biur porady fachowej i regulacji interesów, która to instytucja miałaby na celu reorganizację warsztatów rolnych, udzielanie porad fachowych, wprowadzanie do gosp. rolnych naukowej organizacji pracy, układanie dokładnej kalkulacji poszczególnych gałęzi produkcji i t. p. P. W. zwraca także uwagę, że sprawy rolnictwa najzdrowiej oprzeć na siłach własnych, zaprzestając cokolwiek już bezskutecznych manifestacji, interpelacji oraz żądań interwencyjnych ze strony państwa.

Zjazd oddał rzetelną usługę rolnictwu. Odegrał rolę termometru przy łóżku chorego. Organizatorom a szczególnie inicjatorowi red. Lutosałwskiemu, należy się od ogółu pełne uznanie.

Prof. Leon Waściszakowski (Warszawa).

Sowiński M. dr. inż.: Koszty produkcji wytworów rolniczych: zboża, ziemniaków, buraków cukrowych, mleka i trzody drobnych gospodarstw w dobie kryzysu rolniczego. Warszawa, Wydawnictwo Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Instytutu Puławskiego. 1931. Stron 144.

Z chwilą załamania się całego życia gospodarczego, a tem samem i cen na wytwory rolnicze rentowność gospodarstwa przestała istnieć. Usiłowania rządu, zmierzające do podniesienia cen, spełżyły na niczem. Stąd nieodzownem jest zwrócenie uwagi na koszty wytwórcze, których zmniejszenie stało się koniecznem.

Autor oparł swą pracę na bogatym materiale rachunkowości rolniczej, prowadzonej przez Wydział Ekonomiki Drobnych Gospodarstw Instytutu Puławskiego, częściowo na podstawie specjalnie przeprowadzonej ankiety. Ponadtożytkował autor wielką ilość obserwacji i kalkulacji własnych, jakie miał możność dokonać uprzednio.

Obliczenia kosztów przeprowadzone zostały dla różnych ziem Polski i typów produkcji za lata 1928/29, 1929/30 i preliminarzowe na rok 1930/31. W rezultacie wskazał autor na skutki kryzysu odnośnie do kosztów produkcji i rozpiętość między cenami uzyskiwanymi za produkty, a kosztami ich wyprodukowania. Dalej zwrócił autor uwagę na możliwości zaoszczędzenia niektórych pozycji w kosztach produkcji.

Praca p. Dra Sowińskiego jest jedną z pierwszych tego rodzaju próbą naukową, ale ma jednocześnie i pewne praktyczne znaczenie.

Dr. T. Konopiński (Poznań).

- Badania nad opłacalnością gospodarstw włościańskich w roku gospodarczym 1928/29. 3 sprawozdanie Wydz. Ekonomiki Drobnych Gospod. Wiejsk. w Państw. Instyt. Nauk. Gosp. Wiejsk. Cz. I. Warszawa 1931. Str. VII + 252.
- Biskupski Stefan: Ceny ziemi w województwie poleskiem w latach 1924—1929. Warszawa, Wyd. Ministerstwa Reform Rolnych, 1931. Str. 4 nlb. + 77.
- Górski Marjan, Grzymała J. i Maksimów: Badania rolniczo-gleboznawcze powiatu skierniewickiego. Poznań, Druk. Uniw. Poznańskiego, 1931. Str. 56.
- Henszel Ludwik: Główne wytyczne państwowego gospodarstwa leśnego p. A. Loreta w świetle teorii i rzeczywistości. Warszawa 1931. Str. 65.
- Sobierańska Zofja: Stosunki kredytowe wśród drobnej własności rolnej w województwach wschodnich w latach 1927—1928. Warszawa 1931. Str. 97 + 2 nlb.
- Sowiński Mieczysław: Koszty produkcji wytworów rolniczych..... drobnych gospodarstw w dobie kryzysu rolnego. Warszawa 1931. Nakł. Państwowego Naukowego Instytutu Gosp. Wiejsk. w Puławach. Str. VIII + 144.
- Sprawozdanie z działalności Zakładu Ekonomiki Gospodarstw Wiejskich Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. 1918—19—29—30. Warszawa 1931. Nakł. Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Str. 19.
- Statystyka porównawcza dochodów i rozchodów gospodarstw wielkorolnych za rok 1929—30. Według układu Prof. Stefana Moszczeńskiego, uchwalonego na zjazdach biur rachunkowych organizacji rolniczych w r. 1929. Poznań, nakł. Wielk. Izby Roln., 1931. Str. 9 nlb. + 60.

- Stempowski Stanisław: Materiały do bibliografii polityki agrarnej oraz zagadnień historycznych, ekonomicznych, prawnych i technicznych z polityką agrarną związanych. Warszawa 1931. Str. VII + 72. Zesz. II.
- Szuyski Wacław: Czynniki polityki państwowej, zmierzające do zwalczania kryzysu rolnictwa na podstawie dotychczasowego doświadczenia. Warszawa 1931. Str. 24.

Czasopisma: Babiński W. Dr.: O cenę drzewa (Rolnik Ekonomista, Nr. 21. 1931). — Bocianowski C. Inż.: Racjonalne przechowywanie obornika z gospodarczego punktu widzenia (Inżynierja Rolna, Nr. 4—5. 1931). — Borowski Wacław Dr.: Jeszcze o samostarczalności kraju, liberalizmie ekonomicznym i sprawie wełny (Gazeta Rolnicza, Nr. 33—34. 1931). — Tenże: Kryzys na rynku nasion oleistych w Polsce i środki zaradcze (Rolnik Ekonomista, Nr. 19. 1931). — Bujalska J. Inż.: Projekt ustawy o premjach dla lnu we Francji (Tygodnik Rolniczy, Nr. 33—34. 1931). — Cieszkowski T. Dembiński Fel. Dr.: W sprawie kontyngentowania buraków cukrowych (Gazeta Rolnicza, Nr. 43. 1931). — Dąbrowski Wacław: Mleczarstwo Rzeczypospolitej Polskiej (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 3. 1931). — Deike Stanisław: Jak współpracuje belgijskie ministerstwo spraw zagranicznych z ministerstwem rolnictwa nad rozwojem wywozu produktów rolnych (Przegląd Rolniczo-Ogrodniczy, Nr. 40. 1931). — Dybowski J. Dr.: Jednolitość organizacji rolniczej (Gazeta Rolnicza, Nr. 43. 1931). — G. K.: Wytyczne polityki Injarskiej (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Głębowicz Jan: Organizacja wytwórczości i zbytu ziemniaków-sadzeniaków (Rolnik Ekonomista, Nr. 19. 1931). — Gościcki Jerzy: Na progu nowej kampanji zbożowej (Gazeta Rolnicza, Nr. 33—34. 1931). — Grabowski Mieczysław: Zagadnienie zbożowe (Rolnik Ekonomista, Nr. 18. 1931). — HERNICZEK W. Inż.: Wylesianie Polesia na cele przebudowy ustroju rolnego (Inżynierja Rolna, Nr. 4—5, 1931). — Iwanowski W. Prof.: Współczesny stan techniki mleczarstwa w Danji (Gazeta Rolnicza, Nr. 42. 1931). — Jackowski J.: Rak ziemniaczany w Polsce. (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 2. 1931). — Jagmin J. i Maculewicz L.: Sprawa Injarska a przemysł jutowy (Tygodnik Rolniczy, Nr. 39—40. 1931). — Jagmin J. Dr.: Kryzys a wewnętrzne możliwości naszego rolnictwa (Gazeta Rolnicza, Nr. 39. 1931). — Karczewski Zdzisław Inż.: O stosunek ceny żyta do pszenicy (Gazeta Rolnicza, Nr. 31—32. 1931). — Kleniewski Włodzimierz: Na marginesie walki juty ze lnem (Rolnik Ekonomista, Nr. 19. 1931). — Krawulski L.: Zwalczanie kryzysu rolniczego w Rumunji (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 2. 1931). — Kwapiszewski Wł.: Potrzeby ochrony chmielarstwa krajowego w związku z kryzysem światowym (Rolnik Ekonomista, Nr. 21. 1931). — L.: Obecny stan meljoracji rolnych (Gazeta Rolnicza, Nr. 31—32. 1931). — Lutosławski Jan: Czy można uratować większą własność ziemską poświęcając ziemianstwo. (Gazeta Rolnicza, Nr. 40. 1931). — Łoś Janusz: Produkcja a organizacja zbytu jęczmienia (Gazeta Rolnicza, Nr. 31—32. 1931). — M. T. Dr.: O mię-

dzynarodowy kredyt rolniczy (Poradnik Spółdzielni, Nr. 16. 1931). — Makowski Felicjan: W sprawie hodowli świń (Gazeta Rolnicza, Nr. 39. 1931). — Mazurkiewicz L.: O nowe drogi organizacji rolniczej (Tygodnik Rolniczy, Nr. 37—38. 1931). — Miklaszewski S.: Kryzys towarzystw rolniczych i środki zaradcze (Gazeta Rolnicza, Nr. 44. 1931). — Tenże. Czy istnieje w Polsce zawodowa organizacja rolnicza (Tygodnik Rolniczy, Nr. 37—38. 1931). — Mincer T.: Gdzie leży punkt ciężkości polityki zbożowej (Gazeta Rolnicza, Nr. 42. 1931). — Tenże: O podstawy naszej polityki zbożowej w 1931—1932 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931.) — Moldenhawer K. Dr.: Międzynarodowy zjazd hodowców roślin w Berlinie w 1931 roku (Gazeta Rolnicza, Nr. 36. 1931). — Okoniewski Witold Inż.: Zagadnienie zbożowe w chwili obecnej (Gazeta Rolnicza, Nr. 45. 1931). — Popowski T.: Nasze dzisiejsze bekoniarstwo (Poradnik Spółdzielni, Nr. 17. 1931). — Połczyński-Janta L. Dr. Minister rolnictwa: Sytuacja rolnictwa polskiego (Gazeta Rolnicza Nr. 44. 1931). — Poniatowski Józef: O zasady polityki zbożowej (Gospodarka Narodowa, Nr. 10—11. 1931). — R.: Położenie rolnictwa polskiego w świetle cyfr (Tygodnik Rolniczy, Nr. 41—42. 1931). — R. W.: Rolnik i pieniądz (Tygodnik Rolniczy, Nr. 39—40. 1931). — Rose A. Dr.: Jeszcze o polityce zbożowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Siwicki S. Inż.: Znaczenie rybactwa (Tygodnik Rolniczy, Nr. 37—38. 1931). — Schmidt Stefan: Waloryzacja srebra jako droga do poprawy sytuacji rolnictwa (Rolnik Ekonomista, Nr. 20. 1931). — Szturm de Sztrem E.: Produkcja zbożowa i rynki zbożowe (Rolnik Ekonomista, Nr. 18, 19, 20. 1931). — Staff Franciszek Dr. Prof.: Projekt ogólnopolskiej ustawy o rybołówstwie (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Symonowicz Stanisław Inż.: Pojemność Wilna w stosunku do produktów rolnych (Tygodnik Rolniczy, Nr. 41—42. 1931). — Szyszkowski M.: Zagadnienie wełny w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — T. S.: Prace meljoracyjne urzędów ziemskich w 1930—31 roku budżetowym (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 2, 1931). — T. E. Dr.: Rynek jajczarski (Rolnik Ekonomista, Nr. 18. 1931). — Turczynowicz S. Prof.: Sprawozdanie z pierwszego roku istnienia Naukowo-Doświadczalnego Instytutu Meljoracyjnego (Inżynierja Rolna, Nr. 4—5. 1931). — Wojciechowski S. Inż.: Jak się kalkuluje sowiecka produkcja zbożowa (Gazeta Rolnicza, Nr. 40. 1931). — Wojtysiak A. Dr.: Praca fachowa w organizacjach rolniczych (Gazeta Rolnicza, Nr. 44. 1931). — Wygodzina Z.: Wędrownie katedry rolnicze we Włoszech (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 3. 1931). — Zaboriski W. Inż.: W przededniu pierwszego pokazu jęczmienia browarnego w Warszawie (Gazeta Rolnicza, Nr. 44. 1931). — Zaremba M.: Produkcja i spożycie mięsa w Polsce w latach 1928—1930 (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 3. 1931). — Żórawski Stanisław: Rola ziemniaków w życiu społecznym wsi (Gazeta Rolnicza, Nr. 37. 1931). — Konferencja w sprawie wytycznych polityki zbożowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931).

- Comité écon. La Crise agricol. Vol. 1. Genève: Société des Nations. Berlin, Heymann, 1931. Str. 334. (Sér. de publ. de la Société des Nations. 2. B. 1931, 12 I.) M 8.
- Digard Henri: Les assurances sociales et l'agriculture. Préf. de Pierre Cathala. Paris, Libr. du Recueil Sirey, 1931. Str. 107.
- Hantos Elemer: La solution du problème agraire en Europe centrale. In: Esprit int. Paris 1931.
- Sartory A., et G. Couturier: Encyclopédie agricole Quillet. T. 1—3. Paris, Quillet, 1931. Str. XV + 659 + 683 + 715.
- Proceedings of the 2. International Conference of Agricultural Economists held at Cornell University, Ithaca, New York, August 18 to August 29. 1930. Menasha, Wise, Banta, 1930. Str. XI + 1079. \$ 3,50.
- Agrarstatistisches Handbuch. Im Auftr. d. Deutschen Landwirtschaftsrates hrsg. von Axel Schindler. Berlin, Dt. Verlagsges., 1931 Str 604. M 18.
- Marx Hans Albert: Landwirtschaft und Arbeitslosenversicherung. Daun-Eifel 1931. Schneider. Str. 100.
- Meisner Andreas: Zwischenstaatliche Massnahmen zur Lösung der mitteleuropäischen Agrarkrise. Prag, Selbstverlag, 1931. Str. 32.
- Walter Alex und Hans Engel: Die Entwicklung der landwirtschaftlichen Zölle seit 1902. [Stand vom 20. IV. 1931] 2. Aufl. Berlin, Dt. Verlagsges., 1931. Str. 125. M 5.

IV.

Górnictwo, przemysł, rzemiosło.

Sprawozdanie Centralnego Związku Polskiego Przemysłu, Górnictwa, Handlu i Finansów z działalności w roku 1930. Warszawa, 1931, str. 82.

Sprawozdanie za 1930 rok z działalności „Lewjatana” przedstawia się bardzo okazale pod względem treści oraz jest przejrzyste pod względem formy. Jak zwykle w poprzednich sprawozdaniach, omawianie samej działalności największej polskiej organizacji obrony prywatnych interesów gospodarczych, poprzedzają dwa rozdziały, z których pierwszy zajmuje się ogólną sytuacją gospodarczą w Polsce w 1930 r. (sytuacja rolnictwa, stan wytwórczości przemysłowej we wskaźnikach, stan zatrudnienia i bilans handlowy), drugi analizuje ważniejsze czynniki, wpływające na kształtowanie się sytuacji gospodarczej w roku sprawozdawczym (rynek pieniężny i kapitałowy, budżet państwa i samorządów, obciążenie podatkowe, zagadnienie pracy i płac, warunki przewozu, polityka celna, kartelizacja przemysłu i rynki zbytu).

Następnie z kolei następuje omówienie różnorodnej działalności Centralnego Związku, zmierzającej do obrony interesów życia gospodarczego. Działalność roku ubiegłego, jako roku nader ciężkiego dla gospodarki krajowej, była wyjątkowo wyężona. Dlatego też przegląd tej działalności jest bardzo pouczający dla tych wszystkich, kogo interesuje polityka gospodarcza w najszerszym słowa znaczeniu. Znajdują tu swe odbicie następujące problemy: współpraca z rządem i ciałami ustawodawczymi, zagadnienie ochrony wytwórczości krajowej przed zbędnym przywozem oraz praca nad rozwojem wywozu, polityka komunikacyjna, podatkowa, socjalna, ustawodawstwo gospodarcze, kartelizacja i statystyka. W oddzielnym rozdziale omówiono pozatem działalność Centralnego Związku na terenie międzynarodowym. Wreszcie następują rozdziały, zawierające informacje o ściśle praktycznych działaniach pracy Centralnego Związku, a mianowicie: o interwencjach w interesie sfer gospodarczych na terenie międzynarodowym oraz wewnętrznym, o działalności informacyjnej członków organizacji, o pracach nad konsolidacją sfer gospodarczych i o metodach pracy wewnętrznej Centralnego Związku. W zakończeniu podany jest wykaz osób, biorących udział w pracach Centralnego Związku.

Całe sprawozdanie przenika myśl przewodnia: walka z przesileniem gospodarczym, którego stan i przebieg w 1930 roku należycie zostały uwypuklone. Sprawozdanie jest dowodem, że nasze sfery gospodarcze wobec przesilenia zajęły stanowisko czynne, konsolidując swe siły do walki z kryzysem oraz służąc opinią i radą w tych sprawach naszym sferom rządowym.

Stefan Czarnowski (Warszawa).

Górník Jan: Racjonalizacja w przemyśle węglowym Górnego Śląska. Lwów, Wyd. „Kuźni”, Drukarnia Literacka. 1931. Str. 2 nlb. + 37.

Kunicki Stanisław: Zastosowanie żelaza w nowoczesnym budownictwie mieszkaniowym. Katowice 1931. Str. 11.

Lubowicki Jerzy: Normy zyskowności w przemyśle i handlu. Z przedmową Czesława Klarnera. Warszawa, Wyd. Izby Przemysłowo-Handlowej, 1931. Str. 130.

Statystyka przemysłu węglowego w Państwie Polskiem za rok 1930. Warszawa, Nak. Ministerstwa Przemysłu i Handlu, 1931. Str. XII + 199.

Czasopisma: Bartoszewicz S. Dr.: Ze światowego przemysłu naftowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931). — Bołesta J.: Sprawa węgla brunatnego na terenie międzynarodowym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Fryc Jan: W obliczu zmian w polskim przemyśle naftowym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1931). — Glass Stanisław: Zagadnienie ustroju przemysłu sowieckiego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1931). —

Krauze Czesław: Projekty budowlano-mieszaniowe (Poradnik Spółdzielni, Nr. 18. 1931). — Kucharczyk K.: Kryzys śląskiego przemysłu metalurgicznego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 18. 1931). — L.: Wpływ spadku waluty angielskiej na hutnictwo polskie (Polska Gospodarcza, zeszyt 40 1931). — Łampel L. Dr.: Położenie przemysłu lakierniczego w Polsce (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 19. 1931). — M. K.: Włókiennictwo łódzkie w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Tenże: Włókiennictwo wobec spadku funta (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Okno Józef: Włókiennictwo polskie w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931). — Oryńczyna Janina: Drogi rozwoju przemysłu ludowego (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — S. S.: Położenie przemysłu ceramicznego w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1931). — Stein Aleksander Inż.: Polski przemysł węglowy w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — Szempliński Z.: Uwagi i refleksje o strukturze gospodarczej Polski (Gospodarka Narodowa, Nr. 12—13. 1931). — W. Ł.: Zamierzenia przemysłu rafineryjnego (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — W. U.: Przemysł naftowy w Polsce w I półroczu 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — Górnictwo węglowe Wielkiej Brytanji w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Wygard I. Dr.: Problemy naftowe (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1931). — Wytwórczość przemysłu włókienniczego w okresie kryzysu (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931).

Weinberger Paul: L'industrie automobile en France et à l'étranger. Paris, Gamber, 1931. Str. 195.

Alexander M. W.: Some fundamentals of industrial progress. New York, Nat. Ind. Conf. Board, 1931. Str. 14.

Clark John D.: The Federal trust policy. Baltimore-Johns Hopkins Pr., 1931. Str. 315. \$ 2,75.

Henderson Fred.: The economic consequences of power production. London, Allen & Unwin, 1931. Str. 220.

Kenyon Ruth: The Catholic faith and the industrial order. London, Allan, 1931. Str. 196. s. 6.

Rationalization of German industry. New York, Nat. Ind. Conference Board, 1931. Str. 197. \$ 3.

The Insecurity of industry. Ed. by Ernest Minor Patterson. Philadelphia, American Acad. of Polit. a. Social Science, 1931. Str. 210. \$ 2. 1. The unemployment situation. 2. Stabilization of employment; policies and programs.

Beissbarth Hermann: Die Konzentration in der amerikanischen Automobil-Industrie. München 1931. Str. 160. 4°.

Biedermann B. Alfred: Polens Erdöl-Bergbau und -Industrie mit bes. Berücksichtigung ihres finanziellen Aufbaues. Mit Anhang. Łódź, Manitius, 1931. Str. 172 + VI.

- H a u t o s E l e m é r: Mitteleuropäische Kartelle im Dienste des industriellen Zusammenschlusses. Berlin, „Organisation" Verlagsges., 1931. Str. 86. M. 3,60
- J a g i e l s k i H e n r y k: Die Kartellbewegung in der polnischen Zuckerindustrie. Freiburg i. d. Schweiz, Selbstverl., 1931. Str. XV + 113. M 3.
- P e t e r s e n E r n s t: Die wirtschaftsgeographische Bedeutung der norwegischen Eisenerze. Düsseldorf 1930. Str. 79.
- S t u t z e r O t t o: Erdöl. Allg. Erdölgeologie u. Überblick über die Geologie d. Erdölfelder Europas. Berlin, Borntraeger, 1931. Str. XVI + 628. 4°. (Stutzer: D. wichtigsten Lagerstätten d. „Nicht-Erze". 3.) M 60.

V.

Handel, polityka handlowa i komunikacja.

- E k s p o r t e r z y p o l s c y 1931 r. Warszawa, Wyd. Izby Przemysłowo-handlowej w Warszawie, 1931. Str. 159.
- I h n a t o w i c z Z y g m u n t: Możliwości kartelizacji zbytu produktów hodowli zwierzęcej. Warszawa 1931. Str. 16.
- M a t a k i e w i c z M a k s y m i l j a n: Żegluga śródziemna i budowa dróg wodnych. Warszawa, Sgl. i druk Kasa im. Mianowskiego, 1931. Str. XVI + 539 + VIII tablic.
- P o d r ę c z n i k s t a t y s t y c z n y p r z e w o z u t o w a r ó w n a P. K. P. Cz. I. i II. Warszawa, Zakł. Graf. i K. Koziańskich, 1931. Str. 33 i 95.
- S p r a w o z d a n i e I z b y P r z e m y ś l o w o - H a n d l o w e j w G d y n i z a r o k 1930. Cz. I i II. Gdynia, Nakł. Izby Przemysl.-Handl. w Gdyni, 1931. str. 122 + 2 nłb.
- U m o w a o w z a j e m n e m u z y w a n i u w a g o n ó w t o w a r o w y c h w k o m u n i k a c j i b e z p r z e - l a d u n k o w e j p o m i ę d z y k o l e j a m i p a ń s t w o w e m i P o l s k i, Ł o t w y i E s t o n j i. W a r - s z a w a, N a k ł. M i n i s t e r s t w a K o m u n i k a c j i, 1931. Str. 96 + 2 nłb.
- W ę z y k M i e c z y s ł a w: Projekt dróg wodnych w Polsce. Brześć n/B. 1931. Str. 31.

Czasopisma: A.: W sprawie polsko-gdańskich stosunków celnych (Polska Gospodarcza, zeszyt 19. 1931). — B.: Eksport i rynki zbytu zwierząt rzeźnych i produktów uboju (Rolnik Ekonomista, Nr. 19. 1931). — B. R.: Rozwój automobilizmu we Francji (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — B. S.: Wywóz drewna do Francji (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — B a a d e F r i t z: Walka o światowy rynek zboża (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 2. 1931). — B u c z - k o w s k i S. D r.: Drogi wyjścia z kryzysu (Gospodarka Narodowa, Nr. 15. 1931). — C. P.: Polityka i ekonomika (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — C z. J.: Spadek obrotów handlu światowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931). — D. A.: Uregulowanie prawne zarobkowych przewozów samochodowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — F r.: Nowe cła na książki i wydawnictwa perjodyczne (Polska Gospodarcza, zeszyt 46. 1931). — F a b i j a ń s k i J.: Budżet państwa a premjowanie eksportu (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1931). — F a l l L e o n D r.: Od wojny celnej do porozumienia węglowego (Gazeta Bankowa, Nr. 19. 1931). — G i e y s z t o r J.: Organizacja zarządu eksploatacji kolei

w Polsce (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — Tenże: Koleje pruskie a Gdańsk (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1931). — Iwasiewicz Jan: Geneza międzynarodowego porozumienia cukrowego (Rolnik Ekonomista, Nr. 19. 1931). — K.: O reglamentację eksportu konfekcji (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — K. O.: Nota Rządu Polskiego w sprawie stosunków celnych z W. M. Gdańskiem (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Leszczyński Stefan: Dalsze ewolucje idei preferencji zbożowych (Rolnik Ekonomista, Nr. 18. 1931). — Ł. T. Dr.: W sprawie premjowania polskiego wywozu (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — Łoś Janusz: Kryzys handlu rolniczego i jego związek z polską polityką zbożową (Gazeta Rolnicza, Nr. 45. 1931). — Lychowski T. Dr.: Losy preferencji celnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — M. P.: Standaryzacja a organizacja handlu (Gospodarka Narodowa, Nr. 10. 1931). — Maculewicz L.: Perspektywy zbytu lnu w bieżącym sezonie w związku z sytuacją na rynkach krajowych i zagranicznych (Tygodnik Handlowy, Nr. 37—38. 1931). — Massalski W.: Stosunki handlowe Polski z Z. S. R. R. (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Miduch Z.: Bieżące zagadnienia celne (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — Nordio Mario: Rozwój handlu między Tryjestrem a Polską (Polonia-Italia, Nr. 7—8. 1931). — Nowacki T.: Organizacja eksportu w rękodzielnictwie (Gazeta Bankowa, Nr. 15—16. 1931). — Ocioszyński T.: Polska marynarka handlowa w dobie kryzysu (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — Pączewski L. Dr.: Handel polsko-italski w latach 1930—31 (Polonia-Italia, Nr. 7—8. 1931). — R. A.: Ruch w porcie gdańskim w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Rudzki A.: Ruch w porcie gdyńskim w I półroczu 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — Salmonowicz P.: Organizacja eksportu drzewa z Polski (Rolnik Ekonomista, Nr. 20. 1931). — S. W.: XI Targi Wschodnie (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — T. G.: Nowa umowa handlowa z Turcją (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931). — T. K.: Wpływ spadku funta na eksport węgla polskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — W. F.: Handel zagraniczny wytworami roślinnymi w 1930—1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Tenże: Handel zagraniczny zwierzętami i wytworami zwierzęcymi w 1930—1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 41, 42. 1931). — W. Z.: Premjowanie wywozu mięsa oraz produktów przetwórczości mięsnej (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Wakar W.: W sprawie Państwowej Rady Kolejowej (Rolnik Ekonomista, Nr. 20. 1931). — Z. W.: Zwrot cel przy wywozie mięsa oraz produktów przetwórczości mięsnej (Rolnictwo, Tom IV., zeszyt 3. 1931). — Praca portu gdyńskiego w 1931 roku (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Projekt reformy opłat portowych w Gdyni (Polska Gospodarcza, zeszyt 41. 1931). — W sprawie przywozu przędzy czesankowej z Niemiec (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1931).

Comptes rendus de la 2. conférence internationale en vue d'une action économique concertée. Genève, Société des Nations, 1931. Str. 263. 4°. (Sér. de publi, de la Soc. des Nations. 2. B. 1931, 3) M 10.

Selfridge H. Gordon: L'apologie du commerce. Ed. française par C. et A. Hirsch. Paris, Payot, 1931. Str. 293. Fr 25.

Wiener Lionel: Les chemins de fer coloniaux de l'Afrique. Paris, Dunod, 1930. Str. 574.

Breyer Ralph F.: Commodity marketing. London, Mac Graw-Hill, 1931. Str. 477. 20 s.

Johnsen S. E.: Free trade. New York, Wilson, 1931. Str. 198.

Manoilscso M.: The theory of protection and international trade. London, King, 1931. Str. 293. 12 s. 6 d.

Smith Dareil Hevenor and Paul Betters: The United States Shipping Board. Washington, Brookings, 1931. Str. 338 (Service monograph. 63) \$ 2,50.

Smith Herhert Arthur: The economic uses of international rivers. London, King, 1931. Str. 224. 10 s. 6 d.

Mazzei Jacopo: Politica doganale differenziale e clausola della nazione piu favorita. Vol. 1. Firenze, Seeber, 1930. Str. XVI + 603. L. 60.

Bennstein Johannes und Kurt Leopold: Die Handelsverträge des Erdballs. Eine systemat. Übersicht über d. handelsvertragl. Bindung d. Staaten untereinander, 2. erw. Aufl. Berlin, Liebheit & Thiesen, 1931. Str. 133. M 13,50.

Handbuch für den Aussenhandel. Hrsg. im Auftr. d. Zentralstelle f. Aussenhandel von Wilhelm Müller, Walther Becker, f. d. handels- u. zollpolit. T.: Max Findekle. Leipzig, Arnd, 1931. Str. LV + 1712. M 25.

Der Hafen von Gdynia. Hrsg. vom Baltischen Inst. Leipzig, Marke: & Petters 1931. Str. 32.

Respondek Erwin: Handelspolitische Neuordnung Europas. Meistbegünstigung und Präferenzsystem. Berlin, Heymann, 1931. Str. 22.

Riese Reinhold: Die ökonomische Theorie des Verkehrs mit Markenartikeln. Durlach 1931. Str. 68.

VI.

Skarbowość, zagadnienia kredytowe, walutowe, bankowe i ubezpieczeniowe.

Kostanecki Jan: Polityka dyskontowa Banku Angielskiego 1914—1930. Kraków, Polska Akademia Umiejętności, 1930 r. Str. 169.

Wyżej podana praca jest owocem kilkuletnich studjów zagranicą autora, który na podstawie gruntownego znanajomienia się z obszą literaturą, dotyczącą tego tematu a zarazem drogą osobistego zetknięcia się z szeregiem osób będących zarówno przedstawicielami

nauki jak i praktyki — przedsięwziął próbę przedstawienia polityki dyskontowej Banku Angielskiego. Staranne opracowanie tego tematu jest w naszych warunkach szczególnie cenne. Przedewszystkiem uzasadnia celowość tej pracy fakt bardzo szczupłej literatury polskiej na temat polityki banków biletowych, przy zupełnym braku monografji odnoszącej się do Banku Angielskiego. Powszechnie znana jest również cecha tajemniczości, jaką otacza się ta instytucja. Tygodniowy stan rachunków ogłaszany co czwartek rano jest jedynem oficjalnem ze strony Banku źródłem informacji co do jego działalności, przyczem odmienny od innych banków biletowych układ bilansu i mała jego przejrzystość, przedstawia pewne trudności przy analizie sytuacji Banku Angielskiego, nawet dla fachowców z tej dziedziny, przyzwyczajonych do innych metod zestawienia i czytania bilansów banków biletowych. Z tego względu byłoby niezwykle trudną rzeczą przedstawić — podobnie jak to uczynił autor — motywy, przyczyny i skutki takich a nie innych subtelnych posunięć taktyczno-finansowych władz Banku Angielskiego — bez nawiązania osobistego kontaktu z obecnymi lub poprzednimi kierownikami tej instytucji, dla kontroli lub uzupełnienia wiadomości zaczerpniętych z bieżącej literatury, która częstokroć podaje je w dobrej wierze błędnie lub celowo zataja istotę sprawy. Tylko dzięki dłuższemu pobytowi na miejscu i sumiennemu zbadaniu pierwszych materiałów źródłowych udało się autorowi przezwyciężyć większość tych trudności i umożliwić czytelnikowi wejście poza kulisy gry prowadzonej przez pierwszorzędnych i wytrawnych partnerów finansowych w celu przywrócenia i utrzymania przedwojennego parytetu £ angielskiego. Poważne rezultaty osiągnięte w tej mierze przez kierowników utrzymania Banku Angielskiego były i będą w wielkiej mierze możliwe, dzięki utrzymaniu zasady tradycji i ciągłości historycznej, oraz wielkiemu wyrobieniu ekonomicznemu społeczeństwa angielskiego, które skłonne jest do wielkich ofiar, jeżeli chodzi o utrzymanie charakteru Londynu, jako jednego z głównych centrów międzynarodowego rynku światowego.

Praca ma charakter opisowy i przedstawia w przebiegu historycznym — po wprowadzeniu czytelnika w organizację przedwojennego rynku londyńskiego — losy funta angielskiego od chwili wybuchu wojny do roku 1930, odróżniając trzy zasadnicze okresy. Pierwszy, zwany okresem finansowania wojny, trwa od początku wojny do marca 1919 r., w którym ukazało się rozporządzenie Kanclerza Skarbu, zakazujące wywozu złota w monetach i sztabach bez zezwolenia Skarbu. Drugi okres trwał od marca 1919 do 13 maja 1925 r., t. j. do chwili uchwalenia ustawy o walucie złotej (The Gold Standard Act 1925). Nazwany on został przez autora okresem istnienia w Anglii papierowego funta szterlinga w ciągu którego

czynione były nieustanne wysiłki w kierunku powrotu do waluty złotej. Trzeci okres opisuje politykę dyskontową Banku Anglii w latach 1925—1930, doprowadzając jej charakterystykę do kwietnia 1930 roku.

Przechodząc do rozpatrywania treści wywodów autora, należy przedewszystkiem zaznaczyć, że autor dając swej pracy tytuł „polityka dyskontowa”, nie podaje ani we wstępie, ani też w jakimkolwiek innym miejscu żadnego wyjaśnienia w tym kierunku, co należy rozumieć przez politykę dyskontową zdaniem autora lub innych. W rzeczywistości autor zajął się tylko przedstawieniem zewnętrznej polityki dyskontowej, t. j. wysiłku Banku Angielskiego, przedsięwziętego dla obrony lub zwiększenia zapasów złota przy pomocy zmian stopy dyskontowej lub innych techniczno-finansowych środków, stojących mu do dyspozycji, oraz zarządzeń władz zmierzających do tego samego, co i Bank celu. Równie dobrze można byłoby nadać tej pracy tytuł „Polityka złota Banku Angielskiego” i mojem zdaniem więcej odpowiadałoby to treści, gdyż temu głównie problemowi poświęcone są rozważania autora.

Cały prawie kilkustronicowy wstęp autor zapełnia nużącym wyjaśnianiem znaczenia i zawartości poszczególnych składników bilansu tygodniowego, co z daleko większą korzyścią dla czytelnika i dla całości pracy można było umieścić w środku książki, podając równocześnie sam bilans, gdyż wtedy dopiero analiza ta mogłaby osiągnąć swoje zadanie. We wstępie natomiast jest zupełnie zbędną i nie działała bynajmniej zachęcająco na czytelnika, nie obnajmionego skądinąd w układem bilansu Banku Angielskiego.

W rozdziale pierwszym p. t. „Londyński rynek pieniężny przed wojną” autor przedstawia właściwie tylko stanowisko, jakie zajmował Bank Angielski na rynku pieniężnym, wspominając tylko nawiasem o innych składnikach tego rynku jak: banki akcyjne, domy bankowe, bill-brokerzy i inne, przez co możnaby nabrać niewłaściwego wrażenia, że rola ich jest w stosunku do Banku Angielskiego nieznaczną. W rzeczywistości sytuacja przedstawiała i przedstawia się zupełnie inaczej, z czego autor zdaje sobie niewątpliwie sprawę. Należało jednak o tem wspomnieć, względnie nadać temu rozdziałowi nieco węższy tytuł. W tym rozdziale na str. 23 autor powołując się na „Currency-Notes-Act” z r. 1928, wspomina o zmianie układu bilansu Banku Angielskiego w stosunku do schematu przedwojennego, przyczem wyraża w tym względzie następujący dezyderat: „Można żałować, że Bank nie przeprowadził innego rozróżnienia, to znaczy nie oddzielił pożyczek, udzielanych swoim zwykłym klientom handlowym i przemysłowym od pożyczek udzielanych rynkowi pieniężnemu, co dla oceny polityki dyskontowej Banku i jako symptom

położenia na rynku miałyby znacznie większe znaczenie". Pomijając kwestję, że z uwagi na historyczny układ pracy należało zagadnienie to rozpatrywać w rozdziale ostatnim, można autora w tym względzie uspokoić, gdyż Bank nie udziela bezpośrednich kredytów klienteli handlowej ani przemysłowej, współpracując tylko z „bill-brokerami”, którzy przedstawiają do dyskonta względnie lombardu materiały swój własny, względnie występują jako pośrednicy w tym kierunku między bankami akcyjnymi a Bankiem Angielskim.

Rozdział drugi p. t. „Finansowanie wojny” jest opracowany bardzo starannie i szczegółowo. Autor stwierdza, iż w okresie od sierpnia 1914 r. do grudnia 1919 r. przedwojenna organizacja rynku pieniężnego i cały mechanizm jego funkcjonowania, oparty o stopę dyskontową Banku Anglii, przestały działać, a Bank Angielski stał się w mniejszym lub większym zakresie biernym narzędziem w rękach Skarbu, przyznając kredyty, których ten ostatni żądał. Wydany zaraz z początkiem wojny „Currency Notes Act” nakazał wypuszczenie państwowego pieniądza papierowego o pełnej mocy zwalniania od zobowiązań, bez oznaczenia maksymalnej granicy emisji. Zadaniem „Currency Act” było uniknięcie paniki kredytowej i zapobiegnięcie tą drogą panice monetarnej. Istotnie dzięki apelowi do uczuć patriotycznych ludności i niesłychanie rozwiniętemu od długich lat obiegowi czekowemu, udało się utrzymać w obiegu nie tylko banknoty Banku, lecz i nowostworzony pieniądz papierowy bez rewolucyjnego spadku wewnętrznej siły nabywczej funta. Wymienialność banknotów na złoto nie doznała żadnych ograniczeń prawnych, ale Bank używał presji moralnej, aby skłonić publiczność do zrzeczenia się przysługującego jej prawa. Anglja była również w tem szczęśliwym położeniu, że dysponowała głównym źródłem światowym złota. Dzięki zaś korzystnej umowie o charakterze rekwizycyjnym zawartej przez Bank Angielski pod przymusem rządowym z syndykatem kopalń w Transwaalu, Bank nabywał złoto po ustawowej cenie szylingów 77/9 za uncję próby 11/12-ych, mimo że kurs funta był niższy od parytetu.

Banki depozytowe zostały zmuszone przez rząd do zakupywania znacznych ilości pożyczek wojennych na własny rachunek, jak też i do udzielania hojnych pożyczek swym klientom, pragnącym je nabywać. W celu ochrony kursu funta na zewnątrz, a więc w szczególności w stosunku do dolara St. Zj., Bank sprzedawał na rynku nowojorskim papiery amerykańskie, przy pomocy utworzonego w grudniu 1915 r. Komitetu Dewizowego zwanego „American Dollar Securities Committee”, który do 31 marca 1919 r. skupił tych papierów o wartości nominalnej £ 216,6 milj., a wypożyczył w naturze od obywateli angielskich, aljanckich i neutralnych na sumę

£ 405,9 milj. Rezerwa walutowa stworzona przez rekwizycję i sprzedaż papierów amerykańskich poprawiała bilans płatniczy Anglii przez bezpośrednie wyrównywanie zagranicznych należności. Zapas tych papierów amerykańskich topniał jednak coraz bardziej i, gdyby nie prawie że nieograniczona pomoc kredytowa Stanów Zjednoczonych z chwilą ich przystąpienia do wojny w kwietniu 1918 r., zagrażająca ciągle katastrofa walutowa mogłaby lada moment nadejść.

Rozdział następny rozpatruje mozolne wysiłki Rządu i Banku Angielskiego w latach 1919—1925, przedsięwzięte w kierunku przywrócenia systemu waluty złotej i przedwojennego parytetu funta. Zawiera bardzo dużo interesującego materiału dla wszelkich osób, które interesują się bliżej polityką banków biletowych. Na podstawie raportu Komitetu Lorda Cuniffe'a, ogłoszonego w grudniu 1919 r. określono maksymalną granicę emisji Currency Notes, niepokrytej ani złotem ani banknotami Banku Anglii i to w tej formie, aby największy obieg niepokryty w ciągu każdego roku stawał się automatycznie maksymalną granicą na rok następny. Określenie maximum emisji stworzyło system walutowy różny od płynnego mechanizmu monetarnego z czasu wojny, a oczywiście i od przedwojennego ustroju monetarnego. Dzięki stopniowemu znoszeniu wojennych zakazów i ograniczeń, polityka dyskontowa Banku Anglii odzyskała powoli swoje znaczenie. W celu powrotu do waluty złotej obrano metodę umiarkowanej deflacji w tempie możliwie oszczędzającym gospodarstwo społeczne, a jednocześnie doprowadzenia przez wywóz złota do takiej wyżki ogólnego poziomu cen, aby zmniejszyć rozpiętość między cenami światowymi, a angielskimi. W omawianym okresie występowały na rynku londyńskim złota cztery czynniki: Południowa Afryka, jako producent, Stany Zjednoczone, jako odbiorca złota dla celów monetarnych, Indje angielskie jako odbiorca złota dla celów niemonetarnych i wreszcie Anglja, jako czynnik świadomie kierujący warunkami rynku z punktu widzenia swej polityki walutowej. Każdemu z tych czynników autor poświęca kilka uwag, przy najobszerniejszym zatrzymaniu się przy Stanach Zjednoczonych, w celu wyjaśnienia wpływu wsmożonego importu złota na ceny. Dość obszerne i ciekawe dygresje o charakterze teoretycznym odcinają się wyraźnie od dotychczasowego charakteru pracy. Szczipłość miejsca nie pozwala na bliższe ich rozpatrzenie.

Rozdział czwarty i ostatni „Powrót do waluty złotej” poprzedzony jest również wstępem teoretycznym o trzech zasadniczych systemach walutowych „gold standard”, „gold exchange standard” i „gold bullion standard”, który przyjęty w roku 1925 przez Anglję opiera się właściwie na myślach wydedukowanych prawie sto lat

temu, w okresie wojen napoleońskich, przez Ricarda. Powołany do życia w r. 1924 Komitet Bradbury'ego przejął z raportu Cunliffe'a z r. 1919 zasadę przeprowadzenia kolejno reformy walutowej, żądając w pierwszym rządzie podjęcia wypłat w złocie. W tym celu Komitet Bradbury'ego stawia konkretne propozycje, mające na celu ochronę londyńskiego rynku złota w pierwszych czasach jego istnienia drogą przesunięcia obowiązków międzynarodowego finansowania krótko- i długoterminowego z Londynu na inne centra finansowe. Przez utrzymanie stopy londyńskiej ponad stopę nowojorską finansowanie kredytów rembursowych przeszło na New York. Nieoficjalny zakaz plasowania emisji zagranicznych stanowił dalszą abdykację Londynu ze stanowiska pierwszego rynku finansowego świata. Formalnie powrót do złota nastąpił na podstawie ustawy z 13 maja 1925 r. o walucie złotej. (The Gold Standard Act). Uzupełnieniem tej ustawy i zamknięciem zmian, spowodowanych przez wojnę światową w ustroju monetarnym Anglii było połączenie emisji Banku Anglii i Currency Notes (na podstawie „Currency and Bank Notes Bill” z 1928 r.). Prawnie rynek złota w Londynie powrócił do ustroju przedwojennego; stosunki faktyczne uległy jednak zmianie. Przedewszystkiem zbliżyły się do siebie punkty złota w porównaniu z rozpiętością przedwojenną dzięki ulepszonym środkom transportowym (samoloty). Skutkiem zbliżenia się punktów złota rozmiary międzynarodowych ruchów złota uległy niezwykle silnemu zwiększeniu. Obok transakcyj złotem dla celów przemysłowych, dewizowych i arbitrażowych wystąpiły po wojnie transakcje specjalne, przeprowadzane przez banki biletowe bez względu na to czy się opłacają z punktu kalkulacji kupieckiej i bez względu na stosunek poziomemu cen w obcych krajach.

Praca p. Kostaneckiego napisana jest jasno i poparta wykresami obrazującymi ważniejsze pozycje bilansowe Banku i ruch stopy w latach 1920—1930. Zdania proste i treściwe. Spis literatury nie obejmuje wszystkich dzieł, z których autor korzystał, wymienia jednak najważniejsze, dające wyczerpujący obraz zagadnień poruszanych w omawianej pracy. Korekta była przeprowadzona starannie, uderza jednak nadużywanie wielkich liter w środku zdań przy tego rodzaju słowach, jak: „Banki Akcyjne”, „Wekslu Skarbowych”, „obroty w Izbach Rozrachunkowych” i t. p.

Drobne usterki w konstrukcji, względnie poruszone poprzednio, nie umniejszają znaczenia i wartości tej obszernej i źródłowej monografii, która obrazuje jeden z najciekawszych i najbardziej zmiennych okresów działalności Banku Angielskiego.

Dr. Henryk Nowak (Warszawa).

K r z e c z k o w s k i Konstanty: *Rozwój Ubezpieczeń Publicznych w Polsce*. Tom I. Warszawa. Nakładem i staraniem Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń Wzajemnych. 1931. Stron 527.

Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych uczcił swe 125-letnie istnienie inicjatywą wydania źródłowej historii ubezpieczeń publicznych w Polsce; inicjatywa zasługuje na pełne uznanie, ponieważ literatura na tem polu jest bardzo uboga i tylko tą drogą, a więc staraniem instytucyj ubezpieczeniowych można ją zasilić. Na początek ukazał się pięknie wydany tom, opracowany przez profesora Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie Konstantego Krzeczковского. Dzieli się na dwie części: pierwszą, obejmującą historję publicznego ubezpieczenia ogniowego w Polsce do roku 1843 i to osobno z czasów przedrozbiorowych a potem omawiający osobno historję, organizację i działalność Towarzystwa Ogniowego w Księstwie Poznańskim a osobno Towarzystwa Ogniowego w Księstwie Warszawskim i Królestwie Polskiem. Praca bardzo żmudna, szczegółowa, zawierająca mnóstwo ciekawych szczegółów, tablic bilansowych i zamknięć rachunkowych, oparta na materiałach archiwalnych zajmuje 312 stron. Resztę zajmują dokumenty ugrupowane również jak sama historja na okres przedrozbiorowy, Księstwo Poznańskie oraz Księstwo Warszawskie i Królestwo Polskie.

Nie można wątpić, że Powszechny Zakład Ubezpieczeń Wzajemnych rozpoczętą pracę będzie dalej kontynuował i w ten sposób przyczyni się do utrwalenia historii ubezpieczeń publicznych w Polsce a inicjatywa jego znajdzie miejsce w tejże historii.

Dr. Julian Baumgarten (Poznań).

Z a r ę b s k i Franciszek: *Stan faktyczny przymusowych ubezpieczeń od ognia w Polsce*. Warszawa, „Przewodnik Ubezpieczeniowy”, 1931, str. 52.

Broszurka o charakterze polemicznym. Uzasadnia i usprawiedliwia niektóre niedomagania, jakie zachodzą przy uproszczonych sposobach pracy największego w Polsce zakładu ubezpieczeniowego, Powszechnego Zakładu Ubezpieczeń, który obejmuje nieomal całą Polskę z wyjątkiem terenu działalności Krajowego Ubezpieczenia Ogniowego w Poznaniu oraz Pomorskiego Stowarzyszenia Ubezpieczeń w Toruniu. Ataki prasy na P. Z. U. W. i wogóle na „etatyzm ubezpieczeniowy”, a szczególnie artykuł dr. Hupki w „Naszej Przyszłości” (maj. 1931 r.) zwracały się głównie przeciw przymusowi ubezpieczeniowemu, wadliwości szacunków oraz często nadmiernej wysokości składek, nieodpowiedniemu sposobowi i wysokości odszkodowań i t. d.

Autor broszurki, nie wchodząc głębiej w zasadnicze rozważania nad kwestją: przymus czy wolność ubezpieczeniowa, zakłady publiczne, czy prywatne, prostuje nieścisłości prasowe i odpiera zarzuty zrećcznie i przekonywająco, jakkolwiek nie jest wolny od tendencyjności.

Dr.

Lucjan Rosiński (Poznań).

Schattenstein W. J.: Die theoretischen Grundlagen der polnischen Einkommensteuerbilanz. Berlin, „Vierteljahresschrift für Steuer und Finanzrecht“, str. 26.

Autor przedstawia w czasopiśmie niemieckim w sposób zwały i krótki polskie prawo o bilansach podatkowych porównyując je głównie z prawem podatkowym niemieckim, także miejscami z francuskim i włoskim. Przy sposobności daje szereg ogólnych uwag o charakterze teoretycznym. Rozpoczyna omawiać źródła prawne, do których zalicza w pierwszym rzędzie przepisy ustawy o podatku dochodowym (bo ten zajmuje jego uwagę i stanowi przedmiot opisów i porównań) wraz z przepisami wykonawczymi, judykaturę Najw. Trybunału Administracyjnego, kodeks handlowy oraz ustawy o spółkach akcyjnych, przepisy o prowadzeniu ksiąg i t. d. Wyraża żal, iż Polska nie ma dotąd jednolitej ordynacji podatkowej, której brak musi wypełniać praktyka.

P. Schattenstein kreśli następnie system badania ksiąg w celach wymiarowych, zasady podatku dochodowego w zakresie osób fizycznych i prawnych, taryfę, różnicę między bilansem handlowym a podatkowym, zasady oceny wartości przedmiotów, przyczem podnosi ewolucję jaka wypływa z praktyki podatku dochodowego, czyniącej podatek dochodowy na skutek zmian w systemie obliczania dochodu osób prawnych podatkiem majątkowym. Autor dość wiele stosunkowo miejsca poświęcił tej ciekawej kwestji. Z kolei podejmuje autor sporne punkty w dziedzinie odpisów, czasu i realizacji strat lub zysków, zysków likwidacji i t. d. Krótko wyluszcza przepisy podatku dochodowego o towarzystwach zagranicznych i w samym końcu rozprawy przedstawia stosunki w omawianym względzie osób fizycznych. Z literatury wymienia autor prace Lulka, A. Krzyżanowskiego, Lipińskiego i Kotowicza oraz Seiferta. W dodatku pomieszcza odnoszący się do rozważań tekst (po niemiecku) szeregu artykułów ustawy o podatku dochodowym.

Rozprawa p. Schattensteina opiera się na poważnej znajomości przedmiotu, wykazując głębsze zainteresowanie autora w dziedzinie, którą poruszył na forum literatury niemieckiej.

Prof. Ignacy Czuma (Lublin).

- Czechowicz Witold: Zarys prawa karnego skarbowego. Na podstawie wykładów w Wolnej Wszechnicy Polskiej. Warszawa, Nakł. Tow. Przyj. Wolnej Wszechn. Polskiej, 1932. Str. 142 + 2 nlb.
- Kostanecki Jan: Polityka dyskontowa Banku Angielskiego 1914—1930. Kraków, Nakł. Polskiej Akademji Umiejętności, 1930. Str. 6 nlb. + 169 + 2 tabl.
- Rudy Jan: Informator kontroli skarbowej. Rok 1931. Radom 1931. Str. 342.
- Weryha Aleksander: Waloryzacja ubezpieczeń niemieckich w świetle polsko-niemieckiego układu waloryzacyjnego. Warszawa, Nakł. Przewodnika Ubezpieczeniowego, 1931. Str. 38.

Czasopisma: Aprili L. K.: Sytuacja finansowa i zarządzenia walutowe na Węgrzech (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931). — Tenże: Sytuacja finansowa i zarządzenia walutowe w Austrii (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931). — B.: Rynek drzewny wobec spadku funta szterlingów (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Bernhardt W.: Z zagadnień polityki podatkowej (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Buczkowski S. Dr.: Rynek pieniężny i kredytowy (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 2. 1931). — C. P.: Spadek funta angielskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — C. J.: Działalność gminnych kas pożyczkowo-oszczędnościowych za lata 1929 i 1930 (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 2. 1931). — E. R.: Przegląd sytuacji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Gawroński-Rawita Z. Dr.: Dostosowanie budżetów publicznych do konjunktury (Polska Gospodarcza, zeszyt 37. 1931). — J. A.: Kryzys i sanacja banków rumuńskich (Gazeta Bankowa, Nr. 17—18. 1931). — Jaskólski J. Inż.: Polskie monopole (Gazeta Bankowa, Nr. 15—16 i 17—18. 1931). — Karpiński Z.: Likwidacja waluty dewizowo-złotej (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 21. 1931). — Konderski W.: Przyczynek do zagadnienia polityki kredytu długoterminowego dla rolnictwa w Polsce w chwili obecnej (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 2. 1931). — Kowalczyk J.: Nauka z kryzysu niemieckiego (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 14—15. 1931). — Ł.: Rezultaty wizyty ministrów francuskich w Berlinie (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Łychowski T. Dr.: Kryzys walutowy w Anglii (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — M. J.: Zagadnienie pomocy bezrobotnym (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1930). — M. S.: Wpływ spadku waluty angielskiej na zmniejszenie długów Polski wobec Wielkiej Brytanji (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Michalski P.: Projekt ustawy o państwowym podatku od energii elektrycznej (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — Tenże: Projekt nowelizacji ustawy o podatku od lokali (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — Pogorzelski M.: Eksport hodowlany na tle katastrofy funta angielskiego i innych walut (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Polkowski Bolesław: Sytuacja pożyczek polskich na giełdach zagranicznych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Tenże: Protesty weksli w 1931 roku (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 18. 1931). — Pomianowski J.: Podatek przemysłowy na nowych torach (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 20. 1931). — R.: Zmiana stawek opłat na fundusz drogowy

(Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Radoński S.: Światowe rynki kredytowe (Gazeta Bankowa, Nr. 15—16 i 19. 1931). — Rek M.: Zadłużenie Polski wobec spadku funta szterlinga (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — S.: Dokoła spadku funta (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 20. 1931). — Sokłak St.: Wkłady premjowane jako czynnik wychowawczy (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9. 1931). — Scheffs M.: Kryzys w Niemczech, Anglii a Polska (Gazeta Bankowa, Nr. 19. 1931). — Sławiński T.: Sytuacja banków prywatnych (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Tenże: Kryzys walutowy w Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — Słomski K.: Pieniądz i problem jego wartości (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 10. 1931). — Szytgold M. Dr.: Ubezpieczenie prywatne przedmiotem socjologii (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 4. 1931). — T. N.: Gwarancja państwowa w handlu z Sowietami (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 4. 1931). — Urban J.: Specjalny podatek od niektórych zajęć zawodowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 44. 1931). — W. D.: Projekty podatkowe, a rzeczywistość (Rolnik Ekonomista, Nr. 21. 1931). — W. H.: Podstawy i warunki sanacji kredytowej Niemiec (Polska-Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Tenże: Dalsze pogorszenie sytuacji w Niemczech (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1931). — W. J.: Refleksy spadku funta angielskiego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — W. L.: Sprawa ściągania podatków w naturze (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Warchoń S.: Kryzys a banki prywatne (Gazeta Bankowa, Nr. 17—18. 1931). — Windakiewicz K. Dr.: Zakłady zastawnicze We Francji i Anglii (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 9. 1931). — Tenże: Zakłady zastawnicze w czasach przedwojennych w Austro-Węgrzech i w Rosji (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 10. 1931). — Tenże: Zakłady zastawnicze w Polsce (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 11. 1931). — Wołk A. Dr.: Światowy kryzys wywozu kapitałów (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931). — Tenże: Kryzys finansowy w Niemczech (Gazeta Bankowa, Nr. 17—18. 1931). — Projekt ustawy o opodatkowaniu wina i miodu syconego (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931). — Sprawa rozszerzenia działalności ubezpieczeniowej Pocztowej Kasy Oszczędności (Przegląd Ubezpieczeniowy, Nr. 4. 1931).

Allix Edgard et Marcel Lecerele: Les impôts français. L'impôt sur le revenu. Impôts cédulaires et impôt général. Nouvelles disposition législatives et réglementaires. Paris, Rousseau, 1931. Str. 316. Fr 56.

Galbrun Henri: Théorie mathématique des assurances. Paris, Collin, 1931.

Lachau A.: Le projet de budget et son histoire. Limoges, Perrette, 1931. Str. 320.

Trotabas Louis: Précis de science et législation financières. 2. éd. Paris, Dalloz, 1931. Str. 483. Fr 25.

Barrelet Don Carlos: The greenbacks and resumption of specie payments, 1862—1879. Cambridge, Mass., Harvard, 1931. Str. 269. (Harvard econ. stud. 36). \$ 3.

- Chablani H. L.: Studies in Indian currency and exchange. London, Oxford Univ. Pr., 1931. Str. 269. 9 s.
- Committee on finance and industry. [Chairman: Lord Macmillan]. Report. London, Stat. Off., 1931. Str. VI + 322. 5 s.
- Sargant Charles Henry: The new land tax, 1931. London, Longmans, 1931 Str. 56.
- Taxation as it affects the doing of business abroad in England, France, Germany, U. S. A. Paris, Libr. du „Recueil Sirey", 1931. Str. 227.
- Beerbohm H.: Die Kapitalversorgung der Industrie über die Börse. Ohlau Schi., Eschenhagen, 1931. Str. 57.
- Dörfel Franz: Versicherungswirtschaftslehre. Berlin und Wien & Linde, 1931. Str. 199. M 6,50.
- Hantos Elmer: Die Kooperation der Notenbanken als Mittel zur Rationalisierung d. Weltwirtschaft. Tübingen, Mohr, 1931. Str. VIII + 116. M 4,50.
- Grossmann Hermann: Grundzüge des Zahlungsverkehrs. Berlin u. Wien, Spaeth & Linde, 1931. Str. 98. 4°. M 2,20.
- Ma chlup Fritz: Börsenkredit, Industriekredit und Kapitalbildung. Wien, Springer, 1931. Str. XI + 220. M 12.

VII.

*Statystyka, polityka ludnościowa, wychodźstwo, geograf ja
gospodarcza, gospodarka światowa.*

- Cezak Jakób Stefan: Rys geograficzno-statystyczny kuli ziemskiej. Warszawa, 1931, str. 71.
- Gutkowski Mieczysław: Teorja statystyki. Opracowana na podstawie wykładów M. Gutkowskiego Prof. U. S. B. w Wilnie. Wilno, 1931, str. 93.
- Jarosławski M.: Między Eufratem a Tygrysem. Książnica Atlas. Lwów—Warszawa. 1931. 2 tomy. Str. 216 i 204 + 2 mapy. (Biblioteka Iskier, Nr. 38 i 39).
- Kiełczewska Marja: Osadnictwo wiejskie Wielkopolski. Poznań, 1931, Książnica-Atlas, S. A. we Lwowie, str. 54.
- Polska jako teren turystyczny. Poznań, 1931. Druk. Wydawnicza F. Krajna, str. 51.
- Radliński Tadeusz: Świat i jego mieszkańcy. Antarktyda, Australja, Afryka, Ameryka, Azja i Europa. Warszawa, 1931, str. 158 + 9 plansz.
- Rocznik statystyki miast Polski. Rok wydawnictwa II. 1930. Warszawa, 1931. Nakł. Gł. Urzędu Statyst. i Związku Miast Polskich, str. XII + 92.
- Rocznik statystyczny Warszawy, 1929. Warszawa, 1931, Skł. gł. w Wydz. Stat. Magistratu. Str. XII + 151 + 7 nlb.
- Rocznik hydrograficzny 1928. Dorzecze Dniepru. Warszawa, 1931. Nakł. Ministerstwa Robót Publicznych, str. 44 + 2 tabl.

- Rosiński Bolesław, Ks.: Emigracja polska w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej. Warszawa, 1931, str. 14.
- Statystyka Polski wydawana przez Główny Urząd Statystyczny Rzeczypospolitej Polskiej. T. XXXIII, zeszyt I. Formularze i instrukcje spisowe. Warszawa, 1931, str. XI + 79.
- Włodarkiewicz Stanisław: Śląsk niemiecki po podziale. Szkic ekonomiczny. Warszawa, 1931. Nakł. tyg. „Polska Gospodarcza”, str. 136 + 2 nlb.
- Zaborski Bogdan: Powiat kolneński jako całość gospodarcza. Kolno, 1931. Nakład Komitetu Obrony Starostwa, str. 8.
- Żmigrodzki Józef: Nowogródek i okolice. Wydanie III. Nowogródek 1931. Nakł. Nowogródzkiego Oddziału Polskiego Tow. Krajoznawczego, str. 118 + 4 nlb. i 2 mapy.

Czasopisma: Battaglia R.: Z gospodarczego położenia Francji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — Drybiński M.: Współzależność przebiegu konjunktury w Polsce i zagranicą (Gospodarka Narodowa, Nr. 10—11. 1931). — Dyjas W.: Z gospodarczego położenia Niemiec (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 17. 1931). — Jabłoński F.: Warunki w rolnictwie tropikalnym (Przegląd Rolniczo-Ogrodniczy, Nr. 40. 1931). — Janicki Stefan Dr.: Z gospodarczego położenia Wielkiej Brytanji (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931). — Łychowski T. Dr.: Próby organizacji gospodarczej Europy (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 19. 1931). — Massalski W.: Bawelnicstwo sowieckie na tle planu pięcioletniego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931). — Borowik J. Dr. Prof.: Polskie badania hydrograficzne na Bałtyku (Wiadomości Geograficzne, Nr. 8. 1931). — Nowak H. Dr.: Warunki i metody wyjścia ze współczesnego kryzysu światowego (Gospodarka Narodowa, Nr. 10—11. 1931). — Rychliński S.: Przeludnienie, bezrobocie a polityka restrykcyj ludnościowych (Gospodarka Narodowa, Nr. 15. 1931). — Tennenbaum Henryk: Szttywne i elastyczne elementy gospodarstwa międzynarodowego (Przegląd Gospodarczy, zeszyt 20. 1931).

- Chappuis Edmond: Le Centenaire de l'Algérie française. Préf. de Jules Cuttoli Introd. de Franchel d'Espérey. Strasbourg, Compagnie alsacienne des arts photomécaniques, 1930, str. 186, 4°.
- Hardy Georges: Les colonies françaises. Le Marx. Choix de textes précédés d'une étude. Paris, Laurens, 1931, str. 252.
- Statistique générale de la Grèce. Catalogue des publications statistiques. Dat. Dez. 1930, str. 48.
- Blanchard W. O., and S. S. Visher: Economie geography of Europa. New York, Mac Graw-Hill, 1931, str. 507, \$ 3,50.
- Bigelow Henry Bryant: Oceanography; its scope, problems, and economic importance. Boston, Houghton, 1931, str. 267, \$ 2,50.

- Bolton Ethel Stanwood: Immigrants to New England 1700—1775. Salem, Mass, Essex Inst. 1931, str. 235, \$ 5.
- Bowen Ezra: An hypothesis of population growth. New York, Columbia Univ. Pr. 1931, str. 238. (Stud. in hist., econ. and publi. law. 343) \$ 3,75.
- Rogers J. D.: A historical geography of the British Dominions. Vol. 5, P. 4. New York, Oxford Univ. Pr. 1931, 5, 4. Newfoundland, str. 274, f 2,25.
- Camp Burton Howard: The mathematical part of elementary statistics. A text-book for college students. Boston, Heath, 1931, str. 430, \$ 3,60.
- Great Britain. Essays in regional geography. Ed. by Alan G. Ogilvie. 2 cd. New York, Macmillan, 1931, str. 533, f 7.
- Migrations, international. Ed. by Walter F. Willcox. Vol. 2. New York, Nat. bureau of econ. research 1931. 2 Interpretations, str. 715, tabl. diagr., \$ 7.
- Owsley Frank Lawrence: King cotton diplomacy. Foreign relations of the Confederate States of America. Chicago, Univ. of Chicago Pr., 1931, str. 628, \$ 5.
- Taylor E. R. G.: Production and trade. A geographical survey of all the countries of the world. London, Philip, 1930, str. XVI + 473, s, 12 d. 6.
- Alessio Giulio: Appunti sulla statistica della delinquenza omicidia in Italia-Venezia, Ferrari, 1931.
- Assereto Guido: Elementi fondamentali di geografia economica commerciale. Milano, Hoepli, 1931, str. VII + 138.
- Galvani Luigi: Calcolo della probabilità di morte in generale e applicazione alla misura della mortalità infantile nella popolazione italiana dal 1873 in poi. Roma, Ist. Poligr. Stato 1931, str. VIII + 154 (Annali di statist. 6, 17).
- Frei Albert: Entwicklung und heutiger Stand der schweizerischen Agrarstatistik. Wädenswil, Villiger, 1931, str. 183.
- Handbuch der Amerikakunde. Mit Beitr. von Walther Fischer. Frankfurt, Diesterweg, 1931, str. XV + 334 (H. B. d. Auslandskunde 6.), M. 12.
- Mises Richard, v.: Vorlesungen aus dem Gebiete der angewandten Mathematik. Bd. 1. Leipzig u. Wien, Deuticke, 1931. 1. Wahrscheinlichkeitsrechnung und ihre Anwendung in d. Statistik und theoret. Physik, str. X + 574, M. 30.
- Pessler Wilhelm: Deutsche Volkstumsgeographie. Braunschweig, Westermanu, 1931, str. 108, Kt. 21, M. 7.
- Sun Fang Si: Die Entwicklung der chinesischen Kolonisation in Südasien (Nan-Yang) nach chinesischen Quellen. Jena, 1931, str. 63.

VIII.

Praca i opieka społeczna.

La Hiérarchie Catholique et le Problème Sociale depuis l'encyclique „Rerum Novarum” 1891—1931. Paris, Spes, 1931.

W 1920 r. z inicjatywy prymasa Belgji Kard. Mercier powstało z siedzibą w Malines „Międzynarodowe Zjednoczenie Studjów Społecznych”, którego zadaniem było: 1) ustalać wytyczne dla badanych aktualnych problemów społeczno-gospodarczych w oświeceniu etyki katolickiej; 2) koordynować wysiłki naukowe katolickich ekonomistów i socjologów, oraz 3) służyć materiałami niezbędnymi dla tych celów. W ten sposób zakreślony cel organizacji nawiązywał przerwana nić tradycji założonej dla tychże celów w 1894 r. „Union de Fribourg”, którego prace poważnie przyczyniły się do powstania encykliki „Rerum Novarum” (1891).

Międzynarodowe Zjednoczenie Studjów Społecznych (Union Internationale d'Etudes Sociales) grupuje przedstawicieli katolickiego świata z poszczególnych krajów. Polskę reprezentują: Ks. Dr. A. Szymański i Dr. L. Górski, profesorowie Uniwersytetu Lubelskiego. Na odbywanych zwykle corocznie posiedzeniach M. Z. S. S. rozważa ustalone porządkowo-aktualne zagadnienie społeczno-gospodarcze w świetle etyki a rezultaty swych badań ujmuje w tezy zasadnicze. W ten sposób w 1927 r. został wydany „Code sociale” — jako rezultat siedmioletniej pracy, tłumaczony na wszystkie ważniejsze języki świata¹⁾, a zawierające w 143 tezach zasadnicze postulaty społeczno-gospodarcze w dziedzinie przeprowadzanych badań. „La Hiérarchie” etc. — to tylko uzupełnienie „Code sociale” — mianowicie zawiera ona wykaz materiału (dokumentów) wydanego przez oficjalnych przedstawicieli Kościoła w sprawach społeczno-gospodarczych. Aczkolwiek nie jest kompletnym zbiorem w Polsce (np. brakuje kilka diecezji), to jednakże dla tych, którzy interesują się problemem społeczno-gospodarczym z punktu moralnego, jest dobrym przewodnikiem.

X. Dr. A. Roszkowski.

Arnekker Edward: Produkcja przemysłowa a zatrudnienie i zarobki w 1929 roku. Warszawa, 1931, Drukarnia Państwowa, str. 9.

Badania młodocianych w Kasach Chorych w r. 1930. Sprawozdanie Ogólnopństwowego Związku Kas Chorych w Polsce. Warszawa, 1931.

¹⁾ Po polsku: Kodeks Społeczny — Zarys katolickiej syntezy społecznej — Lublin 1928.

- Czajkowski Tadeusz: Płace stałych robotników rolnych w latach 1929—30 i 1930—31 na podstawie umów zbiorowych. Warszawa, 1931. Nakł. Głównego Urzędu Statyst., str. 25.
- Działalność Związku Zawodowego Pracowników Kolejowych w latach 1929 i 1930. Warszawa, 1931. Nakł. Centrali Z. Z. K., str. 285.
- Ettinger Janina: Przebieg walk strajkowych w latach 1923—1930. Warszawa, 1931. Nakł. Głównego Urzędu Statystycznego, str. 8.
- Frankowska L. i Modliński E.: O organizacji i funkcjonowaniu instytucji ubezpieczeń społecznych. Kraków, 1931, Nakł. Okr. Zw. Kas Chorych w Krakowie, str. 239.
- Miedzińska Janina: Nauka zawodu w przemyśle i rzemiośle. Warszawa, 1931, str. 31.
- Niesiołowski Andrzej: Kryzys gospodarczy, a kwestja alkoholizmu. Poznań, 1931, str. 8.
- Otrębski Edward: Budżety domowe rodzin robotniczych w latach 1927 i 1928. Warszawa, 1931. Nakł. Gł. Urzędu Stat., str. 18.
- Pragierowa Eugenia: Ustawodawstwo chałupnicze. Warszawa, 1931. Nakł. Komitetu Pracy Chałupniczej, str. 7.
- Pusygier Antoni: Kapitalizm i międzynarodowy socjalizm. Łańcut, 1931, str. 8.
- Rychliński Stanisław: Badania monograficzno-opisowe życia robotniczego w Polsce. Warszawa, 1931. Nakł. Gł. Urzędu Stat., str. 16.

Czasopisma: Alter W.: Jeszcze o polityce ekonomicznej socjalizmu (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — C. P.: Na froncie walki z bezrobociem (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1931). — F. R.: Organizacja i rozbudowa medycyny pracy w Rosji Sowieckiej (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 17. 1931). — J. K.: Ubezpieczenia społeczne we Francji (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 17. 1931). — M. K.: O zwalczanie bezrobocia w przemyśle włókienniczym (Polska Gospodarcza, zeszyt 42. 1931). — Majerowski T.: Ujednostajnienie systemu wpłacania i egzekwowania składek do kas chorych (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 17. 1931). — Pionczyk J.: Wychowanie mas robotniczych a zwalczanie wypadków z ludźmi w przemyśle (Hutnik, zeszyt 7. 1931). — Rakowski J.: Pomoc dla bezrobotnych jako zagadnienie państwowe (Polska Gospodarcza, zeszyt 36. 1931). — Rek M.: Problem rodziny w polityce gospodarczej (Gospodarka Narodowa, Nr. 10—11. 1931). — Skrzypczak L.: Uwagi o przepisach ustawy z dnia 19. V. 1931 r. o obowiązkowym ubezpieczeniu na wypadek choroby (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 17. 1931). — Tarski W.: Kompetencje organów kas chorych według Rozp. Prez. Rzeczp. z 29. XI. 1930 w świetle porównawczem (Wiadomości Kas Chorych, Nr. 17. 1931). — W. L.: Prawne uregulowanie umów zbiorowych (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Winterok L.: Burżuazja a proletariat wobec kryzysu (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 9. 1931). — Zdanowski A.: Front walki robotniczej (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Żuławski A.: Stan

ruchu zawodowego w Polsce (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Prace Naczelnego Komitetu do spraw bezrobocia (Polska Gospodarcza, zeszyt 39. 1931). — Walka ze skutkami kryzysu i bezrobocia (Polska Gospodarcza, zeszyt 40. 1931).

Banu G.: La santé publique aux Etats-Unis. Bruxelles. Off de Publicité, 1931, str. 207.

Sand René: Le service social à travers le monde: assistance, prévoyance, hygiène. Paris, Colin, 1931, str. VII + 250. Fr. 25.

Abbott Edith: Social welfare and professional education. Chicago, Univ. of Chicago Pr., 1931, str. 188, \$ 2.

Gilson M. B.: Unemployment insurance in Great Britain; the national system and additional benefit plans. New York, Ind. Relations Counselors, 1931, str. 573, \$ 5.

Lee Porter R., and Marion E. Kenworthy: Mental hygiene and social work. London, Allen & Unwin, 1931.

U. S. Federal Board for vocational education. Directory of trade and industrial schools. Washington, 1930, str. 370.

Fulde Herbert: Die polnische Arbeitergewerkschaftsbewegung. Weinfeld, A.G. Neuenschwander, 1931, str. 214, M. 8.

Gurland A.: Das Heute der proletarischen Aktion. Berlin, Laub, 1931, str. 159, M. 2,50.

Koch Max: Die Arbeitslosigkeit, ihre Ursachen und ihre Beseitigung. Berlin, Staatspolit. Verl. 1931, str. 54.

Linde H.: Lohntheorie und Lohnpolitik der Sozialdemokratie. Wien, Verl. f. Literatur und Politik, 1931, str. 79.

Moses Julius: Arbeitslosigkeit. Ein Problem der Volksgesundheit. Eine Denkschr. f. Regierung u. Parlamente. Berlin, Scholem, 1931, str. 91, M. 1.

Stern Joseph: Die fünftägige Arbeitswoche und ihre Problematik. T. 1. Berlin, 1931, str. 46, M. 1,50.

Weber Max: Verkürzung der Arbeitszeit. Zürich, 1931, str. 35.

IX.

Spółdzielczość. Organizacja pracy.

Wojciechowski Stanisław: Organizacja zbytu produktów rolniczych. Warszawa, Spółdzielczy Instytut Nauk., 1931. Str. 189.

W dobie ostrego kryzysu rolniczego jaki dziś przeżywamy, wysuwa się na czoło zagadnień rolniczych sprawa gospodarczej organizacji rolnictwa, przede wszystkim organizacji zbytu produktów rol-

nicznych. Powyższe jest tematem ostatniej książki Stanisława Wojciechowskiego, będącej zbiorem wykładów Autora w Szkole Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie.

Na tle doskonale przedstawionej ewolucji rolnictwa, jaka się dokonała w związku z przechodzeniem rolnictwa z stanu gospodarki naturalnej na gospodarstwo wymienne, którego dochodowość zostaje ściśle uzależniona od możliwości zbytu produktów rolniczych i poziomu cen na te produkty — omówił Autor główne funkcje nowoczesnego handlu produktami rolnymi i warunki powodzenia rolniczych organizacji zbytu. Omówione zostały w ten sposób kolejno: rynki i organy zbytu, zbieranie produktów, sortowanie i standaryzacja, pakowanie i przewóz, przechowywanie, finansowanie zbytu, sprzedaż, cena, organizacja rolników, warunki powodzenia, metody postępowania, interwencja państwa, oraz organizacja zbytu w Polsce.

Nie możemy tutaj zajmować się streszczeniem pracy. Natomiast zwrócimy uwagę na samą metodę opracowania. Autor stara się oświetlić krytycznie zjawiska i funkcje zachodzące w procesie zbytu produktów rolniczych. W tym celu posługuje się metodą indukcyjną. Za podstawę służą doświadczenia tak bogato zebrane, zwłaszcza na gruncie amerykańskim. Szkoda, że w tym wypadku nie mógł oprzeć się na doświadczeniach, jeżeli już nie rodzimych, to przynajmniej bardziej zbliżonych do stosunków polskich. Rolnictwo niemieckie mogłoby dostarczyć ku temu wiele cennego materiału.

Opracowanie nosi charakter praktyczno-naukowy. Z jednej strony miał Autor przy pisaniu książki niewątpliwie cel praktyczny na uwadze, a mianowicie usprawnienie i rozwój organizacji zbytu produktów rolniczych w Polsce. Z drugiej jednak strony nie ucieka się do metod często stosowanych przy rozwiązywaniu problemów praktycznych, a mianowicie do stawiania recept i propagandy rolniczych organizacji zbytu. Wprost przeciwnie. To, co czytelnika w pierwszym rzędzie uderza, to wysuwanie wszędzie przez Autora twardego prawa ekonomicznego, których nieuwzględnienie musi decydować o niepowodzeniu podejmowanych akcji na terenie organizacji zbytu. Autor umie przytem określić granice, w jakich organizacje zbytu mogą wywierać swój wpływ, zaznaczając, że „egzageracja znaczenia organizacji zbytu jest równie niebezpieczna, jak niedocenywanie jej znaczenia dla rolników”. „Zadanie organizacji rolników — pisze słusznie Autor — nie ogranicza się do przejęcia funkcji i zysków pośredników; użyteczność jej i trwałość zależy od tego, czy potrafi wywrzeć wpływ na procesy wytwarzania, lepiej przygotować produkty do spożycia i poprawić ich podaż na rynkach. Nagrodą za dobre wykonanie tego zdania będzie zmniejszenie ryzyka produkcji i zwiększenie udziału rolników w cenie płaconej przez konsumentów. Wszystkie dobrodziejstwa organizacji występują dopiero

wtedy, kiedy racjonalizacji obrotu produktami towarzyszy racjonalizacja produkcji w gospodarstwach członków. Cenny bardzo jest pogląd Autora na stosunek podaży i popytu w rolnictwie, tak mało dotychczas przez rolników uwzględniany. „Większość rolników produkuje i sprzedaje, nie oglądając się na pojemność rynku, powiększa chaos tam panujący, konkurując pomiędzy sobą. Dla zapewnienia produktom rolniczym większej stałości cen trzeba podaż bardziej dostosować do popytu pod względem ilości, miejsca i czasu. Niepodobna tego osiągnąć bez organizacji rolników”.

Te kilka myśli wiją się jak nić przewodnia przez całą pracę i pozwalają Autorowi na wyciąganie słusznych wniosków. Rzeczą praktycznego ich realizowania na terenie ruchu spółdzielczego będzie, w jakim stopniu wywrą one wpływ na racjonalizację handlu rolniczego.

Doc Dr Tadeusz Kłapkowski (Warszawa).

Zasopisma: Biedrzycki S. Prof.: Zagadnienie organizacji naukowej w drobnym gospodarstwie rolnem (Organizacja Pracy w Rolnictwie, Nr. 2—3. 1931). — Breza B.: Kryzys ekonomiczny a spółdzielczość pracy, jako pomocnicze źródło kredytu na krajowym rynku pieniężnym (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 10. 1931). — C. A.: Wkłady w spółdzielniach kredytowych (Poradnik Spółdzielni, Nr. 19. 1931). — Dobrowolski Józef: Dział spółdzielczy na wojewódzkiej wystawie rolniczej i regionalnej w Tarnopolu (Poradnik Spółdzielni, Nr. 18. 1931). — Jenner W.: Podstawy moralne spółdzielczości (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 10. 1931). — Karczewska M.: Dotychczasowe wysiłki w zakresie organizacji pracy w wiejskim gospodarstwie (Organizacja Pracy w Rolnictwie, Nr. 2—3. 1931). — Kłapkowski T.: U podstaw pracy spółdzielni rolniczych (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 9. 1931). — Nowakowski A.: Spółdzielczość wobec kryzysu (Poradnik Spółdzielni, Nr. 18. 1931). — Ostrowski S.: Uwagi o rejestrze członków i o ruchu w składzie członków w sprawozdaniach rocznych w spółdzielniach (Poradnik Spółdzielni, Nr. 18. 1931). — Rudziński E.: Spółdzielcza organizacja wsi polskiej, jako zagadnienie państwowe (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 9. 1931). — Winterok L.: Racjonalizacja i pseudoracjonalizacja (Robotniczy Przegląd Gospodarczy, Nr. 7. 1931). — Czajkowski T.: Spółdzielczość a chałupnictwo i przemysł ludowy (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 9. 1931). — Dąbrowska O.: Spółdzielczość ukraińska w Polsce (Spółdzielczy Przegląd Naukowy, zeszyt 9. 1931). — Z. W.: Unja Związków Spółdzielczych w Polsce w 1929 roku (Rolnictwo, Tom IV. zeszyt 3. 1931).

Cooperation in agriculture. A selected and annotated bibliography with special reference to marketing, purchasing and credit. Wahsington, U. S. Federal Farm Board, str. 113.

- Fisher Vivian Ezra and Joseph V. Hanna: The dissatisfied worker. New York, Macmillan, 1931, str. 269, \$ 2.
- Nourse Edwin, and Joseph Knapp: The co-operative marketing of live stock. Washington, Brookings, 1931, \$ 3,50.
- Mauro Francesco: Esperienze di organizzazione giapponese. Con pref. di A. S. Benni. Roma, 1930, str. 382 (Bibliot. dell'Ente naz. ital. per la organizzai, scientifica del lavoro. Ser. 1. documenti. 14). L. 20.
- Dach Arved: Menschenbehandlung in der Industrie. Eine betriebssoziol. Studie. v. O. 1931, str. 125.
- Ihringer Adolf: Das problem der Rationalisierung bei den Crossbanken. Wertheim a. M. 1931, Bechstein, str. 67-
- Lehmann Max Rudolf: Echte Rationalisierung als Zentralproblem positiver Wirtschaftspolitik. Leipzig, Gloeckner, 1931, str. VII + 199, M. 9,60.
- Rossie Karl: Einführung in die Industrie-Betriebswirtschaftslehre. Leipzig, Glockner, 1931, str. 112, M. 2.
- Schliewiinsky Otto: Die Standardisierung industrieller Erzeugnisse, v. O. 1931, str. 73.

X.

Umiejętności handlowe, szkolnictwo zawodowe.

Konieczny Franciszek: Księgoznawca w życiu gospodarczem, w ustawodawstwie i wymiarze sprawiedliwości. Warszawa, nakładem Związku Księgowych w Polsce, 1931, str. 45.

Myślą przewodnią autora jest wywalczenie dla nowoczesnego księgowego należnego mu w życiu gospodarczem znaczenia i w tym celu przedstawia jego potrójny charakter, jako księgoznawcy, księgowego-notariusza i księgowego-sędziego.

Księgoznawca, prowadząc własne biuro, „służy jako doradca, przyjaciel, obrońca w tych wszystkich przemysłach, handlach i przedsiębiorstwach, które ujmują całokształt gospodarki za pośrednictwem księgowości”.

Opierając się na instytucji buchalterów skarbowych i rewidentów, przewidzianych prawem akcyjnym, wyciąga autor wniosek, że księgowi powinni spełniać funkcje notariuszy w zakresie księgowości przez stwierdzanie pewnych faktów. „Księgowy notariusz stoi na straży solidności i uczciwości obrotów majątkowych, celem zapobie-

żenią pozornym grynderkom, iluzorycznym wpłatom i podwyżkom kapitałów akcyjnych i spółkowych i wreszcie fałszywym bilansowaniem".

Wreszcie po dokładnym przedstawieniu obecnego stanowiska biegłych księgowych stawia autor różne propozycje zmierzające do tego, ażeby w sprawach, opartych o księgowość, miał księgoznawca równorzędny głos z sędzią-prawnikiem.

Praca, oparta na gruntownym przemyśleniu zagadnienia, powinna znaleźć oddźwięk w naszym ustawodawstwie.

Prof. W. Skalski (Poznań).

B e r n h a r d t Witold: Przepisy o podatku dochodowym dotyczące przedsiębiorstw, prowadzących księgi handlowe. Warszawa, Wydawnictwo Związku Księgowych w Polsce, 1930, str. 40.

Praca powyższa przedstawia przepisy o podatku dochodowym, dotyczące przedsiębiorstw prowadzących księgi handlowe, w sposób systematyczny i przejrzysty. Liczne objaśnienia przepisów, przykłady i wskazówki w sprawie księgowania n. p. amortyzacji, różnic kursowych i t. p. powodują, że broszura ta może być bardzo pomocną przy zestawianiu bilansu podatkowego.

Prof. W. Skalski (Poznań).

W t r o s c e o n a s z ą p r z y s z ł o ś ć. Poznań, Księg. Kolej. Ruch, 1931, str. 300.

Korporacja akademicka „Hermesia" przy Wyższej Szkole Handlowej w Poznaniu wydała z okazji pięciolecia swej organizacji ciekawą książkę, która, poza pewną częścią poświęconą sprawom korporacyjnym, zawiera streszczenie odczytów gospodarczych wygłoszonych w 1931 r. w Auli W. S. H., wreszcie niezmiernie cenną ankietę na temat potrzeb i zadań naszego wyższego szkolnictwa handlowego.

W ankiecie tej zabierają głos liczni reprezentanci i kierownicy praktycznego życia gospodarczego, wypowiadając swą opinię co do charakteru, jaki powinna mieć Wyższa Szkoła Handlowa oraz co do szans życiowych, na jakie mogą liczyć absolwenci tych zakładów.

Nie możemy tu przytaczać poszczególnych opinii, zresztą bardzo różnorodnych. Na uwagę zasługuje podkreślanie przez wszystkie niemal opinie wielkiego znaczenia znajomości języków, zwłaszcza niemieckiego, angielskiego i francuskiego i to w kolejności powyższej. Co do dziedzin życia praktycznego, w których absolwenci W. S. H. mieliby największe szanse na znalezienie odpowied-

niej pracy, przeważna część opinij kładzie szczególny nacisk na dziedzinę różnych ubezpieczeń i na dziedzinę spółdzielczości. Równocześnie jednak podkreślają, że w życiu gospodarczym przeważnie nie pytają: „Co skończyłeś?“, tylko: „Co umiesz i czym jesteś?“

Ankieta powyższa jest bardzo cennym przyczynkiem do organizacji wzgl. reformy naszych wyższych szkół handlowych.

A. P.

Curzytek Jan: Książka do prowadzenia rachunkowości rolniczej. Warszawa, 1931. Nakł. P. Inst. Nauk. Gosp. Wiejsk. w Puławach, str. 19 + 1 nlb. + VIII + 246.

Ruczyński Zygmunt: Księgowość (buchalterja) praktyczna. Cykl wykładów wygłoszonych na Wolnej Wszechnicy Polskiej w Warszawie. Warszawa 1931.

Skrzywan Stanisław: Zasady księgowania w przedsiębiorstwach handlowych, przemysłowych i bankowych. Warszawa, 1931. Wyd. M. Arcta, str. 271 + 1 nlb.

Czasopisma: Chamiec-Jaxa B.: Zarys podwójnej rachunkowości rolnej (Buchalter Polski, zeszyt 7. 1931). — Czerwiński J.: Organizacja ekspertów księgowych w Rosji Sowieckiej (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Tenże: Organizacja i prawodawstwo, dotyczące zawodu eksperta księgowego w Rumunji (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Kotowicz T.: Na drodze do normalizacji bilansów (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Scheer A.: Dola księgowego w życiu gospodarczym (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 6. 1931). — Scheffs M.: Analiza bilansu banku spółdzielczego (Czasopismo Księgowych w Polsce, Nr. 7—8. 1931). — Tenże: Wzór bilansu dla spółdzielni kredytowych (Gazeta Bankowa, Nr. 17—18. 1931). — Seifert T. Dr.: Obliczenia bankowe i kupieckie (Buchalter Polski, zeszyt 7. 1931). — Seil F.: Jak należy postąpić z blanco-wekslem po zlikwidowaniu stosunku kredytowego (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 11. 1931). — Setkowicz J.: Próba zebrania wskazówek, koniecznych przy organizacji inwentury w wielkiem przedsiębiorstwie przemysłowem (Buchalter Polski, zeszyt 7. 1931). — W. P.: O nowoczesny program kształcenia handlowców (Górnośląskie Wiadomości Gospodarcze, Nr. 18. 1931). — Witkowski Z.: Zasady analizy bilansów (Czasopismo Kas Oszczędności, Nr. 10. 1931).

Lorenz Otto G, and H. M. Mott-Smith: Financial problems of instalment selling. New York, Mac Graw-Hill, str. 279, \$ 4.

Föndury Hans: Kostenrechnung im Einzelhandel. Zürich, Rascher 1931 str. VIII + 118, M. 2,40.

C. Dział samorządowy

I. SAMORZĄD TERYTORJALNY

J. *Teorja, historia, specjalne rozprawy teoretyczne, zagadnienia ustrojowe, organizacja, sprawy urzędnicze, ogólna polityka komunalna.*

K ü h n Kazimierz: *Zarys programu i metod pracy samorządu ziemskiego.* Warszawa 1930 r., stron 159.

Praca powyższa, napisana przez praktyka samorządowca, wypełnia lukę w polskiej literaturze samorządowej, gdyż podobnej pracy nie było u nas dotychczas.

Poszczególne rozdziały książki p. K. Kühna poprzedzane są zestawieniem ustaw, rozporządzeń, instrukcyj, okólników odnoszących się do omawianego zagadnienia; nadaje to pracy charakter praktyczny o znaczeniu zarówno dla działaczy jak również i pracowników samorządowych. Pomimo podanych przy każdym rozdziale podstaw prawnych, autor w pracy swej nie brał za punkt wyjścia istniejących przepisów prawnych, wspomina o nich lub się na nie powołuje, a w niektórych wypadkach o ile chodzi o gotową instrukcję, na nich opiera tylko swe rozważania.

Omawiana praca nosi charakter rozważań praktyka samorządowca, opartych o doświadczenia praktyczne, osiągnięte w pierwszym dziesięcioleciu naszej niepodległości. Mielśmy wprawdzie prace o działalności samorządu, nie były to jednak rozważania na podstawie dokonanych prac, lecz tylko podsumowania wyników działalności i to przeważnie cudzej. P. K. Kühn jako czynny od szeregu lat przewodniczący Częstochowskiego Powiatowego Związku Komunalnego podaje w swej książce metody pracy, których był sam nie raz twórcą, lub które sam stosował w praktyce.

W pracy p. K. Kühna omówione zostały w poszczególnych rozdziałach następujące kwestje: zasady racjonalnej gospodarki, komunikacja, oświata, rolnictwo, opieka społeczna, zdrowotność i szpitalnictwo, przedsiębiorstwa samorządowe, samorządowe instytucje kredytowe, organizacje społeczne współdziałające z samorządem, rząd, samorząd.

Autor w pracy swej podaje następujące zasady racjonalnej działalności samorządu terytorjalnego: uwzględnianie wszystkich dziedzin, należących do zakresu działalności samorządu (str. 11), ciągłość pracy (str. 12), oszczędność i celowość w wykonaniu (str. 12), ponadto autor uważa, iż program racjonalnej gospodarki polegać powinien na tej ogólnej zasadzie, że wielkie urzędnienia samo-

rządowe powinny, o ile możliwości, być dostępne jednakowo dla wszystkich mieszkańców danego terytorjum (str. 13).

Omawiając dalej działalność samorządu terytorjalnego, autor zwraca niejedną uwagę na współpracę samorządu z czynnikami społecznymi i prywatnymi, przeciwny jest nieracjonalnemu utrzymywaniu organizacji społecznych z subsydjów samorządu (str. 17). Zasadniczo samorząd powinien płacić organizacjom społecznym tylko za ich realne usługi (str. 17).

Jako bardzo ważną zasadę racjonalnej gospodarki samorządowej autor uważa „rozpoczęcie każdej planowej szerszej pracy w poszczególnych jej dziedzinach (budowa dróg, budowa szkół, popieranie rolnictwa) powinien poprzedzać okres propagandy, mający na celu zaznajomienie ogółu z istotnym stanem gospodarki w danej dziedzinie, z jej potrzebami, z planem stopniowej realizacji zamierzeń, z prawem uzyskania niezbędnych na to środków, jednym słowem z całokształtem danego zagadnienia w gospodarce samorządowej (str. 18).

Z powyższego widzimy, iż autor propaguje samorządowe metody podejścia do pracy. Metody te stosował autor w praktyce, dzięki tym metodom osiągnął znakomite wyniki swej pracy w powiecie częstochowskim, o czem dowiadaliśmy się z eksponatów wystawowych na powszechnej wystawie krajowej w Poznaniu.

Radca Piotr Typiak (Warszawa).

Strzelecki Jan: Zarys organizacji województwa stołecznego. Warszawa, „Samorząd Terytorjalny”, 1931, str. 29.

W pracy swej, stanowiącej referat opracowany dla Komisji dla usprawnienia administracji publicznej przy Prezesie Rady Ministrów, Autor zaznaja nam ze swemi poglądami w następujących kwestjach: w części I. — z terytorjalnym zasięgiem województwa stołecznego, niecelowością podziału m. st. Warszawy na powiaty grodzkie, podziałem ziemskiego obszaru województwa stołecznego na powiaty, koniecznością utworzenia dużych silnych powiatów; w części II. — z pozycją Warszawy w Województwie Stołecznem, ogólnemi uwagami o organach samorządu Województwa Stołecznego i samorządu stolicy, zakresem prac samorządu Województwa Stołecznego, ustrojem Województwa Stołecznego; w części III. — z podziałem Warszawy na dzielnice, dekoncentracją administracji komunalnej, organami samorządu stolicy i ich zakresem działania.

Według koncepcji p. J. Strzeleckiego Województwo Stołeczne obejmować winno prócz stolicy również i szeroki pierścień terenów z okalających stolicę powiatów ziemskich. Wojewódzki związek komunalny poza Warszawą winien składać się jeszcze z 2-ch

powiatów, pierwszy obejmowałby tereny na lewym brzegu Wisły, drugi na prawym. Zarzucić należałoby podział m. st. Warszawy na szereg powiatów samorządowych. Władzą nadzorczą nad m. Warszawą winien być nadal Minister Spraw Wewnętrznych. Wojewodą stołecznym i prezydentem m. st. Warszawy winien być jeden i ten sam człowiek, wybierany przez reprezentację stolicy, zatwierdzony przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej. Organ wykonawczy samorządu Województwa Stołecznego i stolicy nie powinien być kolegialny. Organem stanowiącym wojewódzkiego Związku komunalnego powinien być Sejmik Wojewódzki, złożony z delegatów obu sejmików powiatowych i rady miejskiej stolicy. Poza tem istniałby Wydział Wojewódzki, wybierany przez Sejmik Wojewódzki, którego zadaniem byłoby: 1. decydowanie w celu odciążenia sejmiku w zastępstwie sejmiku w sprawach przekazanych mu przez sejmik do decyzji, 2. przygotowywanie projektów uchwał sejmiku, 3. powoływanie dyrektora biur Wydziału Wojewódzkiego i 4. wypełnianie zadań włożonych na Wydziały Wojewódzkie, jako organa kolegialne administracji ogólnej.

Obrodom Sejmiku i Wydziału przewodniczyłby wojewoda (wicewojewoda). Organem wykonawczym Sejmiku byłby dyrektor biura Wydziału Wojewódzkiego, powołany przez Wydział Wojewódzki. Za swoją działalność dyrektor odpowiadałby przed Sejmikiem i Wojewodą.

W ustroju wewnętrznym m. st. Warszawy należałoby zrealizować zasadę jednotorowości administracji publicznej. Organami m. st. Warszawy winne być: rada miejska, wydział miejski i prezydent. Organami, wyrażającymi wolę i opinię dzielnic byłyby rady dzielnicowe, burmistrzowie dzielnicowi.

Omawiana praca J. Strzeleckiego zajmowała pierwsze miejsce wśród referatów złożonych Komisji dla usprawnienia administracji publicznej; nie znaczy to, by Komisja podzielała wszystkie poglądy autora. Różnice zdań dotyczyły kwestyj bardzo nawet istotnych. Praca ta jest ważnym przyczynkiem do rozwiązania trudnego zagadnienia celowej organizacji życia zbiorowego w stolicy i jej najbliższych okolicach.

Radca Piotr Typiak (Warszawa).

Strzelecki Jan: Reforma podziału administracyjnego okręgu przemysłowego nadreńsko-westwalskiego. Zagadnienie racjonalizacji administracji komunalnej i harmonizowania potrzeb życia gospodarczego z organizacją samorządu terytorjalnego. Warszawa. Nakładem Związku Miast Polskich, 1931 r., str. 27.

Zagadnienie poruszone w broszurze jest aktualne również i u nas. We wstępie swej broszury Autor, znawca spraw samorzą-

dowych. wysuwa słuszne twierdzenie, iż reforma — zmiana — obecnego podziału administracyjnego państwa jest nietylko zagadnieniem administracyjnym, lecz przede wszystkim zagadnieniem gospodarczym, następnie zaznając czytelników z trudnościami jakie napotykały Niemcy przy rozwiązywaniu omawianego zagadnienia, którego prawidłowe rozwiązanie dałoby im oszczędności idące w miljardey marek.

Niemcy, nie mogąc przez ciasny egoistyczny partykularyzm dokonać dotychczas wielkiej reformy administracji publicznej, przystąpiły do reformy tych stosunków w skromniejszym zakresie. Przede wszystkim zabrano się do reformy tam, gdzie bujne życie gospodarcze najbardziej cierpiało wskutek przestarzałych form administracyjnego podziału, t. j. do reformy podziału administracyjnego Nadreńsko-Westfalskiego okręgu przemysłowego. Reformę tę dokonano w 1929, przede wszystkim pod kątem widzenia potrzeb usprawnienia administracji komunalnej. Autor podkreśla dalej, że w Niemczech zaczęto reformę podziału administracyjnego od okręgów przemysłowych, rozumiejąc słusznie, iż racjonalizacja administracji jest konieczną przedewszystkiem dla przemysłu. Dokonana w Niemczech reforma, świadczy według Autora o tem, że nie jest prawdziwą tezą o nienaruszalności granic administracyjnych okręgów przemysłowych.

W broszurze, Autor podaje ogólną charakterystykę omawianego obrazu przemysłowego, treść zmian dokonanych w podziale administracyjnym tego okręgu, zaznając nam z procesem urbanizacji okręgu przemysłowego, z wytyczniami nowego podziału terytorjalnego, ustalając czem powodowano się przy wcielaniu gmin do miast, przy kasowaniu powiatów, przy łączeniu miast ze sobą. Miastom odrazu oddano tereny, które kiedyś musiałyby być przyłączone, by nie zastały tam w przyszłości faktów dokonanych, usuwanie i naprawianie których drogoby je kosztowało. Tworzenie niekiedy powiatów znajduje wytłumaczenie w chęci usunięcia niebezpieczeństwa powstawania wielkich miast i zaniku wsi. Koncepcja ta nie wróci życia temu, co zginęło, ale może nie dopuścić do szerzenia się klęski dalej. Silny i pewny finansowo, bo o potężny przemysł i znaczne obszary rolne oparty, powiat będzie w stanie według tych poglądów dać ludności niezbędny poziom urządzeń kulturalnych, pozwalając jednocześnie na mieszkanie w niewielkich osiedlach w kontakcie z przyrodą.

Poza omówieniem sprawy podziału terytorjalnego Autor charakteryzuje zmiany w ustawach ustrojowych samorządu terytorjalnego wprowadzone ustawą z dnia 29/7 1929 r. Zmiany te dotyczą możliwości organizowania wewnątrz gmin wielkomiejskich okręgów

administracji lokalnej, powiaty pruskie otrzymały prawo do ustanawiania dla siebie pewnego rodzaju monopolu działalności w określonych przez powiat dziedzinach. Prawo to uzależnione zostało od szeregu warunków. Poza tem przewidziano możność tworzenia wspólnot pracy tam, gdzie sytuacja nie dojrzała do organicznego łączenia związków komunalnych, a życie wymagając współpracy w wielu dziedzinach, nie czyni celowem i koniecznem przekazywanie danych spraw jednostce samorządu terytorjalnego wyższego rzędu. Wspólnoty pracy posiadają własne statuty zatwierdzone przez władze nadzorcze, tem się różnią od związków celowych, że obejmują kompleksy zadań, zw. celowe zaś pojedyncze zadania.

Praca p. J. Strzeleckiego posiada duże znaczenie praktyczne właśnie dla nas z uwagi na dokonywane studia nad kwestją podziału administracyjnego państwa polskiego. Celem broszury było danie możności skorzystania przez nas z doświadczeń innych. Poruszone w broszurze zagadnienie może mieć znaczenie przy opracowywaniu reformy podziału administracyjnego Górnego Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego. *Radca Piotr Typiak* (Warszawa).

- Chmiel A.: Ustrój m. Krakowa w XIX w. Kraków, 1931, 84 str.
- Gutkowski M.: Statystyka administracyjna w Polsce, opracow. na podstawie wykładów. Wilno, Koło Prawników, 1931, 80 str.
- Kopczyński E.: Podręcznik dla sołtysów na obszarze b. zab. rosyj. Warszawa, Zw. Prac. Adm. Gmin., 1931, 296 str.
- Nowicki T.: Samorząd powiatowy. Monografia pow. wrocławskiego, Wrocław, Wydział Powiatowy, 1930.
- Podręcznik dla naczelników gmin, Warszawa, Dom Książki Polskiej, 1931, 188 str., 6 zł.
- Rocznik Łódzki, poświęcony historii Łodzi i okolicy. T. II red. J. Raciborski. Łódź, Magistrat, 1931, 515 str.
- Rocznik statystyczny Warszawy. Warszawa, Magistrat, 1930, 151 str., 10 zł.
- Roczniki statystyki miast polskich. Warszawa, Gł. Urz. St. i Zw. Miast Polskich, 1931, 92 str.
- Staryszak J.: Prawo gminne samorządowej wsi w Polsce. Warszawa, 1931, 45 str., 0,80 zł.
- Staryszak J.: Prawo nadzoru nad administracją samorządową w Polsce. Warszawa, Kasa im. Mianowskiego, 1931, 170 str.
- Statut o zaopatrzeniu emerytalnem pracowników komunalnych i ich rodzin. Nowogródek, 1931, 36 str.
- Zamoyski St.: Samorząd rolniczy. Kraków, 1931, 132 str., 13 zł.

Czasopisma: Walka z nadużyciami w gminie (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 15—16, 1931). — T. m.: W sprawie zwalniania urzędników samorządowych (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 15—16, 1931). — Windakiewicz K.: Urządzenie orientacyjne dotyczące gmin (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 17, 1931). — T. m.: Pojęcie „mieszkańca” obow. do szarwarku (Głos Gminy wiejskiej, Nr. 17, 1931). — Samuszkiewicz L.: Rozdroża wielkiego samorządu (Pracownik Samorządowy, Nr. 19, 1931). — Twerdochlib M.: Prawo urzędnika samorządowego do odprawy (Pracownik Samorządowy, Nr. 19, 1931). — Pacholczyk A.: O ustawowe uregulowanie praw i obowiązków pracowników samorządowych (Pracownik Samorządowy, Nr. 21, 1931). — Dratwa D.: Najbardziej ciemne strony naszego obecnego położenia (Pracownik Samorządowy, Nr. 21, 1931). — Bujak Fr.: Uwagi o zamierzonych reformach administracyjnych (Samorząd, Nr. 44, 45, 1931). — Sasorski St.: Oskarżenie (Samorząd, Nr. 46, 1931). — Dalbor Wł.: W sprawie projektowanego wzmocnienia nadzoru państwowego nad samorządem (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1931). — Grenowski J.: Państwo a Samorząd (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1931). — Honay K.: Związki Komunalne w Austrii wobec kryzysu gospodarczego (Samorząd Miejski, Nr. 21, 1930). — Gajewski W.: Województwo stołeczne (Samorząd Miejski, Nr. 22, 1931). — N. D.: Dokoła proj. nowej ustawy samorządowej (Wiadomości Samorządowe, Nr. 19, 1931). — Uwagi Koła Miast pomorskich do proj. nowej ustawy samorządowej (Wiadomości Samorządowe, Nr. 19, 1931). — Dalbor W. T.: Zarzuty przeciw gminie zbiorowej (Wiadomości Samorządowe, Nr. 20—21, 1931).

Raymond-Laurent: Paris, Sa vie municipale. Colin, 1931, 300 str., 20 l.

Hädicke E.: Eine Stadtgeograph. Untersuchung. Kiel, Mühlau in Komm., 1931, 112 str., 4 M.

Handjoeff N.: Organisation der Staats- u. Selbstverwaltung in Bulgarien. München, Reinhardt, 1931, 113 Str., 4,50 M.

Kastner A.: Die Selbstverwaltung d. badischen Gemeinden u. Gemeinde-Verbände. Pforzheim, Wenz, 1931, 211 Str., 6,50 M.

Klöti E.: Kommunalpolitik in der Stadt Zürich. Bern, Bureau d. Föderativverbandes, 1930, 58 Str., 0,75 fr. szw.

Callahan E. E.: Hadley, a study of the political development of a typical New England town, from the official records (1659—1930). Northampton, Mass., Smith, 1931, 106 str., 0,75 \$.

Duffus R. L.: Mastering a Metropolis. N. Y., Harper & Brothers, 1930, 301 str.

- Fairlie J. and Kneier M.: County Government and Administration. V Y, The Century Co, 1930, 585 str.
- Kilpatrick W.: Problems in contemporary county government, Un. of Virginia, 1930, 666 str.
- Robson W. A.: The development of local government. London, Allen & Unwin, 1931, 462 str.
- Severance H. O.: The story of a village community. N. Y., Stechert, 1931, 178 str., 2 \$.
- Shambaugh B. F.: Municipal Government and Administration in Iova Iova City, The state Historical Society of Iova, 1930, 608 i 668 str.

2. *Przedsiębiorstwa komunalne, zakłady użyteczności publicznej, szkolnictwo, opieka i szpitalnictwo budownictwo.*

- Glatman J.: Sprawozdanie porównawcze elektrowni miejskiej za lata 1927/28, 1929/30, 1930/31. Wilno, 1931, 20 str.
- Hołub M.: Instrukcja dla opiekunów społecznych i Regulamin dla Gminnej Op. Sp. Rohatyn, 1931, 20 str.
- Pustelnik Fr.: Organizacje o charakterze publiczno-prawnym. Monografie pow. wrocławskiego, T. I. Wrocław, Wyd. Powiatowy, 1930.
- Szymkiewicz G.: Miejscowe przepisy budowlane dla miast (projekt). Warszawa, 1930, 113 str.
- Załęski T.: 15 lat działalności Miejskiej pracowni bakterjologicznej. Łódź, Magistrat, 1931, 16 str.

Czasopisma: Tomaszewicz L.: Ciężar bezrobocia na barkach samorządu St. Zj. A. P. (Pracownik Samorządowy, Nr. 20, 1931). — Glatman E.: Elektryfikacja woj. wileńskiego i nowogródzkiego (Samorząd Miejski, Nr. 19, 1931). — Salmonowicz P.: Sieć chłodnicza w Polsce (Samorząd Miejski, Nr. 20, 1931). — Trzeciński A.: Zasady gospodarki w przedsiębiorstwach komunalnych (Samorząd Miejski, Nr. 22, 1931). — Rączaszek A.: Najważniejszy problem miast (Samorząd, Nr. 42, 1931). — Bogusławski A.: Należy uznać i usystematyzować oświatę pozaszkolną (Samorząd, Nr. 44, 1931). — Salmonowicz P.: W sprawie targowisk zwierzęcych (Samorząd, Nr. 45, 1931). — Prawdź-Layman: Sprawa biblioteczna (Samorząd, Nr. 45, 1931). — Bogusławski: Ośrodki pracy oświatowej (Samorząd, Nr. 47, 1931). — Barciszewski L.: Bekonarnia w rzeźniach miejskich (Wiadomości Samorządowe, Nr. 18, 1931). — Śmigieński K.: Utrzymanie rowów odpływowych (Wiadomości Samorządowe, Nr. 20—21, 1931).

Abercrombie P. etc.: Sheffield and district regional planning scheme. London, Hodder & S., 1931, 15 s.

Lohmann K.: Principles of city planning. N. Y., Mac Graw-Hill, 1931, 395 str., 4 \$.

3. *Finanse komunalne, polityka finansowa, budżety, ogólna gospodarka komunalna.*

Budżet Pomorskiego Woj. Zw. Komunalnego na rok budżetowy 1931—32. Toruń, 1931, 31 str.

Budżet m. Wilna na rok 1931—32. Wilno Magistrat, 1931.

Projekt statutu Komunalnego Zw. Kred. i Kom. B-ku Kred. w Poznaniu. Poznań, 1931, 26 str.

Rożkowski J.: Sposób wykonywania kontroli nad działalnością organów komunalnych kas oszczędności (projekt). Warszawa, Zw. Miej. i Pow. K. O. 1931, 31 str.

Statut K. K. O. m. Krosna. Krosno, K. K. O., 1931, 32 str.

Zamknięcie rachunków K. K. O. m. Krakowa za rok 1930. Kraków, K. K. O., 1931, 33 str.

Czasopisma: Skoczyk B.: Pod naporem konieczności (Głos Gminy Wiejskiej, Nr. 15—16, 1931). — Błaszczkowski L.: Przyczynek do sprawy zakładania kilku K. K. O. na jednym terytorjum (Oszczędność, Nr. 19, 1931). — S. L. K.: Dla dobra K. K. O. (Oszczędność, Nr. 21, 1931). — Gajewski W.: Zastarzała bolączka (Samorząd, Nr. 42, 1931). — Bogusławski A.: Oświata i kultura w wydatkach samorządów powiatowych (Samorząd, Nr. 42, 1931). — Kański: Uwagi o rozwoju i działalności gminnych kas poż.-oszcz. w porównaniu z kasami Stefczyka (Samorząd, Nr. 43, 1931). — Gajewski W.: Właściwa droga (Samorząd, Nr. 46, 1931). — Maćkowski Z.: W obronie optymizmu (Samorząd, Nr. 47, 1931). — Korwin-Piotrowski: Jeden ze sposobów złagodzenia skutków kryzysu (Samorząd, Nr. 47, 1931). — Porowski M.: Nie tędy droga (Samorząd Miejski, Nr. 21, 1931). — Rudziński St.: Postępowanie egzekucyjne na majątkach Zw. Komunal. (Samorząd Miejski, Nr. 21, 1931). — Ivanka A.: Z zagadnień kryzysowych finansów komunalnych w Niemczech (Samorząd Miejski, Nr. 22, 1931). — Dalbor W.: Koszty gmin okręgowych w woj. zach. (Wiadomości Samorządowe, Nr. 18, 1931). — Baranowski Wł.: W sprawie kosztów administracji gmin okr. w woj. zachodnich (Wiadomości Samorządowe, Nr. 20, 21, 1931).

Assemat G.: La crise des finances communales et départementales. Paris, Berger—Levrault, 1930, 20 fr.

Bleyer J.: Das Gemeindesteuerecht in den Notverordnungen d. Jahres 1930. Ansbach, Brügel, 1931, 109 str., 3 M.

U. S. Dept. of Commerce. Bureau of the census. Financial statistics of Cities having a population of over 30.000. 1928. Washington, Gov. P. r. ofic. 131, 509 str., 1,28 \$.

II. SAMORZĄD GOSPODARCZY I SAMORZĄD PRACY

Teorja, historja, specjalne rozprawy teoretyczne, Izby gospodarcze. Izby pracy.

Sprawozdanie Wielkopolskiej Izby Rolniczej za 1930/31 r. Poznań, Izba Rolnicza, 1931, 197 str.

Starzyński St.: Życie gospodarcze a ustrój państwa (odeczyt). Warszawa, „Polska Gospodarcza”, 1930, 30 str.

Czasopisma: Wróblewski Zb.: Udział związków zawodowych w kierowaniu państwem (Biuletyn Urzędniczy, Nr. 5—6, 7—8, 1931).

Brethe de la Gressaye J.: Le syndicalisme, l'organisation professionnelle et l'Etat. Paris, Sirey, 1931, 360 str., 36 fr.

Mitwally A. H.: La démocratie et la représentation des intérêts en France Paris, 1931, 35 fr.

Pic P.: Les lois ouvrières, Fase. II. Paris, Rousseau, 1931, 206 str., 4 fr.

Séailles G.: La philosophie du travail. Paris, 1931, 15 fr.

Walling W.: Le mouvement ouvrier et la démocratie aux Etats Unis. Paris, Rivière, 1930, 316 str., 30 fr.

Brewe H.: Das Problem d. berufsständischen Verfassung u. Vertretung in seiner Bedeutung für unser nationale u. wirtschaftliche Not. Dresden, Kartell d. Berufsstände, 1931, 30 str. 0,50 M.

Dechant H.: Der Berufsverein als Staatsorgan. Ein Beitr. zur Lehre v. fascistischen Staatssystem. Wien, Springer, 1931, 71 Str., 3,60 M.

Chiarelli G.: Il diritto corporativo e le sue fonti. Perugia, 1930, 152 str.

Schulz E. B.: Government: A phase of social organization. Lehig, Un. Press, 1930, 112 str.

D. Dział socjologiczny

I.

*Wydawnictwa zbiorowe, podręczniki i systemy.
Historja socjologii i krytyka.*

Hertz Alexander: Ludzie i Idee. Biblioteka Drogi. Warszawa, 1931, str. 231.

Książka dr. Hertza jest zbiorem pięciu obszernych artykułów, publikowanych uprzednio w Drodze. Tyczą one: socjologii Pareta, zmartwychwstania Proudhona, sporu o inteligencję, sentymentalizmu radykalnego i nowego średniowiecza. Nie są to twórcze dociekania naukowe, lecz rzetelnie i jasno przemyślane artykuły informacyjne o ważnych aktualnie zagadnieniach naukowych i faktach społecznych od wiersza. Autor wykazuje gruntowną kulturę filozoficzną, dzięki której umie prosto i ściśle przedstawiać poglądy, jakie referuje, nawet wówczas, gdy ma zobrazować koncepcje subtelne i trudne. Daje tego dowód szczególnie w obszernym artykule o Parecie. Jest to doskonały szkic popularny, świadczący o dużym talencie dydaktycznym autora.

Myślę, że prace informacyjne, stojące na poziomie logicznym książki dr. Hertza, mogłyby bardzo podnieść kulturę socjologiczną i przyczynić się do upowszechnienia dobrze uporządkowanej wiedzy o społeczności. Zachęcać trzeba autora tej książki, by opracował dalszą serję szkiców podobnych. Cz Zn,

Bystron J. St.: Socjologia. Wstęp informacyjny i bibliograficzny. Gebethner i Wolff. 1931. Str. 148.

Czytelnik przyzwyczał się już do tego, że z pod pióra prof. Bystronia wychodzą w szybkim po sobie następstwie co raz to nowe prace. Nie jest też niespodzianką dla nas, że po obszernem dziele z socjologii wychowania autor daje nową książkę, w zarysie obrazującą całokształt zagadnień socjologii.

Dobrze się zasłużył autor tą niewielką książeczką sprawie socjologii w Polsce. Napisał bowiem pierwszy, dokładnie biorąc, wstęp do socjologii w języku polskim. Jest wprawdzie w literaturze naszej dzieło obszerne znanego socjologa, prof. Znanickiego, które nosi tytuł „Wstępu”. Atoli ma ono charakter poważnego traktatu naukowego i nie może zadość czynić tej elementarnej potrzebie, jaką odczuwa szeroki ogół czytający, który chce znaleźć jasną i przystępnie wyłożoną informację, jaki jest teren badań socjologii i jak daleko posunięte są badania w poszczególnych działach tej nauki.

Właśnie taki prawdziwy wstęp daje prof. Bystron, wyłożony, jak wszystkie prace tegoż autora, z jasnością, która najlepsze daje świadectwo temu, jak konkretnie i trzeźwo myśli autor o zagadnieniach naukowych. Książka prof. Bystronia doskonale informuje czytelnika, niezapoznanego z socjologią. Szkicuje ona niezmiernie zwięźle historję zagadnień socjologicznych, później zaś w dziesięciu krótkich rozdziałach bardzo inteligentnie i umiejętnie charakteryzuje zagadnienia poszczególnych działów socjologii; a nawet, co więcej, daje obraz tego, jakie teorie i koncepcje panują w każdym z tych działów. Pojęcia w toku wywodów są jasne, wykład jest zwięzły. Skąd też małych rozmiarów książka obejmuje treść rozległą i obfitą.

Nie poprzestaje autor na zapoznaniu czytelnika z zagadnieniami socjologii; lecz rolę bardzo cennego przewodnika spełnia również, dając doskonale uporządkowane podstawowe wskazówki bibliograficzne. Bibliografia prof. Bystronia nie jest prostym spisem tytułów, lecz niejednokrotnie podaje krótko treść wskazanego dzieła i sąd o jego naukowej wartości.

„Socjologią” prof. Bystronia mogłaby jeszcze bardziej przyczynić się do spopularyzowania zagadnień socjologicznych, gdyby na poziomie znacznie bardziej elementarnym postawiony był tok jej wykładu. Zbyt wiele jest tu skrótowych myśli, które nie zatrzymują czytelnika, naukowo wyrobionego, ale początkującemu wiele trudności mogą sprawić. W obecnej swej redakcji „Wstęp” jest doskonałym przewodnikiem dla ludzi o poziomie dobrego wyrobienia myślowego. Życzyć trzeba książce, aby w następnych wydaniach, mógł ją łatwo zrozumieć czytelnik z mniejszem przygotowaniem, który bardzo odczuwa potrzebę zapoznania się z najogólniejszą nauką społeczną.

Cz.

Znamierowski (Poznań).

- Abramowitsch Mark: Hauptprobleme der Soziologie. Probleme marxistischer Lebenserkenntnis. Berlin, Verl.-Anst. „Courier”, 1930, str. 111.
- Chalupny E.: Précis d'un système de sociologie. Préf. de G.-L. Duprat. Paris, Rivière, 1930, str. 140.
- Davy Georges: Sociologues d'hier et d'aujourd'hui. Paris, Alcan, 1931. (Bibl. de philosophie contemp.). [P. 1. L'oeuvre d'Espinas. 2. La famille et la parenté d'après Durkheim. 3. La Psychologie sociale de MacDougall et la sociologie durkheimienne. 4. La psychologie des primitifs d'après Lévy Brühl]. Str. 308.
- Dolch Edward William: The psychology a. teaching of reading. Boston, Ginn, 1931, str. 266. (1,80 \$).
- Duncan Hannibal Gerald: Backgrounds for sociology. Boston, Jones, 1931, str. 851.

- Dunkmann Karl: Lehrbuch der Soziologie u. Sozialphilosophie, unter Mitarb. von Gerhard Lehmann u. Heinz Sauer mann hrsg. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931, str. 486 + VI.
- Monetti Giulio: Sociologia cristiana. P. I. Sociologia fondamentale. Concetti e principii. Alba, Pia soc. S. Paolo, 1930, str. 387.
- Salis Hans Rudolph v.: Remarques sur le mouvement sociologique en Allemagne. Paris, Renaissance du livre, 1930, (odb. z „Rev. de synthèse historique“), str. IV. + 57—69.
- Ude Johannes: Sociologie. Leitfaden der natürlichvernünftigen Gesellschafts- und Wirtschaftslehre im Sinne der Lehre des hl. Thomas von Aquin. Wienacht, Schweiz, D. Int. Befreiungsbund, 1931, str. 399 + XXXII.
- Venturino Agustin: Sociologia general Americana. Barcelona, Ed. Cervantes, 1930, (Col. Socrates J.), str. 360.

II.

Metodologia. Zagadnienia graniczne i ogólne.

- Altmann Alexander: Die Grundlagen der Wertethik. Wesen, Wert, Person. Max Schelers Erkenntnis- u. Seinslehre in. krit. Analyse. Berlin, Renther & Reichard, 1931, str. 113 + XIV.
- Breysig Kurt: Die Geschichte d. Seele im Werdegang d. Menschheit. Breslau, Marcus, 1931, str. XXXVII + 526. (15 mk).
- Busse Martin: Hegels Phänomenologie des Geistes u. der Staat. Ein Beitrag zur Auslegung d. Phänomenologie u. Rechtsphilosophie u. zur Geschichte d. Entwicklung d. Hegeischen Systems. Berlin, Junker & Dünnhaupt, 1931, str. VI + 141.
- Hans Rudolf: Hegel oder Marx? Der Marxismus als Erbe u. Überwinder d. Hegelschen Philosophie unter bes. Berücks. d. materialist. Dialektik. Mit ein. Anh. von Georgij Valentinovic Plechanow: Zum 60. Todestage G. W. F. Hegels. Berlin, A. Schultz, 1931. (Marxist. Schriftenreihe), str. 95.
- Koschewnikoff Alexander: Die Geschichtsphilosophie Wladimir Solowjews. Bonn: Cohen, 1930, str. 20 in 4°.
- Lenin N.: Über den historischen Materialismus. Wien, Verl. f. Literatur u. Politik, 1931. (Lenin: kl. Lenin-Bibl. 6.), str. 105.
- Leyburn J. G.: Handbook of ethnography. London, Oxford Univ. Pr., 1931, str. 22.
- Masaryk Thomas Garrigue: L'idéal d'humanité. Trad. du tchèque par Pavia Molnarova. Paris, Rivière, 1930, str. 103. (10 fr).
- Plenge Johann: Hegel und die Weltgeschichte. Vortr. Münster i. W.. Staatswiss. Verlagsges., 1931. (Aus d. Forschungsinst. f. Organisationslehre u. Soziologie bei d. Univ. Münster. Kleine Sehr. 3). Str. 72, 1 tabl.

- Spengler Oswald: Der Mensch und die Technik. Beitr. zu einer Philosophie d. Lebens. München, Beck, 1931, str. 88 + V.
- Turgeon Charles: Critique de la conception matérialiste de l'histoire. Paris, Libr. du „Recueil Sirey“ 1931, str. 531 + III.

III.

Podłoże biologiczne. Warunki zewnętrzne.

- Berger Friedrich: Körperbildung als Menschenbildung. Eine pädagog.-psycholog. Studie. Langensalza, Beyer, 1931, str. 92. (2,20 mk).
- Berry Richard J. A. a. Gordon R. G.: The mental defective. A problem in social inefficiency. London, Paul, 1931, str. 196.
- Bowen Ezra: An hypothesis of population growth. New-York, Columbia Univ. Pr., 1931, str. 238.
- Bruckmeyer Friedrich: Das deutsche Rettungswesen. — Eheberatung und die krankhaften geistigen Erbanlagen. Von Fritz Gerlach. Berlin, Heymann, 1931, str. 201 + VII.
- Callin George Edward Gordon: Liquor control. New-York, Holt, 1931, str. 259.
- Dansauer Friedrich u. Rieth Adolf: Über Morphinismus bei Kriegsbeschädigten. Nachamtl. Unterlagen bearb. Berlin, Hobbing, 1931, str. 136. (4,40 mk).
- Festschrift William Stern zum 60. Geburtstag am 29. April 1931, gewidmet von Alfred Adler, H. Bogen u. and. Hrsgb. v. seinen Mitarb. am Psycholog. Institut Hamburg. Leipzig, Barth, 1931, str. IV + 264. (15 mk).
- Field James Alfred: Essays on population a. other papers, ed. by H. Holman. London, Cambridge Univ. Pr., 1931.
- Frank Josef: Mütter. Schicksale d. Muttertums. Leipzig—Wien, Epstein, 1931, str. 338. (7 mk).
- Gini Corrado: Nascita, evoluzione e morte delle nazioni. La teoria ciclica della popolazione e i vari sistemi di politica demographica. Roma, Libr. de Litterio, 1931, str. 137.
- Goldberg B. Z.: The sacred fire. The story of sex in religion. London, Jarrolds, 1931, str. 287.
- Hankins Frank Hamilton: The racial basis of civilization. A critique of the Nordic doctrine. 2. ed. New York, Knopf, 1931, str. 400.
- Hermesmeier Friedrich: Vergleichende Prüfung der Methoden zur Untersuchung der ethischen Begriffe und Gefühle. Charakterol. Untersuchung 13- bis 14-jähr. Volkschulknaben. Teildr. Leipzig, Barth, 1930. Halle, Diss., str. 114 + VI.
- Higginson Glenn Devere: Fields of psychology. A study of man and his environment. New York, Holt, 1931, str. 631.
- Hitchins Fred. H.: The colonial land a. emigration commission. Philadelphia, Univ. of Pa. Pr., 1931, str. 362.

- International Migrations Ed. by Walter F. Willcox. Vol. 2. New York, Nat. bureau of econ. research, 1931, 2. Interpretations, str. 715.
- Janson Florenc Eidith: The background of twedish immigration 1840—1930. Chicago, Univ. of Chic. Press. 1931. (Soc. service monographs. 15), str. 528.
- Junod Henri—Alexandre: L'alcoolisme chez les noirs africains. Article publié dans le no. de Septembre 1930 de la Bibliothèque Universelle et Revue de Genève. Genève, Bureau Int. pour la défense des indigènes, 1931, str. 16.
- Langen Gustav.: Siedlungscharakter und Siedlungsentwicklung im Gabiet des Landesplanungsverbandes Brandenburg—Mitte (Referat in d. Mitglieder-vers. d. Landesplanungsverb. Brandenburg—Mitte am 24. März 1931). Berlin, Landesplanungsverb., 1931, str. 7.
- Linsert Richard: Kabale u. Liebe. Über Politik u. Geschlechtsleben. Berlin, Mann, 1931, str. VIII + 617. (24 mk).
- Louis Ferdinand Prinz v. Preussen: Theorie d. Einwanderung dargest. am Beispiel Argentinien. Berlin, Mittler, 1931, str. X + 153 in 4°. (6 mk)-
- Müller E.: Die Altstadt von Breslau. Citybildung und Physiognomie. Ein Beitrag zur Stadtgeographie. Breslau, Marcus, 1931. (Veröff. d. Schles. Ges. f. Erdkunde E. V. u. d. Geogr. Inst. d. Univ. Breslau 14. Beitr. z. Breslauer Statistik 3), str. 131, 17 tabl.
- Murphy Gardner and Lois Barclay Murphy: Experimental social psychology. New York, Herper, 1931, str. 709.
- Niedermeyer Albert: Die Eugenik und die Ehe- und Familien-Gesetzgebung in Sowjetrussland. Berlin, Dümmler, 1931, str. 94.
- Schemann Ludwig: Die Rassenfragen im Schrifttum d. Neuzeit. München, J. F. Lehmann, 1931, str. XIX + 441. (20 mk).
- Schultz-Henke Harald: Schicksal und Neurose. Versuch einer Neurosenlehre vom Bewusstsein her. Jena, Fischer, 1931, str. 156 + IV.
- Smith Hattie N. a. Tharstone L. L.: The measurement of social attitudes. Attitudes towards prohibition. London, Cambr. Univ. Press, 1931.
- Stockard Charles R.: The physical basis of personality. London, Allen & Unwin, 1931, str. 320.
- Young Kimball: Social attitudes. New York, Holt (Americ. soc. science ser.), 1931, str. 394. (3 \$).
- Valet Henri: Les restrictions à l'immigration. Paris, Libr. du „Recueil Sirey“, 1930, str. 227.
- Walker C: The biology of civilization. London, Macmillan, 1931.
- Woog Claude: La politique d'émigration de l'Italie. Préf. de M. Qualid. Paris, Pr. univ. de France, 1930, str. 392.

IV.

Życie społeczne.

- Abbott Edith: Social welfare a. professional education. Chicago, Univ. of Chicago Pr., 1931, str. 188.

- Adam Ernst: Die Stellung d. deutschen Sozialdemokratie zur Religion u. Kirche bis 1914. Gelnhausen, Kalbfleisch, 1930, str. 130.
- Alicino Michele: Sentimento religioso e posizione storica del Fascismo. Milano, Pecar, 1930, str. 101.
- Allyn Emily: Lords versus Commons; a century of conflict a. compromise, 1830—1930. Lim. edit. New York, Century, 1931, str. 275.
- Banister Joseph: Our Judaeo-Irish Labour Party. 2. edit. London, Briton. 1931, str. 154.
- Barnes Harry Elmer: La genèse de la guerre mondiale. Introd. au problème des responsabilités de la guerre. Trad. de l'anglais par L. Laurent. Avant propos par G. Demartial. Paris, Rivière, 1931, str. XXIV + 555. (30 fr).
- Beer Max: Histoire générale du socialisme et des luttes sociales. 2. Paris, Impr. Union, 1930 (Collection orange 5.) 2. Le Moyen âge. Trad. de Marcel Ollivier, str. 183.
- Bellerby J. R.: A contributive society. London, Educ. Services, 1931, str. 224.
- Benard Ch.: Au service de l'Indochine. L'oeuvre de Maurice Long (1919—1923). Prêt, de Lyautéy. Paris, Larose, 1931, str. 255.
- Bernard Leon: La guerre et la santé publique. La défense de la santé publique pendant la guerre. Paris, Presses univ. de France, 1929, str. VII + 339.
- Bertele Aldo: Aspetti ideologici del Fascismo. Torino, Druetto, 1930, str. 237.
- Planmäßige Betriebsführung. Hrsg. im Auftr. d. Ortsgruppen Essen u. Gelsenkirchen d. Arbeitsgemeinschaft Dt. Betriebsing, von Hans Girod u. Oskar W. Greven. Mit Beitr. von Eckenberg (u. a.). Düsseldorf, Industrie-Vrlg. u. Dr., 1931, str. 186.
- Die Berufsschulen der Stadt München. Organisation u. Lehrpläne. Hrsg. vom Stadtrat. T. 1. München, Gerber in Komm., 1931. 4°. 1. Berufsschulen f. d. männliche Jugend. Vorw.: Hans Baier, str. 298.
- Bieligk Fritz, Eckstein Ernst u. a.: Die Organisation im Klassenkampf. Die Probleme d. polit. Organisation d. Arbeiterklasse. Berlin—Britz, Marxist. Verlagsgesellschaft, 1931, str. 184. (4,75 mk).
- Bierbaum Max: Religion u. Recht in der Ehe. Betrachtungen zur Ehe-Enzyklika Pius XI Münster, Aschendorff, 1931, str. 71. (1,50 mk).
- Block Alexandre: Les derniers jours du régime impérial. Rédigé d'après des documents inédits. Trad. par Hélène Iswolsky. Paris, Edit. de la „Nouv. Rev. française“, 1931, str. 225. (15 fr).
- Blum Leon: Ohne Abrüstung kein Friede. Die franz. Sozialdemokratie im Kampf um d. Organisation d. Friedens. Übers. v. Rosa Hilferding. Mit e. Einleitung von Rudolf Hilferding. Berlin, Dietz, 1931, str. 96. (1,50 mk).
- Bolton Ethel Stannwood: Immigrants to New England, 1700—1775. Salem, Mass., Essex Inst. 1931, str. 235.
- Borchardt Rudolf: Führung. Rede. München, G. Müller, 1931, str. 34. (1,50 mk).

- Bray J. F.: Labour's wrongs and labour' remedy. London, London School of Econ., 1931, str. 218.
- Bredt Otto: Die Betriebsuntersuchung. Wege u. Formen. Ein Beitrag. Berlin, VDJ. Verl., 1931, 7 tabl., str. 56, 4°.
- Die Britischen amtlichen Dokumente über den Ursprung des Weltkrieges, 1898—1914. Deutsch v. Fr. Arens. Hftb. I. 2., str. 104 + 784 i str. 785 -1476 (44 mk). Stuttgart, Dt. Verlags-Anstalt, 1931.
- Burns Elinor: British imperialism in Ireland. London, Worker's Books, 1931, str. 66.
- By-roads in history. Readings in English social history. Ed. by R. B. Morgan. New York, Macmillan, 1931, str. 151.
- Cabrai Abbot: The mass; its doctrine, its history. The story of the mass in pen and picture. New York, Kenedy, 1931, str. 71.
- Social Changes in 1930. Ed. by William Ogburn. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1931, str. 203.
- Charensol G.: L'affaire Dreyfus et la 3. république. Paris, Cra, 1930, str. 195.
- Cheyney Edward Potts: Modern english reform, from individualism to socialism; a course of Lowell lectures. Philadelphia, Univ. of Ph. Pr., 1931, str. 230. (2 \$).
- Churchill Winton S.: India. Speeches a. an introduction. London, Butterworth, 1931, str. 141.
- The Civil Service in the modern state. A collection of documents publ. by Leonhard D. White. Chicago III., Univ. of Chicago Pr., 1930, str. XX + 563.
- Clark Harold F. a. Andrews Benjamin R.: Education a. economics. 3. year-book of the National Society for the Study of Educational Sociology. New York, Teachers College, Columbia Univ., 1931, str. 76.
- Craeybeckx Lode: Cent ans de démocratie bourgeoise. Trad. du néerlandais. Bruxelles, Eglantine, 1931, str. 245. (25 fr).
- Cramer Valmar: Zeitungsverleger und kommunales Presseamt. Bonn, Röhrscheid, 1931. (Forschungsinst. f. int. Pressewesen Köln. Vortr. u. Abh. 5.), str. 20.
- La Crise agricole. Comité écon. Genève, Société des Nations. Berlin, Heymann, 1931. (Sér. de publ. de la Société des Nations), 4°, str. 334.
- Daniélou Charles: Parolis nationales. (Paroles du 20. siècle). Paris, Figuiers, 1930, str. III + 252. (7,50 fr).
- Davies David: The problem of the twentieth century. A study in international relationship. New York, Putnam, 1931, str. 812. (5 \$).
- Debouxhtay Pierre: Le Saint-Simonisme à Liège et à Verviers en 1831. Liège. Ed. de la Vie wallonne, 1931, str. 16.
- Depasse Charles et André A.: L'organisation des loisirs du travailleur en Belgique et à l'étranger. Présentation de L. Piérard. Avant-propos de F. Cogg. L'ouvrière, Ed. „Labor", 1931, str. 333. (25 fr).

- Deslinières Lucien: *Le socialisme reconstituteur. Le chemin du socialisme. Ni réformes, ni révolution: la colonisation nationale.* Paris, France-Edition, 1931, str. 221.
- Die deutschen Parteiprogramme. Begr. von Felix Salomon. Hrsg. v. Wilhelm Mommsen u. Günther Franz. H. 3. *Das Deutsche Reich ab Republik 1918—1930.* 5. Aufg. Leipzig, Teubner, 1931, str. VI + 139. (4 mk). Pr., 1931.
- Dingeldey Eduard: *Kampf u. Politik d. Deutschen Volkspartei.* Rede in d. Sitzung d. Zentralvorstandes am 19. April 1931. *Kampfspiele d. D. V. P.* Berlin, Staatspolit. Verlag, 1931, str. 51.
- Earle F. M.: *Methods of choosing a career. An experiment in vocational guidance conducted on twelve hundred London elementary school children.* Ed. with pref. by C. S. Myers. London, Harrap, 1931, str. 334.
- Eddy Charles B.: *Greece and the Greek refugees.* London, Allen & Unwin, 1931, str. 280.
- Everling Friedrich: *Organischer Aufbau d. Dritten Reichs.* München. J. F. Lehmann, 1931, str. VIII + 128 (2,20 mk).
- Fay Sidney Biadshaw: *Les origines de la guerre mondiale.* Trad. de l'anglais par Charles Jacob. Paris, Rieder, 1931. (Manuels d'histoire mod.) 1. *Avant Sarajevo: Causes profondes,* str. 496. 2. *Après Sarajevo: Causes immédiates,* str. 499.
- Feder Gottfried: *Was will Adolf Hitler? Das Programm d. N. S. D. A. P.* München, Eher, 1931, str. 23.
- Filff Gustav: *Geschichte u. Gegenwart der siebenbürgisch-sächsischen Genossenschaften.* Hrsg. in Verb. mit d. Dt. Akad. München n. d. Inst. f. mittel- u. Südosteurop. Wirtschaftsforschung an d. Univ. Leipzig. Stuttgart, Ausland u. Heimat, 1931, str. 154 + XIII.
- Findeisen Franz: *Organik. Der Betrieb als Lebewesen. Eine Betriebswirtschaftslehre d. Warenhandels.* Leipzig, Lindner, 1931 (Absatz-Forschungen. 1), str. 312.
- Florinsky Michael T.: *The end of the Russia Empire.* London, Oxford Univ. Pr. 1931, str. 288 (Carnegie Endowment. *Econ. and social history of the world war. Russian ser.*)
- Forst de Battaglia Otto: *Prozess der Diktatur. Die führenden Persönlichkeiten aller Länder und Parteien über das brennendste Problem der Gegenwart.* Zürich, Amalthea-Verlag, 1930, str. 415 + IV, 8 tabl.
- Franke Otto: *Staatssozialistische Versuche im alten u. mittelalterlichen China.* Berlin, Verl. d. Akademie d. Wissenschaften, de Gruyter in Komm., 1931, str. 27.
- Fretwell Elbert Kirtley: *Extra-curricular activities in secondary schools.* Boston, Houghton, 1931, str. 571 (2,75 \$).
- Friedländer Adolf Albrecht: *Der Wille zur Macht u. die Macht des Willens.* Stuttgart, Enke, 1931, str. 44 (1,80 mk).

- Fuchs Wilhelm: Was ist Universalismus? Modena, 1930, Soc. Tipogr. Modenese. Abdr. aus Studi filosofico-giuridici dedicati a Giorgio del Vecchio. 4°, str. 20.
- Fulde Herbert: Die polnische Arbeitergewerkschaftsbewegung. Weinfeld, A. G. Neuenschwander, 1931, str. 214.
- Gasperoni Gaetano: Il fascismo nella scuola. Milano-Verona, Mondadori, 1929, str. 202 (10 l).
- MacGee John Edwin: A crusade for humanity. The history of organised positivism in England. London, Watts, 1931, str. 249.
- Kommende Gemeinde. Hrsg. im Auftr. d. Köngener von Jacob Wilhelm Hauer. Schriftl.: Hermann Buddensieg. Jg. 3. H. 2. Leipzig, Hirschfeld, 1931, 3, 2. Was uns fehlt. Gedanken zum wirtschaftl. u. sozialen Umbruch, str. 169.
- Genet Raoul: Traité de diplomatie et de droit diplomatique. T. I. L'agent diplomatique. Personnel diplomatique. Rang. Honneurs. Préséances. Privilèges et immunités diplomatiques. Paris, Pedone, 1931, str. 608.
- Gewerkschafts-Krise? Kritische Betrachtungen z. Arbeitsnehmerbewegung. Von einem langjähr. Gewerkschaftsmitglied. Leipzig, Braun in Komm. 1931, str. 16 (1 mk).
- Gobron Gabriel: Contacts avec la jeune génération allemande. Cahier 2. Toulouse. Ed. de la „Lanterne du Midi" 1930. (Encyclopédie populaire de l'esprit et de la vie mod.) str. 284.
- Gorine P.: La révolution russe de 1905. Paris, Bureau d'édit. 1931, str. 180 (9 fr.).
- Grey Edward Sir: Speeches on foreign affairs 1904—1914. Selected with introd. by P. Knaplund. London, Allen & Unwin, 1931, str. 327.
- Halbe Albert: Eigentum ist Verdienst! Eine Kampfschrift gegen u. für Alle. Breslau, Trewendt & Granier, 1931, str. 127.
- Hale Oron James: Germany a. the diplomatic revolution; a study in diplomacy a. the press 1904—1906. Philadelphia, Univ. of Philadelphia Pr., 1931, str. 242.
- Harrison Shelby M.: The social survey. The idea defined and its development traced. Reprinted, with changes, from the introd. to a bibliography of social surveys. New York, Rüssel Sage Found, 1931, str. 42.
- Hartmann Karl Otto: Die Wesensfragen der Berufsschul-Erziehung und die zeitbedingte Durchführung ihrer Aufgaben. Köln, Du Mont-Schauberg, 1931, str. 232 + VIII.
- Hayes Carlton Josef Huntley: The historical evolution of modern nationalism. New-York, Richard R. Smith, 1931, str. 355 (3,50 \$).
- Heinemann Herbert: Die Freiheit d. politischen Gesinnungen. Betätigung im Beamtenrecht. Wertheim a. M., Bechstein, 1931.
- Heisler August: Im Kampf gegen Vergewaltigung durch d. Staat. Notschrei e. Arztes. München, Verlag d. Ärztl. Rdsch., 1931, str. 55 (2 mk).

- Hische Wilhelm: Die öffentliche Berufsberatung. Theorie u. Systematik, Technik u. Praxis, wirtschaftl. u. menschl. Effekt. Bernau b. Berlin, Grüner-Verlag, 1931 (Schriftenreihe „Arbeit und Beruf“ 8.), str. 215 + XV.
- Hodges Charles: The background of international relations. Our world horizons, national and international. London, Chapman & Hall, 1931, r. 759.
- Horne Herman Harrell: The essentials of leadership: and other papers in moral and religious education. Nashville, Tenn., 1931, Cokesbury Pr., str. 136.
- Hsiao Hsiao Hung: The status of the first-born, with special reference to intelligence. Worcester, Mass, Clark Univ. Pr., 1931. (Genetic psych, monographs. 9, 1—2), str. 118.
- Hundhammer Alois: Staatsbürgerliche Vorträge. Regensburg, Manz, 1931, str. 123 (1,50 mk.).
- Industrial Health Research Board. Two studies of absenteeism in coal mines. London, H. U, Stat. Off., 1931.
- ab Insulis: Geistiger Mensch u. Nationalismus. Ein Interview f. d. Gebildetem unter seinen Gegnern. Berlin-Steglitz, Verlag f. Zeitkritik, 1931, str. 40 (1,60 mk.).
- Die Internationalen Beziehungen im Zeitalter des Imperialismus. Dokumente aus d. Archiven d. Zarischen u. d. Provisorischen Regierung hrsg. v. d. Kommission b. Zentralexekutivkomitee d. Sowjetregierung. Dt. v. Otto Hoetzsch. Reihe I. Das Jahr 1914 bis zum Kriegsausbruch. Bd. I. 14 Jan. bis 15 März 1914. Berlin, Hobbing, 1931, str. 42 + 474 in 4° (38 mk.).
- International Communication: a symposium of the language problem. By Herbert N. Shenton. London, Paul, 1931, str. 120.
- Irwin Ray W.: The diplomatic relations of the United States with the Barbary powers, 1776—1816. Chapel Hill, N. C. Univ. of N. C. Pr. 1931., str. 225.
- Jura T.: Geisteswissenschaft und Willensgesetz. Krit. Untersuchung d. Methodenlehre d. Geisteswissenschaft in d. badischen, Marburger u. Dilthey-Schule. Berlin, Pan-Verlagsges. 1931 (Pan-Bücherei. Gruppe Philosophie. 8.), str. 136 + VIII.
- Kahn-Freund Otto: Das soziale Ideal des Reichsarbeitsgerichts. Eine krit. Untersuchung. Mannheim, Bensheimer, str. X + 66 (Abh. z. Arbeitsrecht. 7., (4 mk.).
- Kaufmann Erich: Zur Problematik des Volkswillens. Berlin de Gruyter 1931. (Beiträge z. ausländ. off. Recht u. Völkerrecht. 17.), str. 19.
- Koschmann Günther: Kredit und Ehre. Ein Beitr. zur Kreditverleumdung u. üblen Nachrede. Berlin, Struppe & Winkler, 1931, str. 66.
- Kotnew A. M.: New lamps for old; an interpretation of events in modern China. London, Probsthain, 1931, str. 371.
- Kremers Hermann: Nationalismus u. Protestantismus. Berlin, Verlag d. Evang. Bundes, 1931, str. 52.

- Lagacos Elie L.: La défense sociale à l'égard des anormaux, des delinquants d'habitude et de l'adolescence coupable. Un projet de loi belge. Athènes, Impr. de la Prison Ecole Avéréff, 1930, str. 144.
- Lambert Pierre Georges: La représentation politique des intérêts professionnels. Paris, Libr. du „Recueil Sirey”, 1929, str. 181.
- Landsberg Otto: Die politische Krise der Gegenwart. Berlin, Dietz, 1931, str. 24.
- Lee Umphrey: The historical backgrounds of early Methodist enthusiasm. New York, Columbia Univ. Pr., 1931. (Stud. in hist., econ. and publ. law. 339.), str. 176.
- Lipiński Richard: Die Geschichte d. sozialistischen Arbeiterbewegung in Leipzig. T. I. bis 1857. Leipzig, Leipziger Buchdr., 1931, str. 188 (5 mk.).
- List Friedrich: Schriften, Reden, Briefe. Im Auftr. d. Friedrich List-Gesellschaft. E. V. mit Unterstützung d. Deutsch. Akad. u. d. Notgemeinschaft d. deutschen Wissenschaft. Hrsg. von Erwin v. Beckerath, Karl Goesser (u. a.). Bd. 7. Berlin, Hobbings, 1931, str. 686 + XIII.
- López-Rey J.: Los estudiantes a la dictadura. Madrid, Morata, 1930, str. XV + 316.
- Louis Paul: Les idées essentielles du socialisme. Paris, Rivière, 1931, str. 207 (12 fr.).
- Liibbe Fritz: Die Wendung vom Individualismus zur sozialen Gemeinschaft im romantischen Roman (von Brentano zu Eichendorff u. Arnim). Ein Beitrag zur Vorgeschichte d. Realismus. Berlin, Junker & Dünhaupt, 1931, str. 116 (5 mk.).
- Luetgebrune Walter: Neu-Preussens Bauernkrieg. Entstehung u. Kampf d. Landvolkbewegung. Hamburg, Hanseat. Verlags-Anst., 1931, str. 213 (3,80 mk.).
- Maciver Robert Morrison: The contribution of sociology to social work. New-York, Columbia Univ. Press., 1931, str. 118.
- Madariaga Salvador de: Englishmen, Frenchmen, Spaniards. An essay in comparative psychology. Pref. note by Alfred Zimmern. New cheap ed. New York, Oxford, 1931, str. 275.
- Malusardi Edoardo: Elementi di storia del sindacalismo fascista. Con pref. di Giuseppe Bottai. Torino, Stab. tip. artistico commerc. 1930, str. 175.
- Malyusz Elemer: The fugitive Bolsheviks. London, Richards, 1931, str. 441.
- Man Henri de: La gioia nel lavoro. A cura di Alessandro Schiavi. Bari, Laterza, 1931. (Bibliot. di cultura moderna, 203), str. 410 + XXXIX.
- Marsh Georg Turner a. Wyckoff Harry W.: Citizenship for nations. San Francisco, Marsh, 1931, str. 85.
- Marshall U. V.: Education as a social force. London, Oxford Univ. Pr., 1931, str. 190.
- Maritain Jacques, Peter Wust and Christopher Dawson: Essays in order. Ed. by Christopher Dawson and J. F. Burns. (Katholizismus u. Gegenwart). New York, Macmillan, 1931, str. 268.

- Maurras Chéries: *Romantisme et révolution. L'avenir de l'intelligence, suivi de Auguste Comte. Le romantisme féminin. Mademoiselle Monk. L'invocation à Minerve. Trois idées politiques, Chateaubriand, Michelet, Sainte-Beuve.* Paris, Hachette, 1928. (Oeuvre de Charles Maurras 3.), str. 296.
- Maurras Charles: *Petit Manuel de l'enquête sur la monarchie.* Paris, Hachette, 1928, str. 228.
- Maurras Charles: *Enquête sur la monarchie, suivie d'une campagne royaliste au „Figaro" et si le coup de force est possible. Ed. définitive, avec un discours préliminaire et un index des noms cités.* Paris, Hachette, 1928 (Oeuvre de Ch. Maurras 1.), str. 615 + CLV.
- Mayer Hans: *Die Polizeigewalt in Hessen. Geschichtl. Entwicklung u. geltendes Recht.* Mainz, Diemer, 1931, str. VII + 86 (4,50 mk.).
- Melletti Vincenzo: *Die Revolution d. Faschismus. Autor, dt. Ausg. von Hellmuth Ludwig.* München, Eher, 1931, str. 164 (2 mk.).
- Mennicke Karl: *Das pädagogische Problem im Zusammenhang mit d. Kulturkrise d. Gegenwart.* Potsdam, Protte, 1931, str. 22 (1,50 mk.).
- The Menshevik Trial *The text of the indictment of the counter-Revolutionary Menshevik Organisation.* London, Modern, Books, 1931.
- Mieleke Karl: *Deutscher Frühsozialismus. Gesellschaft u. Geschichte in d. Schriften von Weitung u. Hess.* Stuttgart, Cotta, 1931, str. XII + 199 (9,50 mk.).
- Müller Friedrich: *Der Werklehrer. Ein Beitr. z. Psychologie u. Ethik d. Lehrerberufes.* Paderborn, Schöningh in Komm. 1931. (Neue Beitr. z. Erziehungswiss. 9.), str. 108.
- Myers William Starr: *The american government of today.* New-York, Harper, 1931, str. 571.
- Ogden C. K.: *Debabelization. With a survey of contemporary opinion on the problem of a universal language.* London, Paul, 1931, str. 171.
- Ogg Frederic Austin a. Ray Perley Orman: *Introduction to American government.* 4 edit. rev. New-York, Century, 1931, str. 1036 (3,75 \$).
- Moderne Organisationsformen der öffentlichen Unternehmung. Hrsg. von Julius Landmann. T. 2—4. München. Duncker & Humblot 1931. (Sehr. d. Vereins f. Sozialpolitik. 176). 2. Deutsches Reich, str. 681. 3. Ausland, str. 279. 4. Moll Bruno: *Reinerträge u. Zuschussbedarf d. öffentl. Unternehmungstätigkeit,* str. 60.
- Pannunzio Sergio: *Il concetto di dittatura rivoluzionaria. Lezione 2.* Forli 1930, str. 11.
- Die deutschen Parteiprogramme. Begr. von Felix Salomon. Hrsg. v. Wilhelm Mommen. Günther Franz. II. 3. Leipzig. Teubner 1931. (Quellensamml. z. dt. Geschichte). 3. Das deutsche Reich als Republik. 1918—1930. 5. Aufl., str. 139 + VI.
- Paulsen Wilhelm: *L'école solidariste. Trad. et préf. de Ad. Ferrière.* Bruxelles, Centr. du P. E. S. de Belgique, 1931, str. 102. (15 fr).
- Perera Manuel: *Tragedia proletaria. Obra social.* Sestao, Bravo, 1930, str. 286.

- Perrot Franz: Bismarck u. die Juden. „Papierpest" u. „Aera-Artikel von 1875". Erg. durch Karl Perrot. Neu herausg. mit Einleitung u. Nachw. vers. von L. Feldmüller-Perrot. Berlin, Galbe, 1931, str. 288. (10 mk).
- La Politique du logement en Europe. La construction d'habitations à bon marché. Genève 1930. (Etudes et documents publiés par le Bureau int. du travail. G. [Logement et bien-être], 3), str. 397 + IV + VIII.
- Pomaret Chi L'Amérique à conquête de l'Europe. Paris, Colin, 1931, str. VII + 287.
- Powell Edward Alexander: Thunder over Europe. New York, Washburn, 1931, str. 288. (3 \$).
- Privat Maurice: Les révolutions de 1914 et la crise mondiale. Paris—Neuilly, Documents secrets, 1931, str. 244 + 44. (12 fr).
- Quervain Alfred de: Die theologischen Voraussetzungen der Politik. Grundlinien e. polit. Theologie. Berlin, Furche Verlag, 1931, str. 188. (6 mk).
- Quittschau Ewald: Das religiöse Bildungsideal im Vormärz. Ein Beitrag z. Geschichte d. Seminarunterrichts in Preussen. Gotha: Klotz, 1931, str. VII + 333. (10 mk).
- Recasens i Mercadé: Que es socialisme? Proleg. de M. Serra i Moret. Reus. Libr. Nac. y Extranj., 1931, str. 196.
- Reynolds Bruce: The communist shakes his fist; he would fight the battles of Moscow on the street of New York. New York, Sully, 1931, str. 460.
- Restriction of output among unorganized workers. By Stanley B. Mathewson a an. New York, Wiking, 1931, str. 222.
- Rickert Heinrich: Über idealistische Politik als Wissenschaft. Ein Beitrag zur Problemgeschichte d. Staatsphilosophie. Erlangen, Palm & Enke, 1931, str. 147—168. (0,85 mk).
- Riddle Donald Wayne: The martyrs; a study in social control. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1931, str. 242.
- Riedl Richard: Exceptions to the most favoured nation treatment. London, King, 1931.
- Riguzzi Biagio: Sindicalismo e riformismo nel Parmense. Luigi Musini; Agostino Beronini (Saggio sulla storia del movimento operaio). Bari, Laterza, 1931. (Bibl. di cultura moderna 202), str. 181.
- Roberti Roberto: Les mesures de prévoyance sociale en faveur des ouvriers agricoles en Italie. Note présentée au 14. congrès international d'agriculture; Bucarest 7, 8, 10 juin 1929. Rome, C. N. F. S. a., 1929, str. 25. (2 lir).
- Rosenberg Alfred: Freimaurerische Weltpolitik im Lichte d. kritischen Forschung. 3. Aufg. München, Eher, 1931, str. 76. (0,90 mk).
- The Russian Conscripts 3. Vol. — 1 Vol.: Labour in the timber camps. 2. Vol. Life at the „Front". 3. Vol. Colonies of convicts. London, „Times", 1931.
- Rüttgers Sewerin: Literarische Erziehung. Ein Versuch über d. Jugendschriftenfrage auf soziologischer Grundlage. Langensalza, Beltz, 1931, str. 152. (4,80 mk).

- Salz Arthur: Das Wesen des Imperialismus. Umriss einer Theorie. Leipzig, Teubner, 1931, str. VI + 201. (8,20 mk).
- Schaafhausen Friedrich Wilhelm: Der Durchbruch des deutschen Geistes im Mittelalter. Von d. Gotik bis zur Reformation. Jena, Diederichs, 1931, str. 271. (9 mk).
- Schink Georg A.: Die Berufsschule der Stadt Schweinfurt a. M. Im Auftr. u. mit Unterstütz. d. Stadt bearb. Würzburg, Stürtz, 1931, str. 171,2 tab. 4°.
- Schöffler Herbert: Die politische Schulung d. englischen Volkes. Leipzig, Tauchnitz 1931, str. 38. (1,25 mk).
- Schoolmeesters Herman: Les lois sociales et la production. Paris, Giard, 1931, str. 18.
- Schwertfeger Bernhard- Kaiser u. Kabinettschef. Nach eigenen Auszeichnungen u. d. Briefwechsel Rudolf v. Valentinis dargest. Oldenburg, Stalling, 1931, str. 254. (6,50 mk).
- Senf Walter: Der Kampf gegen Schwindel u. Tricks. Hirschberg i Riesengeb., Vogelburg-Verlag, 1931, str. 211. (4,20 mk).
- Servet Claude et Paul Bouton: La trahison socialiste de 1924. Paris, Bureau d'éd., 1931, (Histoire du mouvement ouvrier), str. 160.
- Seyfert Richard: Volkstümliche Bildung als Aufgabe der Volksschule. Dresden, Huhle, 1931, str. 126. (3 mk).
- Sforza Carlo: Brevi note sul Fascismo, sui capi, sui gregari. Lucca, Il popolo toscano, 1930, str. XXII + 355.
- Silvia Pietro: L'Italia fra le grandi potenze; 1882—1914. Roma, Cremonese, 1931, str. 190.
- Social Conflict; papers presented at the twentyfifth annual meeting of the American sociological society, held at Cleveland, Ohio, December 29—31, 1930. Vol. 25. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1931, str. 265.
- Solmi Arrigo: Italia e Francia nei problemi attuali della politica europea. Milano, Treves, 1931, str. 218.
- Sosnosky Theodor v.: Die rote Dreifaltigkeit. Freiheit, Gleichheit, Brüderlichkeit, Jakobiner u. Bolschewiken. Einsiedeln u. Waldshut, Benziger, 1931, str. 262. (6,40 mk).
- Sprietsma Cargill (Henry Cargill). We imperialists; notes on Ernest Seillières philosophy of imperialism. New York, Columbia Univ. Pr., 1931, str. 160.
- Stark Johannes: Nationalismus u. katholische Kirche. 3. erw. Aufl. mit e. Antwort auf d. Kundgebungen deutscher Bischöfe. München, Eher, 1931, str. 100. (1,30 mk).
- Strathmann Hermann: Nationalsozialistische Weltanschauung? Nürnberg, Volksdienst-Verlag, 1931, str. 39. (1 mk).
- Swienty Wilhelm: Der Alkoholismus u. seine Bekämpfung in d. Sowjet-Union. Berlin—Dahlem, Verlag Auf d. Wacht, 1930, str. 19.
- Tausch Carl F.: Policy a. ethics in business. New York, MacGraw Hill, 1931, str. 624. (5 \$).

- Tcharykow N. V.: Glimpses of high politics, trough war a. peace 1855—1929. New York, Macmillan, 1931, str. 330. (5 \$).
- Thurstone Louis Leon a. Jenkins Richard L.: Order of birth, parent-age a intelligence. Chicago, Univ. of Chic. Pr., 1931, str. 148. (Behavior research fund, monographs)
- Tillich Paul: Protestantisches Prinzip und proletarische Situation. Bonn, Cohen, 1931, str. 33.
- Torrubiano Ripoll Jaime: Política religiosa de la democracia española. Madrid, Morata, 1931, str. 326.
- Tremöhlen Ernst: Die Geschichte des Fremdenverkehrs im Auslande und im Inlande und seine Förderung durch private und staatliche Organisationen. T. 1. Berlin, Funk, 1931. 1. Das Ausland, str. 207.
- Trentin Silvio: Antidémocratie. Paris, Valois, 1930. Suite polit, ital. 4., str. 279 (15 fr).
- La Vega José de: Démocratie et soviétisme. Essais d'histoire constitutionnelle. Préf. de J. Laferrière. Paris, Giard, 1931, str. 239. (30 fr).
- Vermeulen Raymond: Le travail forcé et les catholiques. Liège, La Pensée catholique, 1931. (Etudes soc. 31—32), str. 39.
- Vilaverde Garcia Camilo: La prensa y las prensas de Menorca. Conferencia pronunciada en el Casino de clases del ejército y armada de Mahon. Mahón 1930. Tip. Mahonesa, str. 104.
- de Viti de Marco A.: Un trentennio di tutte politiche; 1894—1922. Roma, Coll. meridionale, 1930, str. XXII + 480. (25 l).
- Waldecker Ludwig: Die Stellung d. menschlichen Gesellschaft zum Völkerbund. Versuch e. Darstellung des Kampfes um die Weltorganisation. Berlin, Heymann, 1931, str. XI + 374. (20 mk).
- Weale Putnam: China's crucifixion. Cheaper edit. London, Douglas, 1931, str. 401.
- Weichmann Herbert n. Weichmann Elsbeth: Alltag im Sowjetstaat. Macht u. Mensch, Wollen u. Wirklichkeit in Sowjet-Russland. Berlin, Brückenverlag, 1931, str. 151. (2,60 mk).
- Whitten Robert Harwey and Thomas Adams: Neighborhoods of small homes; economic density of low-cost housing in America and England. Cambridge, Mass. Harvard, 1931. (Harvard city planning stud. 3), str. 221.
- Wiedwald Rudolf: Die öffentliche Berufsberatung. Ihr Wollen u. Wirken. Berlin, Zentralverband d. Angestellten 1931. (Fortbildungsschr. f. d. Personal d. Arbeitsämter 3), str. 47.
- Wirz J. Paul: Der revolutionäre Syndikalismus in Frankreich. Zürich, Gürceberger, 1931, str. XI + 214. (13,75 fr. szw.).
- Zoning in the United States. Ed. by W. L. Pollard. Philadelphia 1931. (Annals of the American Academy of polit, and soc. science. 155, 2). 1. Historical and legal aspects. 2. Procedure of zoning. 3. Economics and zoning. 4. General. Str. 230.

V.

Grupy i typy.

- Adelmann Josef: Das Eigenrecht des Kindes u. die menschliche Gemeinschaft. Ein Beitrag z. pädagog. Reformbewegung d. Gegenwart. Langensalza, Beyer, 1931, str. 78. (2 mk).
- Ajalbert Jean: Clemenceau. 5. edit. Paris, Gallimard, (Contemporains vus de près), 1931, str. 171. (15 fr).
- Andrae e Wilhelm: Staatssozialismus und Ständestaat. Ihre grundleg. Ideologien u. d. jüngste Wirklichkeit in Russland u. Italien. Jena, Fischer, 1931, str. 227 + VIII.
- Dix Ans d'organisation internationale du travail. Préf. par Alb. Thomas. Genève: Bureau intern, du travail, 1931, str. IV + XII + 500. (6 fr. szw.).
- Rote Arbeit. Der neue Arbeiter in der Sowjetunion. Hrsg. von Jüger n Kuczynski. Mitarb.: Arthur Holischer, Karl Radek, Anna Segers u. a. Berlin, Historia-Foto, 1931, str. 217.
- Atholl Duchess of: Women and politics. London, Allan, 1931, str. 184.
- Banning W.: Jaurès als Denker. Arnhem, Van Loghum Slaterus, 1931, str. VIII + 211.
- Baum Marie u. Alix Westerkamp: Rhythmus des Familienlebens. Das von einer Familie tägl. zu leistende Arbeitspensum. Berlin, Herbig, 1931. (Forschungen über „Bestand u. Erschütterung d. Familie in d. Gegenwart" 5), str. 190.
- Beer Franz: Der Unternehmeraristokrat oder vom kommenden deutschen Unternehmertyp. Pfullingen, Baum, 1931, str. VIII + 23. (0,60 mk).
- Beer Rüdiger Robert: Heinrich Brüning. Berlin, Politisch-wissenschaftl. Verlag, 1931, str. 70.
- Blome P.: Jugendwohlfahrtseinrichtungen und ihre gesetzlichen Grundlagen. Halle a. S., Marhold, 1931. (Handbuch f. Anstaltserzieher 5), str. 62.
- Brasol Boris Lee: The elements of crime; psycho-social interpretation. 2. ed. New York, Oxford, 1931, str. 450. (5 \$)
- Brethe de la Gressaye Jean: Le syndicalisme. L'organisation professionnelle de l'Etat. Paris, Libr. du „Recueil Sirey", 1930, str. 363.
- Brian-Chaninov Nicolas: The Russian Church. Transl. by Warre B. Wells. New York, Macmillan, 1931, str. 221.
- Bridges Katharine M. Banham: The social and emotional development of the pre-school child. London, Paul, 1931, str. 277.
- Brückner Adolf: Das Problem d. Schülerbeurteilung. Untersuchung zur Fremd- u. Selbstbeurteilung d. Jugendlichen. Langensalza. Beyer, 1931. str. 90. (2,20 mk).
- Mac Caleb Walter Flavius: Theodore Roosevelt. New York, Boni, 1931, str. 395.

- Calverton V. F.: La bancarrota del matrimonio. Trad. de Manuel Pumariega. Madrid, Ed. Oriente, 1931, str. 327.
- Carlson Harold S.: Information and certainty in political opinions; a study of university students during a campaign. Iowa City, Univ. of Ia, 1931, (Univ. of Ia, stud. in charakt. 4,1), str. 48.
- Chang Sherman H. M.: The Marxian theory of the state. Chester, Pa, Spencer, 1931, str. 230.
- Collaud Béat: Les associations agricoles. Fribourg, Impr. Saint-Paul, 1930, str. 194.
- Dechant Hans: Der Berufsverein als Staatsorgan. Ein Beitrag zur Lehre vom fascistischen Staatssystem. Wien, Springer, 1931, str. 71. (3,60 mk).
- Deutsche Staatenbildung u. deutsche Kultur im Preussenlande. Hrsg. v. Landeshauptm. d. Provinz Ostpreussen. Königsberg, Gräfe & Unzer in Komm., 1931, str. XV + 672. (12 mk).
- Deutschland und der Norden. Umriss, Reden, Vorträge. Ein Gedenkbuch. Im Auftr. d. Schleswig-Holsteinischen Univ.-Gesellschaft hrsg. von Carl Petersen. (Enthält u. a.: Deutsch, u. nordischer Geist, ihre Wechselwirkungen im Verlauf ihr. Geschichte. — D. nordisch-deutsche Woche f. Kunst u. Wissenschaft in Kiel). Breslau, Hirt, 1931, str. 411 + V.
- Diebow Hans u. Goeltzer Kurt: Hitler. Eine Biographie. Berlin, Verl. Tradition, 1931, str. 160 in 4°. (4,80 mk).
- Dodwell Henry: The founder of modern Egypt. A study of Muhammed Ali. London, Cambridge Univ. Pr., 1931, str. 284.
- Eells Walter Crosby: The junior college. Boston, Houghton, 1931. [Riverside textbooks in educat], str. 861. (4 \$).
- Engelbrecht Ernst: In den Spuren des Verbrechertums. Ein Streifzug durch d. grosstädt. Verbrechen u. seine Schlupfwinkel. Berlin—Schöneberg, Oestergaard, 1931, str. 369. (4 mk).
- Essad Bey (Leo Noussimbaum): Stalin. Berlin, Kiepenheuer, 1931, str. 439. (5,50 mk).
- Estland. Volk, Kultur, Wirtschaft. Hrsgb. von Alb. Pullerits. Deutsche Übers. v. Edmund Hunnius. Tallinn 1931, str. 356.
- Eulenburg Franz: Phantasie u. Wille d. wirtschaftenden Menschen. Tübingen, Mohr, 1931, str. 47. (1,80 mk).
- Finke Hans: Der Rechtsbrecher im Lichte d. Erziehung. Kritisch aufbauende Gedanken aus d. Praxis für die Änderung d. Strafvollzugs. Weimar, Böhlau, 1931, str. 77. (3,50 mk).
- Fleischer Ludwig: Über das Schicksal der 1891—1905 in Düsseldorf geborenen unehelichen Kinder und ihrer Mütter. Berlin, Schootz, 1931. (Veröff. aus d. Gebiete d. Medizinalverwaltung 34,7), str. 26.
- Frobenius Else: Mit uns zieht die neue Zeit. Eine Geschichte der deutschen Jugendbewegung. Berlin, Dt. Buch-Gemeinschaft, 1931, str. 446 + 16 tabl.
- Frossard L. O.: De Jaurès à Lénine. Notes et souvenirs d'un militant. Paris, Edition de la „Nouv. Rev. socialiste", 1930, str. 313.

- Garrison Elisha Ely: Roosevelt, Wilson a. the Federal reserve law. Boston, Christopher Publ. House, 1931, str. 367. (3 \$).
- Gerlache Pierre Baron de: Gerlache et la fondation de la Belgique indépendante. Bruxelles, Paris, Libr. nationale d'art et d'histoire, 1931, str. X + 345. (30 fr).
- Grimm Hans: Der Schriftsteller u. die Zeit. Bekenntnis. München, Langen. 1931, str. 187. (4,50 mk).
- Gros Guston: M. Poincare memoraliste (sa psychologie) Pref. de Fernand Payen. Paris, Baudinière, 1930, str. 255. (12 fr).
- Guttenberg Karl Ludwig Frhr. zu: Die zeitgenössische Presse Deutschlands über Lenin. Würzburg, Becker, 1931, str. VIII + 122.
- Happich August: Friedrich Engels als Soldat der Revolution. Borna—Leipzig, Noske, 1931. (Hess. Beitr. z. Staats- u. Wirtschaftskunde 6), str. 147 + VIII.
- Hashagen Justus: Staat u. Kirche vor der Reformation. Eine Untersuchung d. vorreformatorischen Bedeutung d. Laieneinflusses in d. Kirche. Essen, Baedeker, 1931, str. XXXV + 569. (36 mk).
- Hedler Adolf: Freiherr vom Stein. Der grosse, freiheitl., deutsche Staatsmann Zur 100. Wiederkehr s. Todestages. Mit einem Vorw. von Fritz W u e s s i n g u. mit einem Geleitw. von Gertrud B ä u m e r. 2. Aufl. Langensalza, Beltz, 1931, str. 68.
- Hermens Ferdinand Alois: Demokratie d. Staatsformen. München, Duncker & Humblot, 1931, str. VIII + 242. (9 mk).
- Hielscher Friedrich: Das Reich. Berlin, Verlag Das Reich, 1931, str. 380. (12 mk).
- Hoeltzel Max: Friedrich List als Politiker. Stuttgart. Winkler in Komm., 1931, str. 32.
- Hurwitz-Stranz Helene: Kriegerwitwen gestalten ihr Schicksal. Lebenskämpfe deutscher Kriegerwitwen nach eigenen Darstellungen. Mit einer Einführung von H. Geib. Berlin, Heymann, 1931, str. 136. (3,50 mk).
- Israel Alexandre: L'école de la république. La grande oeuvre de Jules Ferry. Préf. d'Edouard Herriot. Paris, Hachette, 1931, str. 274.
- Jahrbuch d. Deutschen Sozialdemokratie für das Jahr 1930. Hrsgb. v. Vorst. d. Sozialdemokrat. Partei Deutschlands. Berlin, Vorwärts, 1931, str. VIII + 521.
- King Bolton: Fascism in Italy. London, Williams & N., 1931, str. 100.
- Klumker Christian Jasper: Vom Werden deutscher Jugendfürsorge. Zugleich eine Geschichte d. dt. Berufsvormundschaft. Zum 25-jähr. Bestehen d. Archivs deutscher Berufsvormünder. Berlin, Heymann, 1931, str. 103.
- Koch Georg: Der Freiherr vom Stein. Von Staat, Volk u. Bildung. Kassel, Neuwerk-Verl., 1931, str. 201.
- Levine Isaac Don: Stalin. New York, Cosmopolitan, 1931, str. 421. (3,50 \$).
- Levy-Brühl L.: La mentalité primitive. London. Oxford Univ. Pr., 1931. (Herbert Spencer lect. 1931).

- Lindquist Ruth: The family in the present social order. A study of needs of American families. Chapell Hill N. C, Univ. of N. C. Press, 1931.
- Liolla Matthew A.: The unborn child. New York, Hoss, 1931, str. 44.
- Lowrie Donald A.: Masaryk de Tchecoslovaquie, premier président de la République tchécoslovaque. Genève, Edit. Labor, 1930, str. 303. (350 fr. szw.).
- Mackenzie F. A.: Beaverbrook. An authentic biography. London, Jarrolds, 1931, str. 296.
- Madariaga Salvador de: Ingleses, franceses, espanoles. Ensayos de psicologia comparada. 2. edit. Madrid, Ed. Espasa-Calpe, 1931, str. 300.
- Manson Grace E.: Occupational interests a. personality requirements of women in business a. the professions. Ann Arbor, Mich., Univ. of Mich, 1931, str. 136.
- Maurois André: Marshal Lyautey. Transl, by H. Miles. London, Lane, 1931, str. 301.
- O'Neil Jerold: That problem called the modern boy. Pref. by Elbert K. Fretwell. New York, Holston & Sears, 1931, str. 233. (2,50 \$).
- Orsini Emilia: Quinze ans au Ministère de la guerre. La vie féminine dans les bureaux. Préf. de Colette Yver. Paris, Alacatin, 1931, str. 140.
- Patterson Melville Watson: Sir Francis Burdett and his times 1770—1841 (Katholiken-Emanzipation und Reformbill in England) t. 1, 2. New York, Macmillan, 1931, str. 709.
- Paulsen Ingwer: Victor Aimé Huber als Sozialpolitiker. Ein Beitr. zur Gesch. christlich-konservativer Gesellschafts- u. Wirtschaftsauffassung. Leipzig, Hinrichs, 1931. (Königsberger historische Forschungen 2). Königsberg, Diss., str. 212 + XI.
- Perroni Vito: Il Duce ai Balilla. Brani e pensieri dei discorsi di Mussolini, ordinati e illustrati per i bimbi d'Italia. Roma, Libr. del Littorio, 1930, str. 191.
- Praxis u. Theorie d. Schulklasse als Arbeits- u. Lebensgemeinschaft. Berichte u. Ergebnisse aus d. Erziehungs- u. Unterrichtspraxis d. Versuchsklassen an d. Volks- u. Hauptschulen Wiens. Hrsg. von d. Inspektoren d. Wiener Versuchsklassen Ed. Burger u. Th. Steiskal. Wien, Dt. Verlag f. Jugend u. Volk, 1931, str. 244. (6 mk).
- Puniet Don Jean de: The mass, its origin and history. Transl, by the Benedictines of Stanbrook. New York, Longmans, 1931, str. 226.
- Rademacher Arnold: Die Kirche als Gemeinschaft u. Gesellschaft. Eine Studie z. Soziologie d. Kirche. Augsburg, Haas & Grabherr, 1931, str. 189. (3,50 mk). „Kirche u. Gesellschaft" Bd. V.
- Renier G. J.: The English. Are they human? London, Williams & N., 1931, str. 288.
- Reuter Edward Byron a. Runer Jessie Ridgway: The family; source materials for the study of family a. personality. New York, Mac Graw Hill. 1931, str. 615. (4 \$).

- Roney Frank: Frank Roney. Irish rebel and California labor leader. An autobiography. Ed. by I. B. Cross. London, Combr. Univ. Pr., 1931.
- Ronhoor J. H.: Woman in primitive motherright sociétés. New York, Van Riemsdyck, 1931, str. 541. (5 \$).
- Ruppert Hans: Aufbau d. Welt des Jugendlichen. Ein Beitrag zur Frage nach der Bildung u. Entwicklung d. Werterlebens u. Wertbewusstseins in d. Reifezeit. Leipzig, Barth, 1931, str. VIII + 197. (10 mk).
- Ruppin Arthur: Soziologie d. Juden. Bd. 2. Der Kampf d. Juden um ihre Zukunft. (Nach Vorlesungen an d. Hebräischen Unvers. Jerusalem). Berlin, Jüdischer Verlag, 1931, str. 335. (18 mk).
- Sanger, Margaret Higgins (i. e. Mrs. J. Noah H. Slee.): Woman and the new race. Pref. by Havelock Ellis. New York, Blue Ribbon Rooks 1931, str. 245.
- Schidlof Berthold: Prostitution u. Mädchenhandel. Eine zeitgeschichtl. Untersuchung über ein umstrittenes Gebiet. Leipzig, Lykeion, 1931, str. XVI + 326 in 4°. (25 mk).
- Schmidt Eugen: Das Verbrechen als Ausdrucksform sozialer Entmutigung. Eine einführende Betrachtung über d. Werden u. d. Behandlung d. kriminellen Persönlichkeit auf Grund d. Erkenntnisse d. modernn Psychologie. München, Schweitzer, 1931, str. 80. (3,40 mk).
- Sisco Joseph: Aristide Briand. L'homme, l'orateur, l'homme d'état. Paris, Rivière, 1930, str. 151.
- Sozial - Demokratischer Parteitag in Leipzig vom 31. Mai bis 5. Juni 1931 im Volkshaus. Protokoll. Berlin, Dietz, 1931, str. 311. (2,85 mk); Stadt- u. Landesplanung Bremen 1926—1930. Vorw. K. Thalenhorst. Bremen, Hauschild, 1931, str. VI + 365.
- Lo stato Mussoliniano e le realizzazioni del Fascismo nella nazione. Roma, Spoleto, 1930, str. 191.
- Stearns Albert Warren: The personality of criminals. Boston. Beacon Pr., 1931, str. 158. (2 \$).
- Strele Kurt: Rechtsstaat u. Demokratie im neuen Österreich. Innsbruck, Wagner, 1931, str. 130. (5 mk).
- Stück Hans: Das Recht d. unehelichen Kinder im 19. Jahrhundert unter Berücks. der in diese Zeit fallenden Reformbestrebungen. Jena 1931. Neuenhahn, str. 69.
- Swietoslawski Moritz: Der Organismus d. territorialen Selbstverwaltung in der Republik Polen. Leipzig, Noske, 1931, str. XI + 113. (5 mk).
- Thompson Warren S.: Ratio of children to women 1920. A study in the differential rate of natural increase in the United States Washington, Gov. Pr. Off., 1931, str. IX + 242.
- Thurnwald Richard: Repräsentative Lebensbilder von Naturvölkern. Berlin, de Gruyter, 1931, (Thurnwald: Die menschl. Gesellschaft in ihren ethnosozilog. Grundlagen 1), str. 311 + XXIII, 12 tabl.

- Tony Révillon M. -M.: Camille Pelletan 1846—1915. Quarante cinq années de lutte pour la République. Paris, Rivière, 1930, str. 216. (12 fr).
- Traité des femmes et des enfants. Résumé des rapports annuels des 1929 élaboré par le secretariat. Genève, Société des Nations, 1931, str. 34 in 4°.
- Trossmann Karl: Hittler und Rom. Nürnberg, Sebaldus-Verlag, 1931, str. 208. (1,80 mk).
- Tumlirz Otto: Die geistige Entwicklung der Jugendlichen 3. verb. Auflg Leipzig, Klinghardt, 1931. [Einführung in die Jugendkunde, Bd. I], str. VIII + 359. (9,80 mk).
- Vallentin-Luchaire Antonina: Stresemann. Transl. by Eric Sutton. Forew. by Albert Einstein. New York, Richard R. Smith, 1931, str. 366.
- Videi Charles: Les mutineries de la marine allemande. 1917—1918. Avec une étude historique et psychologique sur les mutineries maritimes. Paris, Payot, 1931, str. 207.
- Webb C. J. a. Kenyon F. G. sir: Arthur James Balfour 1848—1930. London, Oxford Univ. Press, 1931.
- Weigl Franz u. Battista Ludwig: Die Volksschule, ihre Bildungs- u. Erziehungsarbeit. München, Kösel & Pustet, 1931, str. VII + 381. (11,50 mk).
- Wildenhayn F.: Die Auflösung der Familie. Mit einem Vorw. von Carl Menckee. Potsdam, Protte, 1931, (Sozialpädagog. Schriftenr. 2), str. 105.

VI.

Wytwory społeczne.

- Bachofen Johann Jakob: Mutterrecht u. Urreligion. Eine Auswahl, hrsgb. v. Rud. Marx. 2. Auflg. Leipzig, Kröner, 1931, str. XIX + 280. (3,50 mk).
- Barnes Harry: The slum. Its story and solution. London, King, 1931, str. 398.
- Blanquez Augustin: Historia de Espana. Barcelona, Sopena, 1931, str. 912.
- Blinde Hans: Die Zeitung im Dienste d. Reklame. Eine Untersuchg. über d. auf Seiten d. Zeitung liegenden Bedingungen f. d. Wirksamkeit d. Anzeigereklame. Frankfurt, Travitzsch, 1931, str. VIII + 148. (6,80 mk).
- Carroll Eber Malcolm: French public opinion and foreign affairs 1870—1914. Lim. edit. New York, Century, 1931, [American historical assoc. publ.], str. 356.
- Chamberlain B. H.: Moeurs et coutumes du Japon. Trad. par Marc Logé. D'après la 5. édit. anglaise, rev. et augmentée par l'auteur. Paris, Payot, 1931, (Collection d'études, de documents et de témoignages pour servir l'histoire de notre temps), str. 468.
- Chitwood Oliver Perry: A history of colonial America. New York, Harper, 1931, (Harper's historical ser.), str. 824.
- Fuller George Washington, A history of the Pacific Northwest. New York, Knopf, 1931, str. 399.

- Garwood Irving: American periodicals from 1850 to 1860. Lim ed. Macomb. III. Author, 1931, str. 100.
- Grausset René: Les civilisations de l'Orient. T. 4. Le Japon. Paris, Crès, 1930, str. 323.
- Gusinde Martin: Die Feuerland-Indianer. Ergebnisse meiner 4 Forschungsreisen in d. Jahren 1918 bis 1924, unternommen im Auftr. d. Ministerio de instruction publica de Chile. Bd. 1. Mödling bei Wien, Verl. d. Int. Zeitschr. „Anthropos“ 1931, 4°. 1. Die Selk'Norm. Vom Leben u. Denken eines Jägervolkes auf d. grossen Feuerlandinsel, str. 1176 + XXXII, 50 tabl. 160 mk.
- Handbuch der Amerikakunde. Mit Beitr. von Walther Fischer (u. a.). Frankfurt, Diesterweg, 1931, (H. B. d. Auslandskunde 6), str. 334 + XV.
- Hasebrock Johannes: Griechische Wirtschafts- u. Gesellschaftsgeschichte bis zur Perserzeit. Tübingen, Mohr, 1931, str. XV + 296. (13 mk).
- Heard Gerald: Social substance of religion. The evolution of religion. London, Allen & Unwin, 1931, str. 318.
- Heidecker Karl: Wie lassen sich die sittlichen Normen begründen? Augsburg, Filser, 1931, str. 90. (3 mk).
- Heitjan Franz Emil: Die Saar-Zeitung und die Entwicklung des politischen Katholizismus an der Saar von 1872—1888. Saarloius, Saar-Ztg., 1931. Köln, Diss, str. 160.
- Herrmann Ferdinand: Modische Erscheinungen im heutigen Deutsch. Bielefeld, Rennebohm & Hausknecht, 1931, str. 84. (Heidelberg, Diss).
- Histoire de la Belgique contemporaine, 1830—1914 3. Bruxelles, Dewit, 1930, str. 698.
- Huch Ricarda: Deutsche Tradition. Vortrag. Weimar, Lichtenstein, 1931, str. 61.
- Ingrams W. H.: Zanzibar. Its history a. its people. London, Witherby, 1931, str. 527.
- Knak Siegfried: Zwischen Nil u. Tafelbai. Eine Studie über Evangelium, Volkstum u. Zivilisation, am Beispiel d. Missionsprobleme unter den Bantu. Berlin, Heimatsdienst-Verlag, 1931, str. XV + 328. (7 mk).
- Lebel Roland: Histoire de la littérature coloniale en France. Paris, Larose, 1931, str. 236.
- Lippert Julius: The evolution of culture. Transl. and edit. by Georg Peter Murdock. New York, Macmillan, 1931, str. 748.
- Magidson Isaak: Das sowjetrussische Eherecht unter besond. Berücks. des Eheauflösungsrechts. Leipzig, Weicher, 1931, str. VIII + 74. (4 mk).
- Mazzarella Giuseppe: Etnologia analitica dell'antico diritto indiano, vol. 7. Catania, Zuccarello, 1930, (Studi di etnologia giuridica, Voi. 9), str. 404.
- Müller Leonhard: Nationalpolnische Presse, Katholizismus u. katholischer Klerus. Ein kirchen- u. Zeitungserichtl. Ausschnitt aus d. Tagen d. Grosskampfes zwischen Deutschtum u. Polentum in d. Jahren 1896—1899. Breslau, Müller & Seiffert, 1931, str. XI + 223. (8 mk).

- Rasmussen Knud: The Netsilik Eskimos. Social life a. spiritual culture Transl. by W. E. Calvert from the Danish original. Kobenhaven, Gyldendal, 1931, str. 554.
- Romdahl Axel: Svensk kulturtradition. Stockholm, Norstedt, 1931, str. 40.
- Rosboch Ettore: La crise della civiltà europea. Roma, Libr. del Littorio, 1930, str. 275. (10 l.).
- Rugg Harold Ordway: Culture a. education in America. New York, Harcourt, 1931, str. 416. (2,75 \$).
- Ruland Ludwig: Die allgemeinen Grundlagen des sittlichen Handelns. Die Ethik d. Geschlechtslebens. München, Hueber, 1931, str. VIII + 416. (13,20 mk).
- Sandt Emil: Das Trio: Religion—Moral—Technik u. Gott. Braunschweig, Wolfermann, 1931, str. 234. (4,80 mk).
- Schapiro J. Salwyn: Modern a. contemporary European history 1815—1928. Under editorship of J. T. Shotwell. London, Allen & Tjwin, 1931, str. 865
- Siebert Ferdinand: Der Mensch um Dreizehnhundert im Spiegel deutscher Quellen. Studien über Geisteshaltung u. Geistesentwicklung. Berlin, Ebering, 1931, (Historische Stud. 206). München, Diss., str. 219 + XV.
- Tanlen Arthur: La presse et le mouvement ouvrier. Bruxelles, „Eglantine“, 1931, (Eglantine 9, 4), str. 29.

VII

Varia.

Klugman N. i Dusmenil de Grammont M.: De Luther à Wagner. Paris, 1931. 2 tomy, str. 226 + 217.

Autorzy nazywają w podtytule swe zbiorowe dzieło szkicem psychologii etnicznej. To znaczy: stawiają sobie zadanie, by podać co najmniej przyczynek do charakterystyki psychicznej pewnego narodu, tu mianowicie Niemców. Zadanie to kryje w sobie niebezpieczeństwa. Pokusy do efekownych, a fałszywych uogólnień są tu częste, bo wyrastają z niekontrolowanego podszeptu uczucia. A łatwowierność nasza złośliwie prowadzić gotowa na manowce niemal mistycznych widzeń i koncepcyj, w których kraju ukazuje się szczególnie predysponowanym sama dusza narodu. Na tych manowcach pamiętać trzeba bardzo dobrze o tem, że niema takiego jednostkowego bytu, któryby można nazwać duszą tego lub innego narodu. Co najwyżej dusze jednostek, należących do jednego narodu, wykazują pewne wyraźne podobieństwa, urobione we wspólnem życiu gromadzkim.

Pewne wspólne rysy psychiczne Niemców chcą autorzy wykazać na kilkunastu najwybitniejszych postaciach dziejowych kultury i życia politycznego. Przesuwa się przed nami długi szereg reforma-

torów religijnych, poetów, filozofów, malarzy, muzyków, mężów stanu. I każdy z nich musi dawać surowy i prawdę tylko mówiący egzamin z najtajniejszych porywów swej duszy.

W tym egzaminie sami autorzy ograniczają się do ustalenia jednej tylko tezy. Chcą mianowicie przekonać jedynie o tem, że w duszy Niemca gnieździ się sprzeczność wewnętrzna, której nie odczuwa on jako stanu napięcia i nieznośnego ciężaru. W drobiazgowej nieraz analizie istotnie też wykrywają u osobowości badanych ową Doppelseele, o której z dumą mówi niemiecka introspekcja.

Ale owa dusza podwójna nie jest swoistą cechą psychiki niemieckiej. Miewa w duszy smutek obok radości, czułość obok twardego zapamiętania, świętość obok nikczemności, nietylko Niemiec wszakże: wystarczy przejrzeć arcydzieła wielkiej twórczości artystycznej Zachodu. Trzeba tedy zacieśnić jakoś tę tezę.

Autorzy twierdzą też, że w duszy niemieckiej nietylko ukazują się sprzeczności, lecz że nie wywołują wewnętrznego oporu, ani, tem mniej, rozdarcia. Dusza niemiecka akceptuje swą dwojakość, uważa ją za cenną, wynosi się nią chępliwie. Znajduje w niej poprostu odbicie kosmicznego porządku rzeczy, który, idąc za Heglem, uważa również za sprzeczny wewnątrznie. Nie zżyma się też wobec współistnienia w jednej osobowości wzniosłych zasad ogólnych i nędznego konkretnego czynu.

Ale i to uznanie moralne sprzeczności nie byłoby może jeszcze cechą wyłącznie swoistą: kontrastami lubuje się naprzykład dusza rosyjska. Skrzętna analiza psychologiczna autorów dodaje dalsze rysy charakterystyczne. Ta sprzeczność wewnętrzna nie jest taka, iżby tendencja zła i dobra realizowały się w czynie naprzemian, wedle zmiennych kolei walki wewnętrznej. Przeciwnie: jest pewna prawidłowość i systematyczność w tem, jak wzniosła czy dobra zasada ogólna nie mąci nigdy trzeźwej praktyki przyziemnych, brutalnych i zachłannych instynktów. Wzniosły ideał ogólny do niczego konkretnego nie obowiązuje w życiu. Stąd nietylko sprzeczność wewnętrzna duszy niemieckiej, ale jej do gruntu kłamliwość: owo rozdarcie wewnętrzne bowiem w istocie rzeczy jest tylko zręczną przesłoną niesprzecznego wewnątrznie i konsekwentnego życiowego instynktu.

Ten instynkt jest nietylko zachłanny, ale i zawistny. W zielone winogrona zamienia się pod jego pożądliwym wzrokiem wszystko, czego nie może zdobyć. Łatwo też przeradza się i rozchwaszcza w postaci narodowej megalomanji. Dopiero w tej postaci, staje się cechą niemal swoistą. Lecz i teraz nie wyłączną. Podobieństwo pomiędzy postawą Niemców i Rosjan wobec kultury jest tu poprostu uderzające.

Nie chcę przesądzać, czy zupełnie trafnie zostało tu wyodrębnione to, co właściwe tylko duszy niemieckiej. Rzecz pewna natomiast, że autorzy wydobyli w swej analizie wiele bardzo cech, znamienych dla jednostek, któremi się zajmowali. Każdy rozdział, poświęcony innej osobowości, jest jej rachunkiem sumienia. I trzeba za specjalną zasługę poczytywać autorom, że tyle pracy i prawdomówności włożyli w ten lojalny, a sprawiedliwy sąd dziejowy.

Niektóre charakterystyki są znakomite. Luter, naprzykład, nader trafnie narysowany kilkoma dobitnymi rysami; zawistny mnich, wyzwalający z więzów obcego Rzymu grubą brutalność swej natury, bezwzględnej dla niższych i słabszych, uległej wobec interesu władców. Doskonała jest charakterystyka Wagnera w całym jego głębokim i nie znajdującym zapór amoralizmie. Zajmuje ona znaczną część drugiego tomu. Zrozumienie roli kulturalnej Wagnera oraz istotnego związku pomiędzy jego programem artystycznym, a postawą polityczną narodu może znakomicie się przyczynić do przezwyciężenia hipnozy niemieckiej, którą podtrzymuje w Polsce wiele czynników, ukształtowanych przed wojną. Wagneryzm jest niewątpliwie jednym z najbardziej humorystycznych nieporozumień w naszym życiu kulturalnym: oczywista, tylko obok heglizmu w filozofji i bałwochwalstwa dla niemieckiej jurysprudencji.

Kto smak ma nietylko dla elegancko rozwijanych tez ogólnych, ale i dla analiz psychologicznych, przeczyta z zainteresowaniem wiele szkiców w tem dziele. Doskonała jest charakterystyka Fryderyka; niemniej dobra Goethego i Schopenhauera; godne przeczytania również inne.

Wdzięczny też będzie zapewne autorom czytelnik za wiadomości o tem, jak wielu przodujących Francuzów wielbiło przed wiekiem kulturę niemiecką. Do jej admiratorów należał i Victor Hugo, i Edgar Quinet, i Mme de Staël, i wielu wielu innych. Zdaje się, że dopiero r. 1870 skorygował złudzenia.

Genjusz romański, w swej nieskażonej jeszcze formie łacińskiej, głębiej przeniknął tę rasę niespożytą, w której Tacyt już widział: *natum mendacio genus.* Cz *Znamierowski* (Poznań).

Addicks Anne: Die Schadenverhütung in d. deutschen Sozialversicherung. Leipzig, Deichen, 1931, str. XII + 127. (6,30 mk).

Adkins F. J.: How Europe grew. London, Williams & N., 1931, str. 592.

Andrews Fannie Fern Phillips: The Holy Land under mandate. Vol. 1 a 2. Boston, Houghton, 1931, str. 378 + 445.

L'Année sociale 1930. Année 1. Publ, par le Bureau int. du travail. Genève 1931, str. 259 + IV.

- Auer Heinrich: Die caritativ-soziale Tätigkeit d. Katholiken Deutschlands. Für 1928/30 bearb. Köln, Gilde-Verlag, 1931, str. 107—239.
- Bau u. Einrichtung von Kindertagesheimen im Auftrage d. Reichskonferenz f. evangel. Kinderpflege. Unter Mitarb. von Fritz Schupp u. Martin Kremer. Meissen, Schlimpert & Püschel, 1930, str. 245—308. (2 mk).
- Beckert Franz: Das Berufsbildungswesen d. Angestelltenverbände. Hamburg, Selbstverlag, 1931, str. XI + 176. (5 mk).
- Bild Hans Werner: Die spanische Sozialpolitik u. ihre Entwicklung. Greifswald, Abel, 1931, str. 194.
- Brandlmeier Josef: Die Caritas innerhalb d. Wohlfahrtspflege u. ihre volkswirtschaftliche Bedeutung in Deutschland unter bes. Berücks. bayer. Verhältnisse. Freiburg, Caritasverlag, 1931, str. VIII + 99. (4,50 mk).
- Brockdorff Alexander Graf: Was wird in Russland? Berlin—Schöneberg, Albrecht, 1931, str. 32.
- Child Welfare: New York, Rüssel sage Found, 1931, (Libr. bull. 105), str. 5.
- Cole Percival R.: A history of educational thought. London, Oxford Univ. Pr., 1931, str. 316.
- Committee on finance and industry (Chairman: Lord Macmillan) Report. London, Etat. Off., 1931, str. 322 + VI.
- Mac Conn Charles Maxwell: Studies are not every thing; the diary of a freshman. New York, Viking, 1931, str. 242.
- Copeland Melvin T.: Problems in marketing. New 4. ed. New York, Mac Graw-Hill, 1931, (Harvard problem books), str. 780.
- Diehl Paul: Wohin führt uns d. Nationalsozialismus? Nürnberg, Zitzmann, 1931, str. 46.
- Douglas Paul Howard a. Aaron: The problem of unemployment. Préf. by Frank Aydelotte. New York, Macmillan, 1931, str. 524. (3,50 \$).
- Eger Hans: Der Evangelisch-Soziale Kongress. Ein Beitrag zu seiner Geschichte u. Problemstellung. Gräfenheinhichen, Heine, 1930, str. VII + 108.
- Erwachendes Volk. Briefe von u. an Leutnant a. D. Richard Seheringer. Berlin, Agis-Verl., 1931, str. 24.
- Garzanti Ravasi S.: Inchiesta sulle condizioni dell' infanzia. La Lombardia. (Unione ital. di assistenza all' infanzia; comitato regionale, Milano). Firenze. Vallecchi, 1931, str. 787.
- Georges-Desbous: La Bulgarie après le traité de Neuilly. Préf. de Justin Godart. Paris, Rivière, 1930, str. 465. (50 fr).
- Gibson Mary Barnett: Unemployment insurance in Great Britain; the national system a. additional benefit plans. New York, Ind. Relations Counselors, 1931, str. 573.
- Goode William T.: Is intervention in Russia a myth? An excursion into recent political history. London, Williams & N., 1931, str. 126.
- Green Frederick Charles: Eighteenth-century France; six essays. New York, Appleton, 1931, str. 228.

- Harper Elise D.: Out of a job; proposals for unemployment insurance. New York, 1931. Womans Pr., str. 52.
- Hervé Gustave: Versöhnung oder Krieg. (La réconciliation ou la guerre). Stuttgart, Union, 1931, str. 158. (2,85 mk).
- Jadot René: Les sens et les destinées de l'école unique. Bruxelles, Centrale du P. E. S. de Belgique, 1931, str. 116. (10 fr).
- Jahrbuch für Sozialpolitik. Hrsg. von Hermann Geil. Schriftl. Bruno Ra-neeker u. Joachim Fischer. Jg. 2. 1931. Berlin, Hobbing, 1931, str. 221.
- Jiménez de Asua Luis: Al servicio de la nueva generación. Madrid, Morata, 1930, str. 187.
- Kammel Richard: Die Wohlfahrtspolitik im neuen Polen. Posen, Luther-Verlag, 1931, str. 78. (1,70 mk).
- Kleeis Friedrich: Soziale Fürsorge. Leipzig, Wordel (Wordeis dauernde Ge-setzsammlungen), 1931, str. 1062. (19,50 mk).
- MacLeish Alexander: The frontier peoples of India. A missionary survey. London, World Dominion Pr., 1931, str. 202.
- Lyon Leverett S.: Salesmen in marketing strategy. Trad ed. New York, Mac-millan, 1931, str. 433.
- Mahaux Paul: Les risques de la vent C. I. F. Bruxelles. Chambre syndicale de l'exportation, 1931, str. 20.
- Morgan K. Philipps: Nich warten—wirken! Amerikas Glaube an Deutschland. Positive Vorschläge. München, G. Müller, 1931, str. 291. (3 mk).
- Müller Paul: Wesen u. Grenzen d. Rationalisierung. Berlin, Heymann, 1931, str. VII + 121. (5 mk).
- Ottopal Max: Antipolitik. Die Welt ohne Grenzen. Leipzig: List, 1931, str. 332.
- Oszwald Robert Paul: Der Streit um den belgischen Franktireurkrieg. Eine krit. Untersuchung d. Ereignisse in d. Augusttagen 1914 u. d. darüber bis 1930 ersch. Literatur. Köln, Gilde-Verlag, 1931, str. XI + 284. (4,80 mk).
- Petrovsky D.: La Russie sous les juifs. Paris, Baudinière, 1931, str. 383.
- Pick Gottlieb: Sozialversicherung und Ärzte. München, Verl. d. Äzrtl. Rdsch., 1931, str. 59.
- Pinardel François: La France et ses colonies. (Classe de première). Paris, Beauchesne, 1930, str. 704.
- Poincare Raymond: Die Schuld am Krieg. 14 Antworten auf 14 Fragen z. Kriegsschuldfrage gestellt von René Gerin. Übertr. von Magda Kahn. Berlin, Kindt & Bucher, 1931, str. 128 (2,80 mk.).
- Poincaré Raymond: Au service de la France. Neuf années de souvenirs. Vol. 6 i 7. Paris, Plon, 1930/31, Vol. 6 str. 359, Vol. 7 str. 378.
- Pyle John F.: Marketing principles; organization and policies. New York, Mac Graw-Hill, 1931, 565.

- Rüstung und Abrüstung. Eine Umschau über d. Heer- u. Kriegswesen aller Länder. Unter Mitw. zahlr. Mitarb. hrsg. von Karl Ludwig v. Oertzen. Berlin, Mittler, 1931, str. 224 + VIII.
- Saget Dalmoce: Le mouvement „secouriste" ou l'Union internationale des secours aux enfants. Liège, Pensée catholique, 1931. (Etudes soc. 30), str. 26.
- Saint-Dizier G. V.: L'aigle blanc contre l'étoile rouge. Guerre polono-bolchevique en 1920. Nancy—Paris—Strasbourg, Berger-Levrault, 1930, str. 144 (15 fr.).
- Sand René: Le service social à travers le monde: assistance, prévoyance, hygiène. Préf. de Paul Strauss. Paris, Colin, 1931, str. 250 + VII
- Schibler W.: Über Selbstverletzung u. künstliche Wundunterhaltung zur illegitimen Obtention von Versicherungsleistungen. Berlin, Vogel, 1931, str. 77 (4,80 mk.).
- Solomon George: Parmi les maîtres rouges. Paris, Edit. Spes, 1930, atr. 355 (15 fr.).
- Die soziale Frage u. der Katholizismus. Festschrift z. 40 jähr. Jubiläum d. Enzyklika „Rerum Novarum". Hrsgb. v. d. Sektion f. Sozial- u. Wirtschaftswissenschaft d. Görres-Gesellschaft. Paderborn, Schöningh, 1931, str. 488, (16 mk.).
- Spindler Karl: The mystery of the Casementship; with authentic documents. New-York, Westermann, 1931, str. 282.
- Stark Johannes: Nationalismus u. katholische Kirche. München, Eher, 1931, str. 23.
- Statistik über die Fürsorgeerziehung Minderjähriger für die Rechnungsjahre 1927 u. 1928. Bearb. im Preuss. Statist. Landesamt. Berlin, 1931, str. 127 in 4° (1,50 mk.).
- Street Elwood: Social work administration. New York, Harper, 1931. (Harper soc. science ser.), str. 487.
- Thalheimer August: 1923: Eine verpasste Revolution? Die dt. Oktoberlegende u. d. wirkl. Geschichte von 1923. Berlin, Juniusverlag, 1931, str. 32.
- Tusel Erich: Die Betriebswohlfahrtseinrichtungen in der deutschen Brauindustrie. Berlin, Hoffmann, 1931, str. 254 + VII.
- Weber Adolf: Sozialpolitik. Reden u. Aufsätze. München, Duncker & Humlot, 1931, str. XII + 235 (9 mk.).
- Woolman John: Für die Armen! Ein Ruf nach Gerechtigkeit (A plea for the poor.). Übers. u. eingel. von Lili u. Manfred Polatz. Berlin—Lübars Quäker-Verl. 1931, str. 61.